

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

ВОРОНЕНКОВА ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 377.36.147:37.011.3-051:78

ДИСЕРТАЦІЯ

**ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ
ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ**

015 – професійна освіта

01 – освіта / педагогіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Т.О.Вороненкова

Науковий керівник **Омельченко Світлана Олександрівна** доктор педагогічних наук, професор, ректор, Донбаський державний педагогічний університет

Слов'янськ – 2021

АНОТАЦІЯ

Вороненкова Т.О. Формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта / Педагогіка за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями). – Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет», Слов'янськ, 2021.

Дисертаційну роботу присвячено проблемі формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

- *уперше* розроблено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічну технологію формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу, що складається з чотирьох взаємопов'язаних блоків (цільового, теоретичного, організаційно-змістовного та діагностико-результативного), ґрунтується на методологічних підходах (системний, компетентнісний, діяльнісний, особистісно-орієнтований, гуманістичний, культурологічний), принципах (загальнодидактичних: системності, наочності, доступності, наступності та перспективності, креативності, інтегративності, комунікативності, науковості, практичної спрямованості; специфічних: відкритості, варіативності, емоційності, неперервності, принцип історико-культурологічного контексту, принцип музичного сприймання, принцип демонстраційно-ілюстративний) і педагогічних умовах (формування у майбутніх учителів музичного мистецтва ціннісного ставлення до комунікації як засобу педагогічної праці; використання інтерактивних технологій (web-квести, тренінги, бінарні заняття, самостійна робота, виховні години тощо), спрямованих на

вдосконалення комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва; оновлення форм і методів освітнього процесу для підвищення ефективності формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва) та забезпечення підвищення рівня сформованості комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу;

- *визначено* критерії та показники (мотиваційно-ціннісний: наявність у здобувачів мотивації до опанування професійними та комунікативними вміннями, знаннями та навичками, розвиток інтересу до іншомовного спілкування, до вивчення культури і мистецтва; усвідомлення цінності володіння комунікативною компетентністю; когнітивний: здатність здобувачів до спілкування з іншими здобувачами освіти, викладачами, видатними діячами мистецтва; діяльнісно-комунікативний: здатність застосовувати мовленнєві структури, прийоми, лексичні одинці, граматичний матеріал, необхідний для прийняття рішень й виконання завдань у конкретних комунікативних ситуаціях) і схарактеризовано три рівні (високий, середній, низький) сформованості комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва;

- *удосконалено* діагностувальну базу для визначення рівнів сформованості комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу;

- *уточнено* понятійний апарат дослідження, зокрема поняття «комунікація», «комунікативна компетентність», «компетенція», «компетентнісний підхід»;

- *подальшого розвитку набули* форми, методи й засоби формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

У **Вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність обраної теми, сформульовано об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження,

розкрито наукову новизну, практичне значення роботи, наведено відомості про апробацію та упровадження отриманих результатів.

У першому розділі **«Теоретичні засади формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва»** здійснено теоретичний аналіз наукових досліджень, подано визначення сутності й характеристики понять «комунікація» та «комунікативна компетентність» та на основі цього уточнено поняття «комунікація» як складний специфічний процес взаємодії та взаємозв'язку індивідів, взаємообміну необхідною інформацією задля вдалого та результативного виконання професійних обов'язків; уміння сприймати інформацію як вербально, так і невербально; під поняттям «комунікативна компетентність» ми розуміємо здатність здобувачів освіти творчо самовиражатися у сфері професійного спілкування (науково-практичні конференції, конкурси, семінари тощо), вирішувати комунікативні задачі, використовуючи набуті комунікативні уміння, знання та навички, необхідні для встановлення, підтримки, налагоджування спілкування з колегами, учнями та їхніми батьками, та третє поняття «комунікативна компетентність майбутніх учителів музичного мистецтва» розглядаємо як володіння складними комунікативними уміннями та навичками, що ґрунтуються на знаннях музичної культури, звичаїв, традицій України та іншомовних країн, використання мовних кліше, необхідних для професійного та повсякденного спілкування; вміння використовувати музичний слух для формування техніки мовлення (темп, ритм, тембр тощо).

Також розглянуто формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва як актуальну педагогічну проблему; окреслено показники, критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-комунікативний) та рівні сформованості (високий, низький, середній) комунікативної компетентності у здобувачів освіти коледжів мистецтв.

Діагностика рівнів сформованості комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва на початку констатувального

експерименту дала такі результати: за мотиваційно-ціннісним критерієм переважають середні та низькі показники сформованості; за когнітивним – домінують середні показники рівня сформованості комунікативної компетентності, а високі виявлені у незначній кількості; за діяльнісно-комунікативним критерієм переважають середні показники.

У другому розділі – **«Обґрунтування, розробка та експериментальна перевірка педагогічної технології формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу»** - розроблено та теоретично обґрунтовано педагогічну технологію підвищення ефективності формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу; упроваджено у практику навчання у коледжах мистецтв педагогічну технологію формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу. Доведено ефективність запропонованої педагогічної технології формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва при упровадженні її у процес вивчення дисциплін гуманітарного циклу здобувачами освіти коледжів мистецтв.

Технологія формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва інтерпретована як сукупність чотирьох взаємопов'язаних блоків: у *цільовому блоці* розкрито мету та завдання нашої педагогічної технології; у *теоретичному блоці* окреслені основні методологічні підходи (системний, компетентнісний, діяльнісний, особистісно-орієнтований, гуманістичний, культурологічний) та принципи (загальнодидактичні та специфічні); у *організаційно-змістовному блоці* представлено форми (практичні заняття, бінарні заняття, конкурси), методи (інтерактивні технології навчання (web-квести, тренінги, конкурси, бінарні заняття, «Мозковий штурм», «Ділова гра», «Мікрофон» та ін.) та засоби (розроблений спецкурс «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у

зкладах фахової передвищої освіти», спрямований на практичну, індивідуальну та самостійну роботу здобувачів); у межах даного блоку розроблено педагогічні умови задля реалізації упроваджуваної педагогічної технології (формування у майбутніх учителів музичного мистецтва ціннісного ставлення до комунікації як засобу педагогічної праці; використання інтерактивних технологій (web-квести, тренінги, бінарні заняття, виховні години тощо), спрямованих на вдосконалення комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва; оновлення форм і методів освітнього процесу для підвищення ефективності формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва). У *діагностично-результативному блоці* педагогічної технології окреслено аналіз динаміки стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Результатом упровадження розробленої педагогічної технології є організація освітнього простору, у якому здобувачі освіти знайшли свій шлях у формуванні комунікативної компетентності, що сприяло підвищенню потреби та мотивації до розвитку та вдосконалення комунікативних умінь, знань та навичок, здатність до самореалізації, самовдосконалення та самоаналізу, необхідних для успішної роботи майбутнього фахівця.

Експериментально перевірено ефективність розробленої педагогічної технології формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу. Для визначення достовірності розходжень усі отримані дані були оброблені нами методом математичної статистики, а саме за допомогою кутового перетворення Фішера. Використання параметричного критерію φ - Фішера дозволило нам оцінити достовірність різниці на початку й у кінці експерименту між відсотковими частками обох вибірок. Аналіз результатів підсумкового діагностування показав позитивну динаміку за усіма показниками: зменшення низького рівня, зростання середнього та високого рівнів, а саме так: підвищення мотивації щодо формування комунікативної

компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва експериментальної групи на контрольному етапі педагогічного експерименту засвідчило підвищення частки здобувачів, які досягли середнього й високого рівнів сформованості; розуміння необхідності вдосконалювати володіння комунікативною компетентністю; стійким переконанням у значущості комунікативної компетентності для майбутнього вчителя музичного мистецтва, за мотиваційно-ціннісним критерієм, високий та середній рівень у респондентів експериментальної групи збільшився на 6,6%, а низький – зменшився на 11,9%; позитивна динаміка щодо якості знань, умінь, навичок у сфері комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва за когнітивним критерієм – високий рівень збільшився на 8,5 %, середній – на 2,3%, а низький зменшився на 6,2% відповідно; збільшення розвитку комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва; набуття навичок та умінь оволодіння лексичним та граматичним матеріалом, уміння будувати власні висловлювання відповідно до мовних кліше, проявляти ініціативу та підтримувати розмову у різних комунікативних ситуаціях, спрямованих на професійну діяльність за діяльнісно-комунікативним критерієм – високий рівень у респондентів експериментальної групи збільшився на 9%, середній – на 3%, а низький рівень зменшився на 12%. Перевірка отриманих результатів методом статистичних гіпотез (критерій Фішера) підтвердила ефективність розробленої педагогічної технології формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Ключові слова: комунікація, компетенція, комунікативна компетентність, комунікативна компетентність майбутніх учителів музичного мистецтва, компетентнісний підхід, педагогічна технологія, педагогічні умови, парадигма, гуманітарні дисципліни.

Список публікацій за темою дисертаційної роботи

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. **Вороненкова Т.О.** Формування комунікативної компетентності у студентів коледжів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. Випуск LXXXIV. Том 1. Херсон, 2018. С.87-91.
2. **Вороненкова Т.О.** Комунікація як головний компонент комунікативної компетентності в майбутніх учителів музичного мистецтва. *Науковий журнал «Інноваційна педагогіка»*. Випуск 9. Том 1. Одеса, 2019. С.73-77.
3. **Вороненкова Т.О.** Критерії стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу. *Збірник наукових праць «Гуманізація навчально-виховного процесу»* № 5 (97), Харків: ТОВ «Видавництво НТМТ», 2019. С.76-90.
4. **Вороненкова Т.О.** Педагогічна технологія формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу. *Фаховий журнал «Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи»* № 80, 2020. Т.1.С.66-69.

Статті в зарубіжному науковому виданні

5. **Voronenkova T.O., Omelchenko S.O** Implementation of pedagogical technology in the educational process of educational institution. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*, Lublin, №8 (36), 2020. P.16-21.

Статті в інших виданнях, матеріали конференцій

6. **Voronenkova T.O., Omelchenko S.O.** Methodological approaches to forming professional mobility of future pedagogues: collective monograph “*Advanced trends of the modern development of psychology and pedagogy in European countries*”. Baia Mare, Romania 2019. P.82-96.

7. Вороненкова Т.О. Розвиток комунікативної компетентності у студентів коледжів мистецтв у процесі вивчення іноземної мови. *International Multidisciplinary Conference «Key Issues of Education and Sciences: Development Prospects for Ukraine and Poland»* Stalowa Wola, Republic of Poland, 20-21 July 2018/ Volume 6. Stalowa Wola: Izdevnieciba “Baltija Publishing”, 2018. С.156-159.

8. Вороненкова Т.О. Традиційні методи та інноваційні тенденції на заняттях з іноземної мови. Міжнародна науково-практична конференція *«Психологія та педагогіка: сучасні методика та інновації, досвід практичного застосування»* 26-27 жовтня 2018 р, Львів. С.12-15.

9. Вороненкова Т.О. Теоретичні проблеми формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. *International scientific and Practical Conference Pedagogy in EU countries and Ukraine at the modern stage*, Baia Mare, Romania 2018. Р. 32-35.

10. Вороненкова Т.О. Парадигма у контексті комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. *«Проблеми технологічної та професійної освіти в контексті нової української школи»* Всеукраїнська науково-практична конференція студентів і молодих вчених *«Перспективні напрямки сучасної науки і освіти»*. м.Слов'янськ, 23-24 травня 2018 р. С. 55-57.

11. Вороненкова Т.О. Розвиток комунікативної компетентності на позаурочних заходах. Міжнародна науково-практична конференція *«Проблеми професійного розвитку вчителя у контексті оновлених освітніх стандартів»*, секція Перспективи розвитку освітньої галузі *«Технології»* у відкритому освітньому просторі Нової української школи. м.Слов'янськ, 20 травня 2020р. С.71-76.

12. Вороненкова Т.О. Мотиваційно-ціннісний критерій оцінки стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Міжнародна науково-практична конференція

«Педагогіка і психологія сьогодення: теорія та практика», 17-18 січня 2020 р., м. Одеса. С.63-67.

13. Вороненкова Т.О. Когнітивний критерій оцінки стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Міжнародна науково-практична конференція *«Стан та перспективи розвитку педагогіки та психології в Україні та світі»*, Київ, 4-5 вересня 2020 р. С.19-22.

14. Вороненкова Т.О. Діяльнісно-комунікативний критерій оцінки сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Науково-практична конференція *«Актуальні питання педагогіки та психології: наукові дискусії»*, м. Харків, 11–12 вересня 2020 р, с.33-38.

15. Вороненкова Т.О. Характеристика педагогічної технології формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Міжнародна науково-практична конференція *«Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології»*, м.Запоріжжя, 5-6 лютого 2021. С.10-14.

ABSTRACT

Voronenkova T.O. Forming Communicative Competence of Future Teachers of Musical Art in the Process of Studying the Disciplines of the Humanities Cycle. – Qualifying scientific work printed as manuscript.

The thesis for the scientific degree of Doctor of Philosophy on branch of knowledge 01 Education / Pedagogy on specialty 015 – Professional Education (according to specializations). – State Higher Educational Institution «Donbas State Pedagogical University», Slavyansk, 2021.

The thesis analyzes the problem of forming communicative competence of future teachers of musical art in the process of studying the disciplines of the humanities cycle.

The scientific novelty of the thesis research is in the following:

- for the first time the pedagogical technology of forming communicative competence of future music art teachers in the process of studying the disciplines of the humanities cycle consisting of four interrelated blocks (targeted, theoretical, organizational-content and diagnostic-effective) was developed, based on methodological approaches (systematic, competence, activity, personal-orientated, humanistic) principles (general-didactic: systemacity, clarity, accessibility, succession and prospects, creativity, integrativeness, communication, scientificity, practical orientation; specific: openness, variability, emotionality, continuity, principle of historical-cultural context, principle of musical perception, principle of demonstrative and illustrative) and pedagogical conditions (forming of valuable attitude to communication of future music teachers as a means of pedagogical work; use of interactive technologies (web-quests, trainings, binary classes, independent work, educational hours, etc.) aimed at improving communication competence in future teachers of musical art; and updating of educational process to increase the effectiveness of the formation of communicative competence of future teachers of musical art) and ensures an increase in the level of

communication competence of future teachers of musical art in the process of studying the disciplines of the humanities cycle;

- it is determined the criteria and indicators (motivational and value: the presence of applicants motivation to master professional and communicative skills, knowledge and skills, development of interest in foreign communication, to the study of culture and art; awareness of the value of possession of communicative competence; cognitive: ability of applicants to communicate and other students of education, teachers, prominent figures of art; activity-communicative: ability to apply speech structures, techniques, vocabulary, grammar necessary for decision-making and tasks in specific communicative situations) and characterized three levels (high, medium, low) of communication competence in future music art teachers;

- it is improved the diagnostic base for determining the levels of formation of communicative competence of future music art teachers in the process of studying the disciplines of the humanities cycle;

- it is clarified the conceptual apparatus of the research, in particular, the notions of «communication», «communicative competence», «competence», «competent approach»;

- further development acquired forms, methods and means of forming communicative competence in future teachers of musical art in the process of studying the disciplines of the humanities cycle.

The Introduction substantiates the relevance and expediency of the chosen topic, formulated the object, subject, purpose, objectives, and research methods, revealed the scientific new, practical significance of the work, and provides information about the testing and implementation of the results.

In the first chapter «Theoretical principles of forming of communicative competence of future teachers of musical art» theoretical analysis of scientific researches on determining the essence and characteristics of the concepts «communication» and «communicative competence» was carried out, and on the basis of this it is determined the essence of the concepts of «communication» as a

complex specific process of interaction and interconnection of individuals, the exchange of necessary information for the successful and effective implementation of professional duties; ability to perceive information as verbal and non-verbal; by the concept of «communicative competence», we understand the ability of applicants to express themselves creatively in the field of professional communication (scientific and practical conferences, competitions, seminars, etc.), to solve communication problems using the acquired communication skills, knowledge and skills necessary for establishing, maintaining, establishing communication with colleagues, students and their parents and the term communicative competence of future teachers of musical art we consider how to possess complex communicative skills and skills based on knowledge of music culture, customs and traditions of Ukraine and foreign countries, the use of language clichés necessary for professional and everyday communication; ability to use musical hearing to form speech techniques (pace, rhythm, timbre, etc.).

The forming of communicative competence of future teachers of musical art as an urgent pedagogical problem is also considered; the indicators, criteria (motivational-value, cognitive, activity-communicative) and levels of forming (high, low, medium) communicative competence of students of colleges of arts are outlined.

The results of the diagnosis of levels of communication competence in future music art teachers at the beginning of the stated experiment demonstrated the following: according to the motivational and value criterion, medium and low indicators of forming prevail; cognitive – dominated by average levels of communication competence, and highs found in insignificant quantities; by active and communicative criterion dominated by averages.

In the second chapter – «Substantiation, development and experimental testing of pedagogical technology of forming of communicative competence of future teachers of musical art in the process of studying disciplines of the humanities cycle» - developed and theoretically substantiated pedagogical technology to increase the effectiveness of the formation of communicative

competence of future teachers of musical art in the process of studying the disciplines of the humanities cycle; the pedagogical technology of formation of communicative competence of future music art teachers in the process of studying the disciplines of the humanities cycle was introduced into the practice of studying in colleges of the arts. The effectiveness of the proposed pedagogical technology of formation of communicative competence in future teachers of musical art in their implementation in the process of studying the disciplines of the humanitarian cycle by students of arts colleges has been proved.

The technology of forming of communicative competence of future teachers of musical art is interpreted as a set of four interrelated blocks: the purpose and objectives of our pedagogical technology are revealed in the targeted block; the theoretical block outlines the main methodological approaches (systematic, competence, activity, personal-orientated, humanistic, cultural) and principles (general-didactic and specific); the organizational and content block presents forms (practical classes, binary classes, competitions), methods (interactive learning technologies (web-quests, trainings, competitions, binary classes, «Brainstorming», «Business Game», «Microphone», etc.) and means (developed special course «Foreign language and music in institutions of professional pre-higher education», aimed at practical, individual and independent work of applicants); within this block, pedagogical conditions have been developed for the implementation of the conducted pedagogical technology (the formation of valuable attitude to communication of future teachers of musical art as a means of pedagogical work; the use of interactive technologies (web-quests, trainings, binary classes, educational hours, etc.) aimed at improving communication competence of future teachers of musical art; implementation of interaction between the teacher and the applicant by combining different forms and methods of the educational process to increase the effectiveness of the formation of communicative competence in future teachers of musical art). The diagnostic and effective block of pedagogical technology outlines the analysis of the dynamics of the state of communication competence of future teachers of musical art.

The result of the introduction of the developed pedagogical technology is the organization of educational space, in which the applicants found their way in the forming of communicative competence, which contributed to the increase of the need and motivation for the development and improvement of communication skills, knowledge and skills, the ability to self-realize, self-improvement and introspectivity necessary for the successful work of the future specialist.

The effectiveness of the developed pedagogical technology for the forming of communicative competence of future music teachers in the process of studying the disciplines of the humanities cycle has been tested. To determine the reliability of the diversities, all the data obtained by us were processed by mathematical statistics, namely using the angular Fisher transformation. The use of the Fischer paralytic criterion allowed us to evaluate the accuracy of the difference at the beginning and end of the experiment between the percentages of both sample. Analysis of the results of the final diagnosis showed positive dynamics in all indicators: low level decrease, growth of middle and high levels, so: increasing motivation for the formation of communicative competence of future teachers of musical art of the experimental group at the control stage of the pedagogical experiment showed an increase in the share of applicants who have reached medium and high levels of formation; understanding the need to improve the possession of communicative competence; strong conviction of the importance of communicative competence for the future music art teacher according to motivational and value criterion, the high and average level of respondents of the experimental group increased by 6.6%, and low – decreased by 11.9%; positive dynamics regarding the quality of knowledge, skills in the field of communicative competence of future music art teachers according to cognitive criterion, the high level increased by 8.5%, the average level – by 2.3%, and the low level decreased by 6.2%, respectively; increasing the development of communicative competence among future music art teachers; acquiring skills and skills in mastering lexical and grammatical material, the ability to build your own statements in accordance with language clichés, take initiative and maintain conversation in various

communicative situations aimed at professional activities according to the active-communicative criterion, the high level of respondents of the experimental group increased by 9%, the average – by 3%, and the low level decreased by 12%. Verification of the results by statistical hypotheses (Fisher criterion) confirmed the effectiveness of the developed pedagogical technology of formation of communicative competence of future teachers of musical art in the process of studying the disciplines of the humanities cycle.

Key words: communication, competence, communicative competence, competence approach, communicative competence of future teachers of art, pedagogical technology, pedagogical conditions, paradigm, humanitarian disciplines.

List of Scientific Works of the Applicant

Articles in the Professional Scientific Publications of Ukraine

1. Voronenkova T.O. (2018) Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti u studentiv koledzhiv u protsesi vyvchennia humanitarnykh dystsyplin [Forming of communicative competence of college students in the process of studying humanities] *Zbirnyk naukovykh prats «Pedahohichni nauky» - Collection of scientific works "Pedagogical Sciences". LXXXIV.Vol.1.* Kherson. 87-91 [in Ukrainian].

2. Voronenkova T.O. (2019) Komunikatsiia yak holovnyi komponent komunikatyvnoi kompetentnosti v maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva. [Communication as the main component of communicative competence in future teachers of musical art]. *Naukovyi zhurnal «Innovatsiina pedahohika» - Scientific journal "Innovative Pedagogy".* Issue 9. Vol.1. Odesa. 73-77 [in Ukrainian].

3. Voronenkova T.O. (2019) Kryterii stanu sformovanosti komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva u protsesi vyvchennia dystsyplin humanitarnoho tsykladu [Criteria of the state of communication competence of future teachers of musical art in the process of studying the disciplines of the humanitarian cycle]. *Zbirnyk naukovykh prats «Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu» - Collection of scientific works*

«*Humanization of educational process*» 5 (97), Kharkiv: TOV «Vydavnytstvo NTMT». 76-90 [in Ukrainian].

4. Voronenkova T.O. (2020) Pedagogichna tekhnolohiia formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva u protsesi vyvchennia dystsyplin humanitarnoho tsykladu [Pedagogical technology of formation of communicative competence of future teachers of musical art in the process of studying the disciplines of the humanitarian cycle]. *Fakhovyi zhurnal «Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedagogichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 5. Pedagogichni nauky: realii ta perspektyvy» - Professional journal "Scientific journal of the National Pedagogical Dragomanov University. Series 5. Pedagogical Sciences: Realities and Prospects"* 80, 2020. Vol.1.Kyiv. 66-69 [in Ukrainian].

Articles in the Foreign Scientific Publication

5. Voronenkova T.O., Omelchenko S.O. (2020) Implementation of pedagogical technology in the educational process of educational institution. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*, Lublin, 8 (36).16-21 [in English].

Articles in Other Publications, Conference Materials

6. Voronenkova T.O. (2018) Rozvytok komunikatyvnoi kompetentnosti u studentiv koledzhiv mystetstv u protsesi vyvchennia inozemnoi movy [Development of communicative competence of students of colleges of art in the process of studying foreign language]. International Multidisciplinary Conference «*Key Issues of Education and Sciences: Development Prospects for Ukraine and Poland*» Stalowa Wola, Republic of Poland, 20-21 July 2018/ Volume 6. Stalowa Wola: Izdevnieciba "Baltija Publishing".156-159 [in Ukrainian].

7. Voronenkova T.O. (2018) Tradytsiini metody ta innovatsiini tendentsii na zaniattiakh z inozemnoi movy [Traditional methods and innovations at foreign language lessons]. *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Psykhologhiia ta pedagogika: suchasni metodyky ta innovatsii, dosvid praktychnoho zastosuvannia» - International Scientific and Practical Conference*

"Psychology and Pedagogics: Modern Methods and Innovations, Experience of Practical Use". October 26-27, Lviv.12-15 [in Ukrainian].

8. Voronenkova T.O. (2018) Teoretychni problemy formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva [Theoretical problems of forming communicative competence of future teachers of musical art]. *International scientific and Practical Conference Pedagogy in EU countries and Ukraine at the modern stage*, Baia Mare, Romania. 32-35 [in Ukrainian].

9. Voronenkova T.O. (2018) Paradyhma u konteksti komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva [Paradigm in the context of the communicative competence of future teachers of musical art]. *«Problemy tekhnolohichnoi ta profesiinnoi osvity v konteksti novoi ukrainskoi shkoly» Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia studentiv i molodykh vchenykh «Perspektyvni napriamky suchasnoi nauky i osvity» - «Problems of technological and professional education in the context of a new Ukrainian school» All-Ukrainian Scientific and Practical Conference of Students and Young Scientists «Perspective Directions of Contemporary Science and Education»*. May 23-24, Sloviansk. 55-57 [in Ukrainian].

10. Voronenkova T.O., Omelchenko S.O. (2019) Methodological approaches to forming professional mobility of future pedagoges: collective monograph *“Advanced trends of the modern development of psychology and pedagogy in European countries”*. Baia Mare, Romania. 82-96 [in English].

11. Voronenkova T.O. (2020) Rozvytok komunikatyvnoi kompetentnosti na pozaurochnykh zakhodakh [Development of communicative competence on extracurricular events]. *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Problemy profesiinoho rozvytku vchytelia u konteksti onovlenykh osvitnikh standartiv», sektsiia Perspektyvy rozvytku osvitnoi haluzi «Tekhnolohii» u vidkrytomu osvitnomu prostori Novoi ukrainskoi shkoly - International scientific and practical conference "Problems of professional development of a teacher in the context of updated educational standards", a section of the prospect of*

development of the educational industry "Technology" in an open educational space of a new Ukrainian school. Sloviansk, May 20. 71-76 [in Ukrainian].

12. Voronenkova T.O. (2020) Motyvatsiino-tsinnisnyi kryterii otsinky stanu sformovanosti komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva [Motivational and value criterion for assessing the state of formation of communicative competence of future teachers of musical art]. *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Pedahohika i psykholohiia sohodennia: teoriia ta praktyka» - International Scientific and Practical Conference «Pedagogy and Psychology of Present: Theory and Practice»*, January 19-20. Odesa. 63-67 [in Ukrainian].

13. Voronenkova T.O. (2020) Kohnityvnyi kryterii otsinky stanu sformovanosti komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva [Cognitive criterion for assessing the state of the formation of communicative competence of future teachers of musical art]. *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Stan ta perspektyvy rozvytku pedahohiky ta psykholohii v Ukraini ta sviti» - International Scientific and Practical Conference «Status and Prospects for Development of Pedagogy and Psychology in Ukraine and World»*, September 4-5. Kyiv. 19-22 [in Ukrainian].

14. Voronenkova T.O. (2020) Diialnisno-komunikatyvnyi kryterii otsinky sformovanosti komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva [Activity and communicative criterion for assessing the formation of communicative competence of future teachers of musical art]. *Naukovo-praktychna konferentsiia «Aktualni pytannia pedahohiky ta psykholohii: naukovi dyskusii» - Scientific and Practical Conference «Actual Issues of Pedagogy and Psychology: Scientific Discussions»*, September 11-12. Kharkiv. 33-38 [in Ukrainian].

15. Voronenkova T.O. (2021) Kharakterystyka pedahohichnoi tekhnolohii formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva [Characteristics of pedagogical technology Formation of communicative competence of future teachers of musical art]. *Mizhnarodna*

naukovo-praktychna konferentsiia «Innovatsiini naukovi doslidzhennia u haluzi pedahohiky ta psykholohii» - International Scientific and Practical Conference «Innovative Research in Pedagogy and Psychology», February 5-6, Zaporizhzhia.10-14 [in Ukrainian].

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	23
ВСТУП.....	24
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.	
1.1. Сутність та характеристика понять «комунікація» та «комунікативна компетентність» у науковому просторі.....	34
1.2. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва як актуальна педагогічна проблема	55
1.3. Діагностика сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.....	78
Висновки до розділу 1.....	105
РОЗДІЛ II. ОБГРУНТУВАННЯ, РОЗРОБКА Й ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ.	
2.1. Теоретичне обґрунтування педагогічної технології формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.....	107
2.2. Упровадження розробленої педагогічної технології формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.....	137
2.3. Оцінка ефективності впровадження педагогічної технології формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного	

мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.....	160
Висновки до розділу 2.....	177
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	180
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	184
ДОДАТКИ	217

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЗНО – зовнішнє незалежне оцінювання

ЗВО – заклад вищої освіти

ЕГ – експериментальна група

КГ – контрольна група

КО – кількість опитаних

КОС – комунікативні та організаторські схильності

Ф – емпіричне значення критерію Фішера

ВСТУП

Актуальність дослідження. У контексті глобалізації на одне з перших місць виходить культурна інтеграція, тому висувуються більш жорстокі вимоги до усіх компетентностей майбутнього учителя музичного мистецтва, у тому числі і комунікативної.

Відповідно до Закону України «Про освіту» (2018) одним із головних завдань сучасної освіти є формування комунікативної компетентності на основі засвоєння системи знань з дисциплін гуманітарного циклу. Сучасна освіта, відповідно до програми ЗНО, вимагає від учнів та здобувачів фахових передвищих закладів освіти та для здобуття освітньо-наукового та освітньо-творчого рівнів фахової передвищої освіти підвищення рівня володіння українською мовою та літературою та іноземними мовами на рівні B2. При цьому робиться значущий акцент на вивченні дисциплін гуманітарного циклу з їхньою спрямованістю на оволодіння міжкультурною та комунікативною компетентностями.

Одним із завдань фахової передвищої мистецької освіти є професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва відповідно до вимог сьогодення, яка покликана забезпечити фундаментальну професійну освіту, наукову й загальнокультурну підготовку молоді. Перед фаховою передвищою музичною освітою постало завдання підготувати гармонійно розвинену особистість із належним рівнем загальної та професійної підготовки. Для майбутніх учителів музичного мистецтва відкриваються нові можливості та перспективи співпраці з іноземними колегами, що передбачає необхідність формування комунікативної компетентності.

Актуальність проблеми формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва зумовлена сучасними вимогами ринку праці мистецького сектору до майбутніх фахівців, які мають володіти не лише необхідними компетентностями для здійснення вимог професії з розвитку та вдосконалення мистецької діяльності, але й бути здатними до збереження та примноження культурних цінностей суспільства; гуманізацією

і демократизацією освітньої системи, що передбачає особистісно-орієнтоване навчання, серед компонентів якого є розвинуті різноманітні форми спілкування; вміння не тільки встановлювати та підтримувати спілкування з колегами, учнями та їхніми батьками, а й уміння вести конструктивний діалог з представниками інших національностей – носіями інших цінностей і світогляду, що можливе у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу; провідною спрямованістю дисциплін гуманітарного циклу на актуалізацію міжособистісних відносин, оволодіння засобами комунікації та використання інтерактивних технологій.

Тлумачення дефініції «комунікація» у науковому, психологічному, лінгвістичному та педагогічному колах дає нам розуміння поняття «комунікація» як комплексного поняття, яке охоплює всі можливі типи процесів взаємозв'язку і взаємодії людей: інформаційний (обмін інформацією), інтерактивний (зв'язки і впливи учасників) і перцептивний (сприйняття органами чуття); комунікація є вербальною (словесною) і невербальною (мова жестів, рухів, об'єкти й атрибути навколишнього середовища тощо); як технічний процес обміну значеннями або інформацією між суб'єктами; як соціальна комунікація, спілкування між людьми та іншими соціальними індивідами; як зв'язок за допомогою технічних засобів; як певна система, за допомогою якої забезпечується сполучення між віддаленими об'єктами. Таке тлумачення зустрічаємо у роботах Ф. Бацевич [11], Л. Виготського [59], К. Дмитренка [95], Д. Дуцика [105], Є. Жаркової [109], М. Каган [126], О. Леонтєва [163], Ю. Лотмана [167], Г. Почепцова [232], О. Семенюк [249], О. Соколової [266], Ф. Шаркова [294], Г. Якобсона [300] та ін.

Проблемі компетентнісного підходу присвячено праці таких відомих українських та закордонних вчених: І. Бех [13], Н. Бібік [20], А. Богуш [25], І. Гудзик [82], Ю. Ємельянов [107], М. Заброцький [114], І. Зимня [119; 120], О. Казарцева [127], Т. Колодько [143], О. Овчарук [194], Н. Побіченко [227], О. Пометун [229], Дж. Равен [241], Г. Селевко [251], А. Хуторський [291];

292], В. Ягупов [299] та ін.; лінгвістів Н. Бабиц [7], З. Бакум [8], Н. Голуб [73], О. Караман [130], Л. Мацько [181], О. Семенюк [249] та ін. За логікою нашого дослідження упровадження компетентнісного підходу в практику навчання зміщує акценти із засвоєння умінь та знань на здобуття комунікативного досвіду самостійного розв'язання проблем, що стає основою всього освітнього процесу.

Формування комунікативної компетентності досліджували Н. Бібік [20], Н. Волкова [41; 42; 43], Н. Голуб [73], Д. Годлевська [69], М. Греб [80], Г. Данченко [88], О. Копусь [149], М. Оліяр [196], Є. Проворова [238], О. Щукін [298] та ін. Особливості формування комунікативної компетентності у майбутніх фахівців досліджували О. Грищенко [81], З. Єрмакова [108], О. Ковтун [138], Л. Мамчур [174] та ін. Дослідники Л. Божович [29], Л. Виготський [59], Л. Петровська [219], В. Семиченко [250] зробили вагомий внесок в обґрунтування проблеми спілкування.

Аналіз наукової, методичної та педагогічної літератури вітчизняних та зарубіжних вчених таких, як: Т. Бутенко [33], Р. Вайт [314], М. Вятютнев [60], О. Гармаш [66], Н. Голуб [73], О. Добротвор [96], Ю. Ємельянов [107], Ю. Жуков [111], І. Зимня [120], Н. Караман [130], С. Макаренко [171], А. Маркова [176], Ю. Мендрух [183], М. Оліяр [196], К. Олександренко [197], О. Павленко [204], А. Панфілова [207], Л. Петровська [220], В. Сараєва [247], Т. Симоненко [255], З. Столяр [268], Ю. Федоренко [278], Д. Хаймс [307] та ін. – дає нам таке тлумачення категорії «комунікативна компетентність», як сукупність досвіду, комунікативних знань, умінь, навичок, компетентностей, які дозволяють творчо самовиражатися індивідуальності майбутнього вчителя музичного мистецтва у сфері професійного спілкування, вирішити спектр поставлених творчих завдань; комунікативна компетентність – це здатність особистості до мовленнєвого спілкування і вміння слухати, що є однією з найважливіших особистісно-професійних рис учителя музичного мистецтва.

Водночас, незважаючи на значний інтерес вчених до проблеми, аналіз літератури виявив недостатнє дослідження питань, що пов'язані з формуванням комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Незважаючи на існуючі дослідження, здійснені в галузі розв'язання проблеми формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів, теоретична та практична база умов її формування саме у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу недостатньо розроблені і потребують докладного вивчення та систематизації. В умовах глобалізації постала вимога перед коледжами мистецтв, що здійснюють підготовку молодшого фахового бакалавра в галузі 02 «Культура і мистецтво»: підготувати нові педагогічні кадри, які будуть творчо, кваліфіковано, вільно та ініціативно володіти комунікативною компетентністю.

Науковий аналіз теоретичних і практичних напрацювань із досліджуваної проблеми дозволив виявити низку *суперечностей* між:

- орієнтацією сучасного освітнього простору на підготовку гармонійно розвиненої особистості вчителя музичного мистецтва та відсутністю цілеспрямованої роботи з розробки комунікативної компетентності формування майбутнього фахівця;
- потребою удосконалення підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у напрямі формування комунікативної компетентності та невизначеністю педагогічної технології;
- необхідністю розроблення технології для формування комунікативних здібностей у майбутніх учителів музичного мистецтва та недостатнім науково-методичним забезпеченням напрямів їх упровадження в освітній процес сучасних закладів фахової передвищої освіти.

Отже, актуальність проблеми та її недостатній рівень розробки, опрацювання теоретичних і практичних аспектів розв'язання даної проблеми

обумовили вибір теми дослідження: **«Формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано згідно з темою науково-дослідної роботи кафедри загальної педагогіки й методики технологічної та професійної освіти ДВНЗ «Донбаського державного педагогічного університету» у межах теми «Інноваційні технології в технологічній освіті» (державний реєстраційний номер № 0115U003307). Тему затверджено Вченою радою ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (протокол № 4 від 8 листопада 2018 р.).

Об'єкт дослідження – процес музично-естетичної підготовки учителів музичного мистецтва в закладах фахової передвищої освіти.

Предмет дослідження – педагогічна технологія формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні, змістовній розробці та експериментальній перевірці ефективності педагогічної технології формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу в закладах фахової передвищої освіти.

Відповідно до мети, об'єкта і предмета дослідження сформовано такі **завдання:**

1. Визначити науково-теоретичну сутність та зміст понять «комунікація» та «комунікативна компетентність», проаналізувати сутність та структуру формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва як актуальну педагогічну проблему.

2. Діагностувати стан сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.
3. Теоретично обґрунтувати технологію формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.
4. Упровадити в освітній процес коледжів мистецтв педагогічну технологію формування комунікативної компетентності у здобувачів освіти.
5. Експериментально перевірити та проаналізувати ефективність роботи з упровадження в освітньому процесі закладів фахової передвищої освіти розробленої педагогічної технології формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Для розв'язання окреслених завдань і досягнень поставленої мети застосовано комплекс **методів дослідження**: *теоретичних* – аналіз і порівняння педагогічних, психологічних, філософських джерел з проблеми дослідження; узагальнення та синтез наукового знання щодо поняття «комунікативна компетентність», структури та змісту компонентів комунікативної компетентності; аналіз та узагальнення нормативної документації коледжу мистецтв з метою з'ясування механізмів формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, вивчення педагогічної технології формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва; *емпіричних* – спостереження, анкетування, опитування, тестування з метою визначення рівня сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етап) з метою перевірки ефективності пропонуваної педагогічної технології формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва; *статистичних* –

кількісний та якісний аналіз результатів дослідження з метою узагальнення даних експериментальної роботи, метод статистичних гіпотез (критерій Фішера) для виявлення статистичної значущості одержаних результатів.

Наукова новизна дослідження: *вперше* визначено, розроблено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічну технологію формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу, що складається з чотирьох взаємопов'язаних блоків (цільового, теоретичного, організаційно-змістовного та діагностико-результативного), ґрунтується на методологічних підходах (системний, компетентнісний, діяльнісний, особистісно-орієнтований, гуманістичний, культурологічний), принципах (загальнодидактичних: системності, наочності, доступності, наступності та перспективності, креативності, інтегративності, комунікативності, науковості, практичної спрямованості; специфічних: відкритості, варіативності, емоційності, неперервності) і педагогічних умовах (формування у майбутніх учителів музичного мистецтва ціннісного ставлення до комунікації як засобу педагогічної праці; використання інтерактивних технологій (web-квести, тренінги, бінарні заняття, самостійна робота, виховні години тощо), спрямованих на вдосконалення комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва; оновлення форм і методів освітнього процесу для підвищення ефективності формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва) та забезпечення підвищення рівня сформованості комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу; визначено сутність поняття «комунікативна компетентність майбутніх учителів музичного мистецтва»; *уточнено* понятійно-категоріальний апарат, зокрема: поняття «комунікація», «компетенція», «компетентність» та «комунікативна компетентність»; структурні компоненти комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва (мотиваційно-ціннісний, когнітивний та діяльнісно-

комунікативний); теоретичні положення щодо критеріїв, показників і рівня сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва; розкрито сутність, структуру і функції комунікативної компетентності; *набули подальшого розвитку* зміст, форма й методи формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Практичне значення результатів дослідження полягає в упровадженні в освітній процес коледжу мистецтв методичного забезпечення спецкурсу «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової передвищої освіти»; реалізації педагогічної технології формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу; створенні методичних матеріалів для проведення практичних занять; оновленні змісту навчальних дисциплін гуманітарного циклу «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Культурологія» й упровадженні інтерактивних технологій навчання (web-квести, тренінги, бінарні заняття, методи навчання «Мозковий штурм», «Ділова гра», «Акваріум» та ін.) у процесі вивчення гуманітарних дисциплін; підборі та адаптації пакета діагностичних матеріалів для визначення рівня сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані у процесі професійної підготовки фахівців музичного мистецтва. Запропоновані в дисертації критерії й показники сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва можуть бути використані науковцями та викладачами вищих закладів освіти інших профілів для діагностування стану її сформованості у студентів, для корекції й удосконалення ступенів складності проблемних комунікативних завдань у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Результати дослідження **упроваджено** в освітній процес комунального закладу «Бахмутський фаховий коледж культури і мистецтв імені Івана Карабиця» (довідка №01-36/25-21 від 19.07.2021 р.), комунального закладу «Маріупольський фаховий коледж культури і мистецтв» (довідка № 211 від 01.09.2021 р.), комунального закладу фахової передвищої освіти «Полтавський фаховий коледж мистецтв імені М.В. Лисенка» (довідка № 01.1-29/95 від 31.08.2021 р.).

Особистий внесок у роботі, опублікованій у співавторстві. Отримані автором результати є самостійним внеском у розроблення педагогічної технології та педагогічних умов формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу. Ідеї, що належать співавторам публікацій, не використовувались у матеріалах дисертації. У працях, опублікованих у співавторстві, автору належить обґрунтування актуальних педагогічних проблем формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва [311], запровадження педагогічної технології в освітній процес закладу освіти [312], добір методів для візуалізації навчального матеріалу та розробка структури бінарної виховної години [58].

Апробація матеріалів дослідження. Основні положення і результати дослідження висвітлено на засіданнях кафедри педагогіки й методики технологічної та професійної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», засіданнях предметно-циклової комісії загальноосвітніх, гуманітарних та соціально-економічних дисциплін Бахмутського фахового коледжу мистецтв імені Івана Карабиця, Маріупольського фахового коледжу культури і мистецтв, Полтавського фахового коледжу мистецтв ім. М. В. Лисенка та оприлюднено на науково-практичних конференціях різного рівня: *Міжнародних* – «Pedagogy in EU countries and Ukraine at the modern stage» (Бая Маре (Румунія), 2018), «Key issues of education and science» (Польща, 2018), «Психологія та педагогіка: сучасні методики та інновації, досвід практичного застосування» (Львів,

2018), «Педагогіка і психологія сьогодення: теорія та практика» (Одеса, 2020), «Стан та перспективи розвитку педагогіки та психології в Україні та світі» (Київ, 2020), «Актуальні питання педагогіки та психології: наукові дискусії» (Харків, 2020), «Проблеми професійного розвитку вчителя в контексті оновлених освітніх стандартів» (Слов'янськ, 2020), «Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології» (Запоріжжя, 2021); *Всеукраїнських* – «Проблеми технологічної та професійної освіти в контексті нової української школи» (Слов'янськ, 2018).

Публікації. Основні теоретичні положення й висновки дослідження висвітлено у 15 публікаціях (з них 13 – одноосібно), 4 з яких – статті в наукових фахових виданнях України (2 з яких індексується у Index Scopus); 1 - у зарубіжному науковому виданні; 9 - у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій; 1 розділ – у складі зарубіжної колективної монографії (Рига).

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (314 найменувань, із них – 12 іноземною мовою), 11 додатків на 67 сторінках. Робота містить 11 таблиць, 10 рисунків. Загальний обсяг роботи становить 283 сторінки, із них 160 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

1.1. Сутність та характеристика понять «комунікація» та «комунікативна компетентність» у науковому просторі

Розглядаючи сутність та характеристики понять «комунікація» та «комунікативна компетентність» у філософсько-педагогічних джерелах, ми можемо стверджувати, що в науковому просторі триває обговорення щодо тлумачення даних дефініцій «комунікація» та «комунікативна компетентність», які є об'єктом даного дослідження.

Початкове тлумачення дефініції «комунікація» походить від латинського *communicatio* – «повідомлення, єдність, передача», пов'язаного з дієсловом *communico* – «роблю спільним, повідомляю, з'єдную», що є похідним від *communis* – «спільний» [106, с. 545]. У англо-українському словнику слово *communication*, окрім значення «спілкування, зв'язок, повідомлення, інформація», означає «поширення, розповсюдження» [4, с. 275]. Відповідно до словника В. Даля термін «комунікація» мав лексичне значення «дороги, засоби зв'язку між місцями» [87]. З розвитком сучасних технологій комунікація розглядається як трансляція інформації технологічними каналами. Ми можемо впевнено стверджувати, що ідеї лінгвістів, психологів, фізиків, соціологів і філософів вплинули на формування понятійного змісту дефініції «комунікація», що має широке переосмислення цих ідей як у вітчизняній, так і у світовій науці.

Проблемою комунікації займалися представники найрізноманітніших напрямків філософії: від трансцендентальної феноменології Е. Гуссерля й античної філософії до герменевтики й постмодернізму. Вперше тлумачення

комунікації зустрічається у старогрецькій філософії, воно пов'язане з діяльністю софістів, що розкривали риторику як мистецтво мови (Горгій, Гіппій, Протагор V-IV ст. до н.е.) [85].

Так, філософ Сократ поклав початок моральній філософії і розробив особистий метод діалектики як способу міркування в діалозі у формі питань і відповідей через зіткнення різних точок зору. Вже в той час комунікація осмислювалась не тільки як необхідна умова розвитку людини, але і як шлях усвідомлення нових знань і відкриття істини [276].

Творцем першої загальної схеми процесів спілкування можна назвати Арістотеля. Він формулює завдання риторики як з'ясування засобів і методів ефективного переконання. Крім того, можна відзначити найважливіший момент у становленні уявлень про комунікацію, а саме: у Арістотеля достатньо цілеспрямовано вживається термін «спілкування» (*homilia*). У «Риторичі» він вказує, що для будь-якого акту спілкування необхідними є три елементи: 1) особа, яка говорить; 2) мова, яку ця особа вимовляє; 3) особа, яка цю мову слухає [6].

Цікавою є думка представників середньовіччя, теоретиків риторики і практики гомілетики (церковно-богословська наука, яка вивчає правила церковної красномовності або проповідництва) як мистецтва промови проповіді. Характеризуючи специфіку комунікацій кінця епохи середньовіччя, Й. Хейзінга відзначає: «У всякій речі шукали «мораль»... — урок, який там містився, етичне значення як найістотніше зі всього, що там було. Будь-який історичний або літературний епізод виявляв тяжіння до кристалізації у притчу, етичний зразок, приклад або довід; усілякий вислів перетворювався на сентенцію, на текст, у вислів» [283, с. 275].

Наступний етап в осмисленні комунікації пов'язаний із творчістю Т. Гоббса, який суттєво доповнив уявлення Платона й Арістотеля про роль мови і словесних понять як інструмента спілкування. Т. Гоббс вважав, що спілкування здійснюється за допомогою знаків (мови, жестів тощо). Зокрема, Т. Гоббс розрізняв два види мовних імен. Імена, призначені для власного

пригадування, він називав «мітками». Інші «через їх застосування» — це «знаки», коли «багато людей, що користуються одними й тими ж словами, позначають (за допомогою їх зв'язку й порядку) один одному свої поняття або думки» [70]. На відміну від міток, призначених для індивідуального користування, знаки (перш за все мовні) служать засобом спілкування між людьми.

Специфічність людського спілкування у зв'язку з наявністю у людей розуму і здатності раціонально мислити відмітив у своїх працях Б. Спіноза, а потім і французькі матеріалісти XVIII ст. розглядали комунікацію як властивість людської природи [267].

Для нашого дослідження цікавою є точка зору німецького філософа Г. Гегеля, який розкрив низку нових аспектів у розумінні суті спілкування. Він фактично запропонував загально-соціологічний закон спілкування і відособлення особи в суспільстві. У «Феноменології духу» Гегель, зокрема, відзначає, що індивідуальність «як одиничне суще явище» суперечить тому, що суть цієї індивідуальності є все ж таки «всезагальністю духу» [67]. Г. Гегель пов'язує проблематику спілкування з питаннями формування індивідуальної самосвідомості. У соціальній філософії Гегеля індивіди постають як вже сформовані суспільством і втілюють у собі об'єктивний дух, є його носіями.

У процесі наукових пошуків встановлено, що важливе значення в концептуалізації комунікації належить семіотиці, яка досліджувала властивості знаків і знакових систем. Біля витоків цього напрямку, що розробляється в рамках прагматизму, був американський філософ Ч. Пірс. На думку філософа, знаки породжуються в одній свідомості як інтенційні акти і впливають на іншу свідомість. Ці знаки в ранні моменти історії свідомості, що висловлюється, були розроблені іншою свідомістю й адресовані першій і її «діючому інтерпретатору. Тепер же вони стають інтенційним інтерпретатором у новій знаковій події» [310]. Тим самим знак стає білатеральним: він зв'язує те, що позначає і позначається, тобто форму

виразу поняття у свідомості суб'єкта, з одного боку, і його свідомість через означення — з іншого. У теорії Ч. Пірса для нас важливо підкреслити нескінченну діалектику знаків і їх інтерпретаторів, у якій знаки стають суттю духовного світу людини. Отже, філософ Ч. Пірс вважав теорію знаків визначальною для дослідження комунікацій. Його ідеї одержали подальший розвиток у ХХ ст. [310].

Поділяючи думку філософів постмодернізму, ми можемо твердити, що людина не повинна шукати яких-небудь форм самоідентифікації. Людина ніколи не може бути тотожною собі. Вона завжди є безперервним потоком становлення і зміни, моментом у комунікації з іншими людьми. Необхідно відмовитися від пошуку будь-якої стійкості в бутті людини; усвідомити її комунікативність і пластичність в актах комунікації, неможливість виведення з цих комунікативних форм і їх варіантів норм, цінностей і регулятивів, що мають обов'язковий характер [295].

У нашій дисертаційній роботі ми орієнтуємося на основні теоретичні положення та тлумачення поняття «комунікація». На сьогодні в науці існує близько ста визначень дефініції «комунікація». У 70-х роках ХХ ст. Ф. Данс у статті про поняття комунікації зафіксував 95 дефініцій і згрупував їх у 15 категорій [305]. Польська дослідниця Х. Валінська де Хекбейл у 1975 році у своїй науковій праці «Поняття *комунікація* в американській теорії масової комунікації» [313] зафіксувала понад 200 дефініцій, що знайшла в американській літературі, і виділила в них 18 семантичних (значенневих) категорій. Польський комуніколог Т. Гобан-Клас у своєму підручнику «Засоби масової комунікації і масова комунікація» наводить сім типових визначень комунікації [309, с. 42-43]: комунікація як трансмісія (трансляція, передача) інформації, ідей, емоцій, умінь; комунікація як розуміння інших, коли ми й самі прагнемо, щоб нас зрозуміли (комунікація як порозуміння); комунікація як вплив за допомогою знаків і символів на людей; комунікація як об'єднання (творення спільноти) за допомогою мови чи знаків; комунікація як взаємодія за допомогою символів; комунікація як обмін

значеннями між людьми, які мають спільне у сприйманні, прагненнях і позиціях; комунікація як складник суспільного процесу, який виражає групові норми, здійснює громадський контроль, розподіляє ролі, досягає координації зусиль тощо.

Відповідно до аналізу наукової, психологічної та педагогічної літератури розглянемо тлумачення дефініції «комунікація» у працях Ф. Бацевич [11], Л. Виготського [59], К. Дмитренка [95], Д. Дуцика [105], Є. Жаркова [109], М. Каган [126], О. Леонтьєва [163], Ю. Лотмана [167], Г. Почепцова [232], О. Семенюк [249], О. Соколова [266], Ф. Шаркова [294], Г. Якобсона [300] та ін.

З філософської точки зору «комунікація» розглядається як спілкування, входження у взаємини на основі різних засобів людської взаємодії. Комунікація є економічним, політичним, інформаційним та іншими способами взаємин між людьми на відміну від діалогу, який здебільшого передбачає живу людську участь у спілкуванні. Розглядаючи цей термін у східноєвропейській філософії, можемо відмітити, що комунікація постає явищем технізованим, знеособленим, позбавленим присутності живої людини, тому тут переважають поняття діалогу та спілкування [274, с. 86-87].

У процесі аналізу науково-філософських праць, ми можемо твердити, що деякі вчені навпаки розділяють ці два поняття: «комунікація» і «спілкування». Так, науковець Є. Жарков розрізняє поняття «комунікація» й «спілкування». На його думку, комунікація стосується галузі передачі й прийому інформації, а спілкування – процесів самоорганізації. Будь-яка комунікація є спілкуванням, але не кожне спілкування – комунікацією, тобто існує низка ситуацій, коли спілкування індивідів проходить без комунікативних зв'язків. Тоді це є психологічна діяльність, спрямована сама на себе [109].

Аналізуючи зміст поняття «комунікація» у науковому просторі, ми можемо сказати, що багато науковців та вчених ототожнюють поняття «комунікація» і «спілкування». Так, поняття «communication» у перекладі

різними мовами означає спілкування. Саме такої точки зору дотримуються відомі психологи, філософи Л. Виготський [59] та О. Леонтьєв [163]. О. Леонтьєв у своїй науковій праці розглядає поняття «спілкування», як педагогічне спілкування. З його точки зору педагогічне спілкування – це професійне спілкування вчителя з учнями на уроці й поза класом (у процесі навчання та виховання), яке має певний напрямок не тільки на створення сприятливого психологічного клімату, а й на оптимізацію вдалої навчальної діяльності й стосунків між учителем та учнем. Науковець виділяє певну структуру педагогічного спілкування: 1) моделювання очікуваного спілкування з учнем; 2) організація початкового етапу спілкування; 3) керівництво у педагогічному процесі; 4) аналіз результатів спілкування [163]. На основі історико-лінгвістичного аналізу значень цих термінів український дослідник М. Прищак дійшов висновку, що етимологічно і семантично терміни «комунікація» і «спілкування» – також тотожні [235].

Р. Якобсон, відомий вчений, визначив термін «комунікація» як процес передачі інформації між людьми за допомогою знакових систем (символів) [300, с. 199]. Дослідник Ю. Лотман [167] вважав, що комунікація – це переклад тексту з мови мого «я» на мову твого «ти». Дослідник стверджує, що передача інформації потребує певних умінь та навичок, зокрема досконалого знання «мови» співрозмовника й практичного вміння перекладати текст з мови свого «я» мовою свого «ти» [167].

Відомий вітчизняний філософ М. Каган у своїй праці «Світ спілкування: Проблема міжсуб'єктних стосунків» (1988) наводить чітке пояснення термінів, яке дає змогу розрізняти ці два поняття. Комунікація і спілкування різняться між собою у двох істотних аспектах, стверджує філософ. По-перше, якщо «спілкування має і практичний, матеріальний, і духовний, інформаційний, і практично-духовний характер», то «комунікація... є суто інформаційним процесом – передаванням тих або інших повідомлень» [126, с. 144-145]. Відповідно до його судження ми можемо розглядати другу відмінність, яка стосується самого способу зв'язку

взаємодійних систем. Спілкування як таке являє собою суб'єкт-суб'єктну взаємодію. Комунікація ж у точному її розумінні – це «інформаційний зв'язок суб'єкта з тим чи іншим об'єктом – людиною, твариною, машиною» [126, с. 145]. Отримувач інформації повинен її сприйняти, зрозуміти правильно, добре засвоїти і керуватись нею під час виконання.

На відміну від цього, у спілкуванні «немає відправника й одержувача повідомлень – є співрозмовники, співучасники спільної справи» [126, с. 146]. Якщо в комунікації інформація подається в односторонньому напрямку, отже, її кількість неухильно зменшується, то в спілкуванні інформація циркулює між рівноправними активними учасниками спілкування – і, отже, не зменшується, а збільшується, збагачується. М. Каган стверджує, що мета спілкування – це «не обмін інформацією..., а... пошук деякої спільної позиції» [126, с. 147], творення спільності людей [126, с. 149], «залучення суб'єкта до суб'єкта» [126, с. 149]. Комунікація, на думку М. Кагана, монологічна, а спілкування – діалогічне [126, с. 150].

У праці професора Г. Почепцова розкривається термін «комунікація» як процес перекодування вербальної сфери на невербальну та невербальної у вербальну, вважаючи, що комунікація допомагає посилити диспозиції, що існують у суспільстві, роблячи неявне явним. Дослідник вважає, що комунікацію можна розглядати як інтенсифікацію наявних комунікативних інтенцій, їх перехід у більш технологічну форму, під якою розуміють досягнення прогнозованого результату на відміну від випадкового процесу [232].

На відміну від ототожнення цих двох понять (комунікації і спілкування), деякі вчені та дослідники мають інші точки зору. В рамках даного підходу іншої точки зору, протилежної попереднім, дотримується О. Соколов [266]. На його думку, спілкування – це одна з форм комунікативної діяльності. В основі виділення цих форм лежать цільові установки партнерів по комунікації. Вчений виділяє три варіанти відносин учасників комунікації: 1) суб'єкт-суб'єктні відносини у вигляді діалогу

рівноправних учасників. Ця форма комунікації і є спілкуванням; 2) суб'єкт-об'єктні відносини, які властиві комунікаційній діяльності у формі управління, коли комунікатор розглядає реципієнта як об'єкт комунікативного впливу й засобу досягнення своєї мети; 3) об'єкт-суб'єктні відносини, властиві комунікаційній діяльності у формі наслідування, коли реципієнт цілеспрямовано обирає комунікатора як зразок для наслідування, а останній при цьому може навіть не усвідомлювати своєї участі в комунікаційному акті.

Можемо зробити висновок, що типовим способом реалізації комунікативного спілкування, на думку О. Соколова, є діалог двох співбесідників, а управління і наслідування – монолог в усному, письмовому або поведінковому акті. У даному підході комунікація розглядається як поняття набагато ширше, ніж спілкування [266, с. 24-25].

На думку дослідника Ф. Шаркова [294], поняття «комунікація» складається з трьох аспектів: по-перше, комунікація – це засіб зв'язку будь-яких об'єктів матеріального та духовного світу; по-друге, це спілкування, у процесі якого люди обмінюються інформацією; по-третє, під комунікацією розуміють передачу та масовий обмін інформацією з метою впливу на суспільство та його складові частини [294, с. 178].

Для нашого дослідження є цінною думка дослідника Ф. Бацевича, який розкриває поняття й зміст дефініції «спілкування». Так, вчений Ф. Бацевич розглядає поняття «спілкування» як більш узагальнене, а «комунікація» – конкретне, яке позначає лише один із типів спілкування. Дослідник стверджує, що термін спілкування є «сукупністю зв'язків і взаємодій людей, суспільств, суб'єктів (класів, груп, особистостей), у яких відбувається обмін інформацією, досвідом, уміннями, навичками й результатами діяльності» [11, с. 27]. Ф. Бацевич окреслює поняття «комунікація» як «комплексне поняття, яке охоплює всі можливі типи процесів взаємозв'язку і взаємодії людей: інформаційний (обмін інформацією), інтерактивний (зв'язки і впливи учасників) і перцептивний (сприйняття органами чуттів)» [11, с. 27]. Вчений

стверджує, що комунікація є «смісловим та ідеально змістовим аспектом соціальної взаємодії; обмін інформацією у різноманітних процесах спілкування» [11, с. 28].

У своїх працях дослідниця Д. Дуцик [105] розглядає дефініцію «комунікація» під різними кутами й визначила чотири головні значення даного поняття: 1) узагальнене, за якого комунікація розглядається як «спосіб зв'язку будь-яких об'єктів матеріального та духовного світу»; 2) технічне, тобто як «шлях зв'язку одного місця з іншим, засіб передачі інформації та інших матеріальних і духовних об'єктів з одного місця в інше»; 3) біологічне, широко використовуване в етології при вивченні сигнальних способів зв'язку тварин, птахів, комах тощо; 4) соціальне, за якого комунікація використовується «на позначення та для характеристики багаточисельних зв'язків та відносин, які виникають у людському суспільстві» [105, с. 52].

У лінгвістиці поняття «комунікація» тлумачиться по-різному: як технічний процес обміну значеннями або інформацією між індивідами; як соціальна комунікація, спілкування між людьми та іншими соціальними суб'єктами; як засіб спільної системи символів або кодів; як зв'язок за допомогою технічних засобів; як певна система, за допомогою якої забезпечується сполучення між віддаленими об'єктами. Основний засіб комунікації – це мова (вербальна, словесна), яка забезпечує обмін інформацією між індивідами, індивідом та суспільством, групами індивідів, навіть комунікацію із собою. Комунікація є вербальною (словесною) і невербальною (мова жестів, рухів, об'єкти й атрибути навколишнього середовища тощо). Як вербальну мовну комунікацію, яка використовується для створення, обміну та інтерпретації повідомлень комунікантами за допомогою мови як коду та позамовних кодів із метою досягнення змін у поведінці чи свідомості адресата, необхідних для спільної діяльності, тлумачить дослідник О. Семенюк [249].

К. Дмитренко розглядає комунікацію як специфічний процес взаємообміну інформацією у системах «людина – людина», «людина –

комп'ютер», «людина – комп'ютер – людина»; вона є засобом здійснення професійної діяльності вчителя, майстерність якого має ґрунтуватися, з одного боку, на спеціальних професійних знаннях та різнобічних фахових вміннях, а з іншого – на вмінні здійснювати взаємообмін інформацією з учнями, батьками, колегами тощо, досягаючи взаєморозуміння. Успішність її реалізації забезпечує компетентність у здійсненні комунікації – інтегральне особистісне утворення, що поєднує усвідомлене розуміння вчителем цінностей комунікативної діяльності, теоретичну і практичну готовність до її кваліфікованого виконання [95].

Отже, ми розуміємо поняття «комунікація» як комплексне поняття, яке охоплює всі можливі типи процесів взаємозв'язку і взаємодії людей: інформаційний (обмін інформацією), інтерактивний (зв'язки і впливи учасників) і перцептивний (сприйняття органами чуттів); комунікація є вербальною (словесною) і невербальною (мова жестів, рухів, об'єкти й атрибути навколишнього середовища тощо); комунікація являє собою специфічний процес взаємообміну інформацією для результативного та успішного виконання професійних обов'язків.

Проаналізувавши поняття «комунікація» у наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених, філософів, лінгвістів, за логікою нашого дослідження, переходимо до розкриття терміна «комунікативна компетентність».

Розглядаючи поняття «комунікативна компетентність», вважаємо доцільним з'ясувати значення термінів «компетенція» і «компетентність». Поняття «компетенція» є основною дефініцією компетентнісного підходу. У контексті глобалізації у сучасній науці широко використовується компетентнісний підхід, який наповнює навчання особистісно-орієнтованим і практично спрямованим змістом. У системі освіти України було прийнято низку законів й постанов, які стали основою для розроблення сучасного змісту освіти. Відповідно до європейських освітніх стандартів запровадження кредитно-модульної системи оцінювання знань здобувачів освіти це вивело

компетентнісний підхід на якісно новий рівень, що зумовило переведення компетентнісного підходу на рівень обов'язкової нормативної реалізації. У Державному стандарті професійно-технічної освіти з конкретних професій на основі компетентнісного підходу поняття «компетенція» розглядається як «сукупність знань, умінь і навичок, що визначають здатність робітника виконувати трудові дії в конкретній сфері діяльності». А компетентність – «здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння, цінності та інші особистісні якості» [236]. Відповідно до Національної рамки кваліфікацій, тлумачення даних понять відрізняється від попереднього. Так, дефініція «компетенція» має три значення, а саме: «продемонстрована здатність особи виконувати завдання та обов'язки за професійним стандартом; здатність і готовність використовувати знання, вміння і особистісні, соціальні, методологічні аспекти в умовах навчання або роботи, а також для професійного і особистісного розвитку; надбання навиків і вміння працювати» [237]. Поняття «компетентність» визначається як «здатність особи, зокрема її знання, навички та вміння належним чином виконувати роботу» [237]. У Законі України «Про вищу освіту» (2018) компетентність має визначення як «динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу освітню діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» [116]. Інші статті Закону (ст. 21, ст. 58, ст. 59) розкривають особливості мистецької освіти, права та обов'язки педагогічних працівників, згідно з якими укладається посадова інструкція учителя музичного мистецтва (Додаток А).

У контексті освітньої парадигми ми можемо виділити комунікативну парадигму освіти, яка є одним з важливих компонентів комунікативної компетентності, так М. Прищак [234] у своєму дослідженні виділяє важливі відмінні характеристики комунікативної парадигми освіти:

- особистісно-орієнтована парадигма освіти є смисловою, ціннісною, телеологічною основою освіти й визначає особистість, акцентує увагу на «центровості» особистості, повертає нас до принципу «Людина є мірою всіх речей» (софісти), принципів філософії свідомості з її декартівським «Я мислю, отже існую», що може призвести до відповідних негативних результатів;

- тільки комунікативна система «Я-Ти» актуалізує такі якості та цінності, як духовність, любов, дружба, свобода, довіра, повага, емпатія, асертивність, співробітництво, співтворчість тощо;

- комунікація на основі дискурсу, ставить і вирішує питання легітимації ідеалів, цінностей, моральних принципів та їх критеріїв. Тому комунікативна парадигма освіти розвиває в особистості світоглядну установку на діалогічний, дискурсивний спосіб їх легітимації та знання, уміння, навички актуалізації цієї установки;

- система «Я–Ти» позбавлена як дуалізму, так і абсолютизації соціального, це шлях «пошуку мрії», «золотої середини» (Арістотель) між індивідуальним і соціальним, свободою і відповідальністю, свободою і дисципліною як у житті людини, так і у педагогічному процесі [234].

Ми розглядаємо, проблему компетентнісного підходу як складову компетенції у вищій освіті, яка досліджена педагогами та психологами (З. Бакум [8], І. Бех [13], Н. Бібік [20], І. Гудзик [82], Ю. Ємельянов [107], М. Заброцький [114], І. Зимня [120], О. Казарцева [127], Т. Колодько [143], О. Леонтєв [163], О. Овчарук [194], Н. Побірченко [227], О. Пометун [230], Дж. Равена [241], Г. Селевко [252], А. Хуторський [291], В. Ягупов [299] та ін.); лінгвістами (Н. Бабич [7], Н. Голуб [73], О. Караман [130], Л. Мацько [181], О. Семенюк [249] та ін.). Формуванню комунікативної компетентності приділили увагу вчені та дослідники Н. Бібік [20], Н. Волкова [40; 42; 43], Н. Голуб [73], М. Греб [80], Г. Данченко [88], О. Копусь [149], О. Корніяк [150], М. Оліяр [195], О. Щукін [298] та ін. Особливості формування

комунікативної компетентності у майбутніх фахівців досліджували О. Грищенко [81], З. Єрмакова [108], О. Ковтун [138], Л. Мамчур [175] та ін.

Відтак, ми маємо глибоке переконання, що компетентнісний підхід є продуктивним, оскільки спрямований на розвиток мовлення здобувачів освіти, також означений підхід є динамічним і відкритим для подальшого вдосконалення і розвитку; даний підхід спрямований на досягнення результатів навчання та набуття необхідних компетентностей для самореалізації, особистісного розвитку, успішної професійної, соціальної та подальшої навчальної діяльності. Упровадження компетентнісного підходу в практику навчання майбутніх учителів музичного мистецтва зміщує акценти із засвоєння знань на здобуття досвіду самостійного розв'язання комунікативних проблем, що стає основою усього освітнього процесу у закладах фахової передвищої освіти.

Отже, відповідно до Національного освітнього глосарію поняття «компетенції» тлумачиться як «надані особі або іншому суб'єкту діяльності повноваження, коло її або його службових прав і обов'язків» [191, с. 32-33]. Тобто дане визначення відображає переважно соціальну основу діяльності суб'єкта й фіксує коло ззовні заданих і запропонованих цілей і способів діяльності. Зокрема, в системі вищої освіти компетенція визначається метою навчальної діяльності суб'єкта освіти і навчальним планом. Водночас поняття «компетентність» подається як «динамічна комбінація знань, розуміння, умінь, цінностей, інших особистих якостей, що описують результати навчання за освітньою або навчальною програмою» [191, с. 32], тобто компетентність відображає внутрішню сторону діяльності суб'єкта з реалізації тих цілей, які задані в тлумаченні терміну «компетенція».

Отже, на думку дослідника А. Хуторського [291], компетенція є «вимогою до освітньої підготовки особистості, а компетентність – це сукупність взаємопов'язаних смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності ..., необхідних, щоб здійснювати особистісну й соціально значущу продуктивну діяльність по відношенню до об'єктів реальної

діяльності» [291, с. 58], а вчений Н. Побірченко [227] визначає, що поняття «компетентність» «передбачає не просто наявність знань у певній галузі, а й наявність певної кваліфікації, і головне – можливість і право, повноваження виконувати певний вид роботи» [227, с. 36].

Для тлумачення поняття «компетенція» ми взяли за основу результати дослідження Г. Селевка [251], який стверджує, що дане поняття «частіше застосовується для позначення освітнього результату, що виражається в підготовленості, «відособленості» випускника, в реальному володінні методами, засобами діяльності, в можливості впоратися з поставленими завданнями; такої форми поєднання знань, умінь і навичок, яка дозволяє ставити й досягати мету, а дефініція «компетентність» частіше використовується для позначення певних якостей, ступеня оволодіння [251].

Так, О. Пометун розглядає термін «компетенція» як «сукупність процесів, результатів і рефлексій, які в підсумку становлять компетентність» [229, с. 340]. І. Зимня стверджує, що компетенції – це «внутрішні, потенційні, психологічні утворення, а саме: знання, уявлення, алгоритми дій, системи цінностей і відношень, які з часом проявляються в компетентностях особистості» [119, с. 52].

Особливо ґрунтовною роботою стосовно висвітлення цього питання є праця Дж. Равена, у якій визначено термін «компетентність» як «категорію, що складається з великої кількості компонентів, більшість із яких відносно незалежні один від іншого,... деякі компоненти належать до когнітивної сфери, а інші – до емоційної,... ці компоненти можуть замінити один одного як складові ефективної поведінки» [241, с. 124], у свою чергу, Р. Бояциса тлумачить компетентність як здатність людини поводити себе в такий спосіб, який задовольняє вимоги роботи в певному організаційному середовищі [303].

Компетентність «не тільки як уміння, а й як відмінні риси, що відповідають завданням, які поставлені життям» стверджує І. Гудзик [82, с. 12], а Т. Колодько у своєму дослідженні зазначає, що «компетентність – це

комплексний особистісний ресурс, який забезпечує можливість ефективної взаємодії з навколишнім світом у тій чи іншій галузі та який залежить від необхідних для цього компетенцій» [143, с. 31].

«Ключові компетентності пов'язують воедино особистісне і соціальне в освіті, відображають комплексне оволодіння сукупністю способів діяльності, що створює передумови для розроблення індикаторів їх вимірювання, вони виявляються не в цілому, а в конкретній справі та ситуації; набуваються не лише під час вивчення предметів, але й засобами неформальної освіти, впливу середовища тощо», зазначає у своїй праці дослідник Н. Бібік [20, с. 2]. Відтак, за результатами порівняння ключових і предметних тлумачень компетентностей можемо бачити, що вони мають однакову структуру, але різне змістове навантаження.

Проведений аналіз наукових джерел із зазначеної проблеми засвідчив, що особливу увагу дослідників та вчених привертає побудова ієрархії ключових компетентностей: ключові, базові, що виявляються у різних контекстах, загальнопредметні та предметні. Так, Н. Бібік зазначає, що «найбільші труднощі в класифікації компетентностей полягають у пошуку єдиної теоретичної основи для їх виділення» [20, с. 2]. Також Н. Бібік зазначає, що «ключові компетентності пов'язують воедино особистісне і соціальне в освіті, відображають комплексне володіння сукупністю способів діяльності, що створює передумови для розроблення індикативів їх вимірювання, вони виявляються не в цілому, а в конкретній справі та ситуації; набуваються не лише під час вивчення предметів, але й засобами неформальної освіти, впливу середовища тощо» [20, с. 2]. Встановлено, що у різних країнах одностайний вибір вчених зупиняється на таких компетентностях, як: інформаційна, соціальна, навчально-пізнавальна (методологічна) та життєва (соціально трудова). Загальнокультурна, політична компетентності охоплюють зміст інформаційної або соціальної, що за сутністю узгоджується із завданнями європейської освіти й потребами розвитку сучасного суспільства [307]. Проблема вивчення поняття

«комунікативна компетентність» є відкритою і потребує детальнішого вивчення. Комунікативну компетентність майбутніх фахівців досліджували й продовжують досліджувати українські та зарубіжні вчені та дослідники (Р. Вайт [314], М. Вятютнев [60], О. Гармаш [66], Н. Голуб [73], О. Добротвор [96], Ю. Ємельянов [107], Ю. Жуков [111], І. Зимня [120], Н. Караман [130], С. Макаренко [171], А. Маркова [176], Ю. Мендрух [183], М. Оліяр [196], К. Олександренко [197], О. Павленко [204], А. Панфілова [207], Л. Петровська [219], В. Сараєва [247], Т. Симоненко [255; 256], З. Столяр [268], Ю. Федоренко [278], Д. Хаймс [307], та ін.). У наукових працях дослідників та вчених серед ключових компетентностей вона є більш дослідженою через те, що, окрім спілкування, пов'язана з вивченням різних мов, як рідної, так і іноземної, при цьому розглядається як самостійна або як складник інших компетентностей.

Після аналізу науково-дослідницьких праць ми можемо твердити, що *комунікативна компетентність - здатність особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва творчо самовиражатися у сфері професійного спілкування, вирішувати спектр поставлених творчих завдань, брати участь у науково-практичних конференціях, семінарах, конкурсах, що є однією з найважливіших особистісно-професійних рис майбутнього вчителя музичного мистецтва на основі комплексного досвіду, комунікативних знань, умінь, навичок та компетенцій*. Важливим показником сформованості комунікативної компетентності вважаємо вміння репрезентувати себе через мовлення. Відповідно до цього трактування цінним є твердження Т. Панько: «Якщо ми говоримо, що в мові відбито характер народу, його психічний склад, побут, історію, то в мовленні виявляється в усіх своїх барвах конкретна людина з її світосприйманням і самовіддачею, зі своїми знаннями й етичними параметрами» [209, с. 9].

У межах нашого дослідження необхідно проаналізувати наукові праці зарубіжних учених таких, як Р. Вайт [314] та Д. Хаймс [307]. Їхні роботи цінні для нашого дослідження, тому що автори виокремили три компоненти

комунікативної компетентності: мотивація, знання (процесуальні знання про те, яку стратегію поведінки обрати у конкретній ситуації), навички (використовувані типи поведінки). Це є свідченням взаємозалежності когнітивного, поведінкового та афективного компонентів у певних мовленнєвих актах. Інші дослідники вважають, що комунікативна компетентність охоплює знання, навички, чутливість (здатність виказувати увагу і повагу), зобов'язання (прагнення уникати помилок і знаходити ефективні шляхи взаємодії у процесі самоосвіти та самовдосконалення) [307]. Однак учені зосереджують увагу на тому, що «рівень володіння комунікативною компетентністю залежить від контексту, в якому відбувається взаємодія» [314, с. 298].

Здатність використовувати мову творчо, цілеспрямовано, нормативно, у взаємодії зі співрозмовниками – це є комунікативна компетентність, на думку дослідника М. Вятютнєва [60, с. 40]. На думку науковця, комунікативна компетентність поєднує у собі: «1) знання граматики і словника мови; 2) знання правил спілкування (тобто необхідно знати, як починати і закінчувати бесіду, на які теми можна говорити в різних типах мовленнєвих подій, знати, які форми спілкування використовуються в різних ситуаціях); 3) правильно будувати такі мовленнєві акти, як прохання, вибачення, подяка, запрошення, а також реагувати на них; 4) доречно вживати мовленнєві засоби» [60, с. 43]. М. Вятютнєв зосереджує увагу на двох провідних складниках у структурі комунікативної компетентності: «знання граматики і словника» та «знання правил спілкування», оскільки третій і четвертий складники, на нашу думку, дублюють другий. Для нашого дослідження виявилися цікавими наукові роздуми вченого Ю. Федоренка, який поєднує визначення комунікативної компетентності як поєднання знань, умінь і навичок, необхідних для розуміння чужих та погоджування власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування [278].

У контексті свого дослідження І. Зимня розглядає комунікативну компетентність так: 1) вроджена мовна здатність придбання й використання мовних засобів і мовних способів формування та формулювання думки; 2) етнічна, соціальна, культурна особистісна якість людини; 3) здатність, яка актуалізує рецептивно-продуктивну мовну діяльність особистості у процесах вербального спілкування; 4) реалізує вищу психічну функцію індивіда – комунікативну [119].

Як твердить дослідниця Н. Голуб, комунікативна компетентність належить до ключових, тобто таких, що мають особливе значення у житті людини, тому її формуванню варто приділяти ретельну увагу [73]. Ключову комунікативну компетентність дослідниця розглядає як особистий досвід (практику) взаємодії з людьми у процесі розв'язання типових для віку комунікативних завдань в інших (поза межами навчання) суспільних сферах, що сприяє успішному поетапному входженню особистості в соціум і формуванню готовності її до повноцінного функціонування в суспільстві [73, с. 221].

Цікавим є твердження, що комунікативна компетентність не існує поза межами комунікації й визначається психологічними та соціальними особливостями особистості, рівнем володіння теорією про основні види мовленнєвої діяльності та умінням ефективно реалізовувати їх у практичній діяльності з урахуванням конкретної комунікативної ситуації – С. Караман [130, с. 339-340]. Ситуативна адаптивність і вільне володіння вербальними і невербальними засобами соціальної поведінки – це комунікативна компетентність, на думку Ю. Ємельянова [107, с. 93].

Досліджуючи проблему комунікативної компетентності, дослідниця С. Макаренко розподіляє комунікативну компетентність на компетентність у вирішенні репродуктивних завдань, які стосуються зовнішнього, поведінкового рівня спілкування за суб'єкт-об'єктною схемою, та на компетентність у розв'язанні продуктивних завдань, які стосуються глибинного, особистісного рівня спілкування за суб'єкт-суб'єктною

моделлю, наголошуючи на визначній ролі останньої. Під комунікативною компетентністю учителя С. Макаренко розуміє засновану на знаннях і чуттєвому досвіді здатність особистості орієнтуватися в ситуаціях управлінського та педагогічного спілкування, розуміти мотиви, інтенції, стратегії поведінки, фрустрації, як власні, так і партнерів по спілкуванню, володіння технологією та психотехніками спілкування [171]. Саме цієї думки стосовно наявності двох рівнів педагогічного й управлінського спілкування – репродуктивного (зовнішнього, операційного, поведінкового) та продуктивного (внутрішнього, глибинного) – дотримується в дослідженні комунікативної компетентності менеджерів освіти й науковець Г. Данченко [88], наголошуючи на тому, що другий рівень є визначальним щодо першого.

На основі узагальнення наукових досліджень З. Столяр у своїй дисертації представляє формування комунікативної компетентності у здобувачів освіти філологічних спеціальностей. Дослідник розглядає комунікативну компетентність здобувачів освіти як готовність виконувати професійно спрямовану комунікативну діяльність, застосовуючи вербальні й невербальні засоби спілкування, здатність комунікативно використовувати засоби української мови й продукувати мовленнєві (усні й письмові) висловлювання, що є нормативними й доступними для всіх учасників комунікативного акту (відповідають меті, намірам, умовам спілкування, а також особливостям мовної підготовки учасників акту спілкування) [268].

У результаті аналізу сучасних публікацій дослідник К. Олександренко розглядає комунікативну компетентність як сукупність сформованих професійних знань, комунікативних і організаторських умінь, здібностей до самоконтролю, емпатії, культури вербальної та невербальної поведінки у ході формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців міжнародних відносин [197].

Вивчаючи комунікативну компетентність старшокласників, дослідниця О. Добротвор, тлумачить її як ключову здатність особистості здійснювати цілеспрямовану продуктивну взаємодію з іншими людьми для досягнення

взаєморозуміння та розв'язання життєвих колективних проблем [96]. На відміну від ученої М. Оліяр, вона наголошує на відмінності понять «комунікація» і «спілкування», пояснюючи, що перша має виражений цільовий характер, раціональність, спрямованість на продуктивну колективну діяльність [196].

Інтегративна якість особистості, що охоплює сукупність індивідуально-психічних особливостей, комунікативних знань, умінь і навичок, набутих у процесі виховного впливу, забезпечує здатність і готовність особистості встановлювати й підтримувати комунікативні контакти з іншими членами соціуму – комунікативна компетентність молодших підлітків, на якій акцентує свою увагу дослідниця О. Касьянова [132].

Дослідниця З. Єрмакова визначає комунікативну компетентність викладачів ПТНЗ як складне системне утворення, яке поєднує у собі мотиваційну спрямованість на оволодіння її високим рівнем, комплекс взаємопов'язаних професійних (педагогічних і спеціальних) комунікативних знань, умінь та інтеграцію їх у професійно-педагогічну діяльність, завдяки сформованим професійно важливим якостям, необхідним для свідомої регуляції комунікативної поведінки [108].

Досліджуючи комунікативну компетентність маркетологів, вчений Ю. Мендрух твердить, що комунікативна компетентність, заснована на сукупності комунікативних знань, являє собою складну інтегральну якість особистості, яка є необхідною умовою успішної діяльності спеціаліста та передбачає вміння орієнтуватися в ситуаціях професійного спілкування, володіти його мовленнєвими і немовленнєвими засобами, встановлювати емоційний і діловий контакти й досягати мети комунікації у процесі професійної взаємодії [183].

Проаналізувавши праці вітчизняних та зарубіжних вчених, ми можемо стверджувати, що комунікативна компетентність, як загальна компетентність має значення системи, яка поєднує у собі мотивацію до вивчення, вдосконалення комунікативних умінь та навичок; здатність здійснювати

взаємодію з іншими учасниками освітнього процесу; комплекс сформованих професійних якостей, спрямованих на виконання професійних обов'язків вербальним та невербальним способом; здатність орієнтуватися у професійних мовних ситуаціях тощо, а як професійна комунікативна компетентність має якісний показник ступеня володіння професійними комунікативними навичками та уміннями, розуміння необхідності виконання професійних обов'язків, оцінювати власні особистісні якості та властивості.

Отже, у цьому підрозділі ми детально проаналізували сутність та характеристику основних понять «комунікація» та «комунікативна компетентність», дослідили різні варіанти їх тлумачення у науковому просторі, що дало нам підстави зробити такі висновки.

1. У результаті теоретичного аналізу філософських, лінгвістичних, педагогічних уявлень про підходи до характеристики змісту, структури та тлумачення поняття «комунікація» у науковому просторі, а також враховуючи специфіку нашої дисертаційної роботи, під поняттям «комунікація» ми розуміємо комплексне поняття, яке охоплює всі можливі типи процесів взаємозв'язку і взаємодії людей: інформаційний (обмін інформацією серед учасників освітнього процесу), інтерактивний (використання різних методів та форм, які впливають на розвиток комунікативної компетентності) і перцептивний (сприйняття органами чуттів); комунікація є вербальною (словесною) і невербальною (мова жестів, рухів, об'єкти й атрибути навколишнього середовища тощо); комунікація являє собою специфічний процес взаємообміну необхідною інформацією для результативного та успішного виконання професійних обов'язків майбутніх учителів музичного мистецтва.

Філософські, психологічні, лінгвістичні концепції суттєво вплинули на підходи тлумачення дефініцій «комунікація», «комунікативна компетентність» у педагогіці та дали змогу більш вичерпно розглянути та проаналізувати ці категорії у сучасному науковому просторі.

2. *Тлумачення категорії «комунікативна компетентність» як здатність особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва творчо самовиражатися у сфері професійного спілкування, вирішувати спектр поставлених творчих завдань, брати участь у науково-практичних конференціях, семінарах, конкурсах, що є однією з найважливіших особистісно-професійних рис майбутнього вчителя музичного мистецтва на основі комплексного досвіду, комунікативних знань, умінь, навичок та компетенцій.*

За логікою дослідження комунікативної компетентності, у наступному параграфі ми проаналізуємо формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва, що гармонійно входить до складу педагогічної майстерності представників даної професії та дозволить на високому рівні здійснювати освітню діяльність як актуальну педагогічну проблему.

1.2. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва як актуальна педагогічна проблема

Дослідження формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва як актуальної педагогічної проблеми вимагає аналізу унікальності комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, закономірностей, принципів, сучасних підходів, форм організації освітнього процесу, необхідності розвивати іншомовне мовлення викладачів, необхідне для контакту з носіями мови, ознайомлення з фразеологізмами.

У центрі уваги нашого дослідження – формування комунікативної компетентності у майбутніх працівників шкіл мистецтв та шкіл естетичного виховання, тому що викладачі повинні вільно володіти рідною мовою, різними іноземними мовами й вміти встановлювати та підтримувати спілкування з носіями мови на мистецьку тематику, розуміти фразеологізми,

перекладати різноманітні музичні терміни та брати участь у міжнародних конкурсах, конференціях та змаганнях.

Ефективне формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва забезпечується розробленням методологічних основ: закономірностей, принципів, сучасних підходів, форм організації освітнього процесу. Для подолання проблем сьогодення необхідно ставити інші освітні цілі, створювати більш ефективні освітні комплекси з дисциплін гуманітарного циклу, вдосконалювати оволодіння комунікативною компетентністю.

Формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва як педагогічна проблема – актуальна, але не до кінця досліджена проблема сучасної професійної освіти. Напрямок національної освітньої політики у цій галузі відображено у загальнодержавних документах: Закон України «Про вищу освіту» (2018) [116], Закон України «Про фахову передвищу освіту» (2019) [117], Національна рамка кваліфікацій (2011) [237] та ін. Комунікативна компетентність учителя музичного мистецтва обов'язково повинна втілюватися у практиці освітньо-виховної роботи засад державної політики у сфері освіти та принципів освітньої діяльності.

У сучасних дисертаціях науковці з різних боків розглядають проблему формування комунікативної компетентності: у своїй дисертаційній роботі С. Макаренко під комунікативною компетентністю учителя розуміє засновану на знаннях і суттєвому досвіді здатність особистості орієнтуватися в ситуаціях педагогічного та управлінського спілкування [171], а дослідниця О. Яковліва у своїй дисертації визначено і науково обґрунтовує теоретико-методичні підходи, організаційно-педагогічні умови, етапи та сутнісні характеристики ефективного формування комунікативних умінь майбутніх учителів у процесі виховної роботи [301].

Так Н. Волкова [43] обґрунтовує у своїй науковій роботі теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної

комунікації; О. Гаврилюк [62] аналізує ступінь формування комунікативної культури майбутніх учителів.

Для тлумачення поняття «комунікативна компетентність» ми взяли за основу результати дослідження О. Добротвор [96], яка розглядає комунікативну компетентність як ключову здатність особистості здійснювати цілеспрямовану продуктивну взаємодію з іншими людьми для досягнення взаєморозуміння та розв'язання життєвих колективних проблем, а дослідниця К. Касярум [133] у своєму дослідженні виокремлює мотиваційний, когнітивний, мовленнєвий, вербальний компоненти у структурі комунікативної компетентності.

В. Підгурська [221] у своїй науковій роботі висвітлює методiku формування мовно-комунікативних умінь у майбутніх учителів у процесі педагогічної практики з урахуванням вимог сучасної парадигми освіти; у своїй дисертаційній роботі Л. Бірюк [23] розробила й обґрунтувала систему формування комунікативно компетентної особистості висококваліфікованого фахівця для потреб країни, науки, культури, освіти.

У своїй науковій роботі К. Олександренко [197] розглядає комунікативну компетентність як сукупність сформованих професійних знань, комунікативних і організаторських умінь, здібностей до самоконтролю; досліджуючи формування комунікативної компетентності у здобувачів освіти, З. Столяр [268] формулює її як готовність виконувати професійно спрямовану комунікативну діяльність, застосовуючи вербальні й невербальні засоби спілкування; З. Єрмакова [108] аналізує комунікативну компетентність викладачів ПТНЗ як складне системне утворення, яке поєднує в собі мотиваційну спрямованість на оволодіння її високим рівнем, комплекс взаємопов'язаних професійних комунікативних знань, умінь та інтеграцію їх у професійно-педагогічну діяльність; дослідник Ю. Мендрух [183] стверджує, що комунікативна компетентність – це заснована на сукупності комунікативних знань складна інтегральна якість особистості, яка є необхідною умовою успішної діяльності спеціаліста; науковець М. Оліяр

[196] присвячує своє дослідження формуванню комунікативно-стратегічної компетентності майбутніх учителів.

Проблемі формування комунікативної компетентності приділяє увагу дослідниця А. Москаленко [187]. У роботі «Розвиток умінь педагогічного спілкування в системі післядипломної освіти» визначені педагогічні умови підвищення ефективності розвитку вмінь педагогічного спілкування вчителя, які включають: обґрунтування теоретико-методологічних і технологічних засад розвитку вмінь педагогічного спілкування; розроблення та впровадження моделі управління педагогічного спілкування; розроблення та впровадження моделі управління педагогічним спілкуванням; застосування критеріально-ціннісного підходу до діагностики вмінь педагогічного спілкування; проведення кореляційного аналізу чинників, які впливають на розвиток умінь педагогічного спілкування [187].

Дослідниця В. Пасинюк [210] у своєму дослідженні «Теоретичні основи формування професійних мовленнєвих умінь у майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей» стверджує, що «професійне мовлення вчителя є феноменом, розвиток якого зумовлюється сукупністю психосоціальних, соціокультурних і педагогічних чинників, чіткою орієнтацією щодо сформованості педагогічних умінь, усвідомленням особливостей педагогічної діяльності, набуттям індивідуального досвіду у різних сферах взаємодії з учнями за допомогою слова» [210, с. 34]. Дослідниця вважає, що культура мови є «показником унормованості мови, що визначається загальноприйнятими нормами – орфоепічними, лексичними, граматичними, стилістичними, орфографічними та пунктуаційними» [210, с. 35]. Ми можемо зазначити, що мовленнєва культура, яка базується на здобутках мовної культури, охоплює дотримання (в усній та письмовій формах) норм літературної мови й прояву якісних ознак особистості (правильності, точності, доцільності, спрямованості, активності, емоційності). У своїй праці В. Панасюк дає визначення мети фахової мовленнєвої підготовки здобувачів освіти як «створення підґрунтя для

посилення ефективного педагогічного впливу на учня з урахуванням чинників, що регулюють і визначають цей процес, та специфічних засобів корекції цього впливу» [210, с. 35].

Дослідник З. Столяр [268] у своєму дослідженні, присвяченому формуванню комунікативної компетентності здобувачів освіти філологічних спеціальностей, формулює комунікативну компетентність як готовність виконувати професійно спрямовану діяльність, застосовуючи вербальні й невербальні засоби спілкування, здатність комунікативно виправдано використовувати засоби української мови й продукувати мовленнєві (усні й письмові) висловлювання, що є нормативними й доступними для всіх учасників комунікативного акту (відповідність меті, намірам, умовам спілкування, а також особливостям мовної підготовки учасників акту спілкування) [268].

Науковець М. Оліяр [196] у своєму дослідженні, присвяченому формуванню комунікативно-стратегічній компетентності майбутніх учителів, стверджує, що педагогічна комунікація – це взаємодія учителя з учнями з метою порозуміння з ними, ефективної організації освітньо-виховного процесу, реалізації професійних функцій педагога, а міжособистісна комунікація описується як взаємний обмін суб'єктивним досвідом людей, які перебувають у просторовій близькості, мають можливість забезпечувати зворотній зв'язок [196].

Саме, проблемі формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя музики присвячена робота Ю. Шевченко [295], у якій науковець розглядає питання комунікативної компетентності майбутнього вчителя музики як найважливіший етап у процесі підготовки до керування дитячим колективом; як усвідомлення взаємодії музики з іншими видами мистецтва; як необхідність у створенні переконливих музично-сценічних образів, потребу у спілкуванні з музичним світом, створення умов для спілкування та обміну почуттями від почутого або побаченого витвору мистецтва [295].

Так, дослідник Р. Комуджі [144], у своєму дослідженні, присвяченому комунікативній компетентності як складовій професійної компетентності вчителя музики, стверджує, що комунікативна компетентність вчителя музики – комплекс комунікативних знань, умінь, норм спілкування забезпечує сприймання, розуміння, засвоєння, використання та передачу знань, що гарантує ефективне управління комунікативними процесами в музично-естетичному навчанні та вихованні учнів [144].

У своїй науковій роботі Л. Василевська-Скупа [35] розглядає комунікативні вміння вчителя музичного мистецтва як важливий чинник у професійній діяльності вчителя музики, який визначає здатність вчителя спілкуватися з учнями засобами музичного мистецтва, має вплив на морально-етичні принципи особистості, формує продуктивні міжособистісні відносини в освітньому процесі [35].

Т.Скорик [259] у своїй науковій роботі висвітлює поняття «комунікативна компетентність учителя музичного мистецтва» як одну з основних у системі професійних компетентностей працівників мистецьких закладів освіти, таку, що належить до структурованих дефініцій, виступає системою, інтегрованою властивістю, що передбачає готовність викладача до досягнення навчального матеріалу, здатність організувати навчально-мистецьке середовище, яке сприяє міжособистому спілкуванню учасників освітнього процесу у процесі музичного сприймання, до і після нього, але на його основі; оволодіння практичними навичками інтерпретації музичних творів тощо [259]. А науковець Н. Лупак [169] у своєму дослідженні розглядає комунікативну компетентність учителя мистецтва як невід'ємну складову професійної компетентності, яка передбачає сформованість художньо-естетичного світогляду і художнього мислення; знання та вміння сприймати, перетворювати, використовувати художню інформацію; можливість підбирати, аналізувати й систематизувати здобуті знання й застосовувати їх на практиці для досягнення конкретних педагогічних цілей; здатність до конструктивного діалогу зі здобувачами, батьками, колегами та

вміння налагоджувати контакти зі співрозмовником, щоб кожен міг довести власну думку; мотивацію до неперервного розвитку й саморозвитку через комунікацію з мистецтвом [169].

Дослідниця Н. Латіфова [162] у своєму дослідженні, присвяченому формуванню ключових компетентностей майбутніх педагогів мистецьких дисциплін, стверджує, що формування компетентностей майбутнього вчителя мистецтва обов'язково повинно ґрунтуватися на вивченні національної спадщини, мистецьких традицій з поєднанням цих знань з графічно-інформативними технологіями [162].

Так, дослідниця Є. Проворова [238] у своїй науковій роботі розглядає комунікативну компетентність учителя музики як комплекс комунікативних знань, вмінь, здібностей, досвіду та мотивації, що забезпечує сприймання, розуміння, засвоєння, використання, передачу педагогічних знань, а також можливість ефективно керувати комунікативними процесами в музично-естетичному навчанні та вихованні здобувачів освіти [238].

Отже, ми розуміємо поняття «комунікативна компетентність майбутніх учителів музичного мистецтва» як володіння складними комунікативними вміннями та навичками, що ґрунтуються на знаннях музичної культури, звичаїв та традицій України та іншомовних країн, використання мовних кліше, необхідних для професійного та повсякденного спілкування; вміння використовувати музичний слух для формування техніки мовлення (темп, ритм, тембр тощо).

Усі ці наукові роботи містять багатий матеріал щодо формування комунікативної компетентності у молоді, вчителів, вихователів або у майбутніх учителів музичного мистецтва, тому вони є важливими для нашого дослідження. Проте для уточнення і виокремлення комунікативної компетентності майбутнього викладача мистецтв та розгляду процесу її формування згідно з логікою дослідження, а також визначення категоріального апарату дослідження треба проаналізувати закономірності та

принципи навчання, які є основою формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів.

Існує багато тлумачень закономірностей та принципів процесу формування комунікативної компетентності у вчителів, і значно менше – закономірностей та принципів формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва. Для конкретизації та уточнення закономірностей і принципів формування комунікативної компетентності викладача музичного мистецтва проаналізуємо основні підходи до тлумачення цих понять.

Загальнодидактичні закономірності та принципи освітнього процесу розроблені у працях таких відомих дослідників та вчених, як А. Алексюк [1], Д. Данилова [89], С. Омельчук [198], В. Онищук [199], М. Фіцула [277] та ін. Учені-методисти встановили низку лінгводидактичних закономірностей та принципів, які безпосередньо стосуються цієї сфери освіти (З. Бакум [9], О. Біляєв [21; 22], М. Вашуленко [38], О. Горошкіна [78], І. Дроздова [100], С. Караман [130], І. Когут [140], Н. Кондратенко [146], Т. Котик [151], Л. Мацько [181], К. Плиско [226], Т. Симоненко [256], Ю. Федоренко [278], В. Химинець [284], І. Хом'як [286] та ін.).

На думку дослідника В. Химинець [284], до сучасних освітніх тенденцій та закономірностей відносяться такі: «створення єдиного європейського освітнього простору; людиноцентристська парадигма освітньо-виховного процесу; прагнення уніфікувати і стандартизувати всі освітні підходи; створення умов для освіти упродовж усього життя; неперервне зростання вартісних показників на розвиток і функціонування освітніх інституцій» [284].

Дослідниця Т. Котик [151], досліджуючи закономірності, зазначає, що «підставою для встановлення закономірностей була аналітична наукова діяльність з вивчення існуючого досвіду навчання рідної мови. За своїм характером установлені закономірності були не статистичними, а причино-

наслідковими, причина яких у фізіології людини, тобто способах, механізмах породження мовлення» [151].

Згідно з дослідженням І. Дроздової [100] можемо виділити такі закономірності розвитку професійного мовлення здобувачів освіти: «його характер; добір мовних засобів залежно від ситуації професійного спілкування; суворе дотримання норм української літературної мови у процесі професійного мовлення; розвиток професійного усного мовлення й писемного мовлення (на основі текстів за фахом із виходом у професійний дискурс); взаємозалежність методів і прийомів навчання української мови з метою розвитку професійного мовлення з урахуванням психологічної та фахової специфіки здобувачів освіти. У процесі встановлення закономірностей засвоєння мовлення констатовано залежність між вправлінням у мовленнєвій діяльності здобувачів освіти та її результатом – набуттям здатності до комунікативної мовленнєвої діяльності за фахом» [100].

Вивчаючи підходи дослідників і вчених до визначення закономірностей, ми можемо стверджувати, що закономірності бувають інваріативними (діють за будь-яких умов організації освітньо-виховного процесу), інші – ймовірні (проявляються як загальна тенденція у великій кількості випадків) й емпіричні (на основі аналізу педагогічного досвіду). Отже, значення закономірностей полягає у тому, що вони слугують основою для визначення принципів та правил конкретної професійної діяльності і дають можливість оптимально побудувати процес навчання в різних конкретних напрямках.

Узагальнюючи наукові напрацювання з цього питання І. Когут [140], ми можемо виділити наступні інваріативні закономірності, необхідні для формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва:

- обумовленість процесу формування комунікативної компетентності майбутніх учителів суспільною потребою у високоосвічених,

конкурентоздатних фахівцях з високим рівнем комунікативної культури. Ця закономірність реалізується через принципи соціально-особистісного прагматизму, комунікативної спрямованості освітнього процесу;

- залежність ефективності процесу формування комунікативної компетентності від рівня сформованості соціокультурного середовища в закладах вищої освіти. Ця закономірність реалізується через принципи інтегративності освітніх дисциплін, професійно-особистісного саморозвитку здобувачів освіти закладів мистецтв;

- залежність ефективного процесу формування комунікативної компетентності від рівня гуманізації педагогічної освіти закладів вищої освіти. Ця закономірність реалізується через принцип гуманізації, діалогізації освітнього процесу, демократизації спілкування;

- залежність ефективності процесу формування комунікативної компетентності від характеру професійної діяльності. Ця закономірність реалізується через принципи соціально-особистісного прагматизму, професійного саморозвитку, креативності навчання здобувачів освіти мистецьких закладів;

- залежність ефективності процесу формування комунікативної компетентності від оптимізації цілей, змісту, методів, технологій, форм та засобів професійної підготовки майбутніх викладачів музичного мистецтва. Ця закономірність реалізується через принципи технологізації навчання, інтегративності освітніх дисциплін [140].

Сукупність зазначених закономірностей спрямовує викладача на формування мовленнєвої креативності здобувачів освіти, оскільки креативність – це визначальна риса вчителя музичного мистецтва, необхідна для розв'язання професійних завдань, розвитку мовного чуття та дару слова, творчого підходу до викладання музичного матеріалу та генерування цікавих ідей. Зазначені закономірності дозволяють виробити ефективні підходи та методи навчання, збереження наступності навчання, моделювання

майбутньої професійної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва, залежність результатів навчання від ефективності взаємодії викладача і здобувача освіти та методично-грамотного планування самостійної роботи здобувачів освіти як орієнтири для формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Ми можемо стверджувати, що формування й становлення комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва позитивно впливає на професійний рівень майбутніх спеціалістів, їхню творчу самореалізацію, удосконалення як особистості, а саме це необхідно майбутнім фахівцям для адекватної орієнтації в усіх сферах суспільної діяльності.

До лінгводидактичних засад формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у закладах вищої освіти відносимо загальнодидактичні та специфічні принципи, що визначають зміст, організаційні форми та методи освітнього процесу відповідно до його мети та закономірностей навчання гуманітарних дисциплін.

Українські та зарубіжні вчені та науковці обґрунтовують та класифікують принципи навчання у закладах вищої освіти, зокрема психологи (П. Галперін [64], В. Давидов [86], М. Жинкін [110] та ін.); дидакти (В. Бондар [32], С. Мартиненко [177; 178], С. Сисоєва [258], М. Фіцула [277] та ін.); педагоги (А. Алексюк [1], В. Андрущенко [2], А. Вербицький [39], О. Даутова [90], А. Крамаренко [153], А. Нікітіна [217], І. Підласий [222], В. Романець [244] та ін.); та лінгводидакти (З. Бакум [9], Л. Божович [29], Н. Голуб [73], О. Горошкіна [77; 78], І. Дроздова [100], Т. Донченко [98], С. Караман [130], О. Копусь [149], О. Кучерук [158], О. Леонтєв [163], С. Омельчук [198], М. Пентилюк [217], К. Плиско [226], Т. Симоненко [256] та ін.)

Після аналізу праць українських та зарубіжних психологів ми беремо до уваги те, що дослідник В. Романець [244] у своїй праці виокремлює й

обґрунтовує принципи за критеріями, що стосуються, передусім, розвитку особистості, бо це важливо для формування комунікативної компетентності майбутніх учителів, отже:

- формування мотиваційної сфери особистості;
- урахування вікових та індивідуальних особливостей учасників взаємодії освітнього процесу;
- зорієнтованості на встановлення суб'єкт-суб'єктних взаємин;
- виявлення активності на рівні окремих психічних процесів особистості (пізнавальних, емоційно-вольових, самосвідомості та ін.);
- рефлексивної регуляції (володіння прийомами управління діяльністю, самоконтролю, саморегуляції та ін.) [244].

У процесі формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва доцільно спиратися на означені принципи, оскільки кожен з них спрямований на розвиток мотиваційної сфери особистості; на максимальне врахування психологічних чинників, інтелектуальної спроможності майбутніх учителів музичного мистецтва до вдосконалення професійних якостей та розвитку у професійній діяльності.

У результаті наукового пошуку було виявлено необхідність розгляду класифікації принципів запропонованих педагогами та дидактиками. Проаналізувавши наукову та спеціальну літературу щодо визначення поняття «принципи навчання», ми констатуємо, що дана дефініція має велику кількість тлумачень серед педагогів. У роботах А. Богуш [25], В. Бондар [32], А. Кузьмінського [155], І. Лернер [164], М. Фіцули [277] зустрічаємо такі:

- загальні вимоги, які ставляться суспільством, освітнім простором загалом до дидактичної системи навчання [163]
- основні вихідні положення теорії навчання [155];
- те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорій науки [32];

- провідні ідеї в опануванні знань, формуванні необхідних компетентностей у здобувачів освіти [25];
- провідні положення, на основі яких здійснюється освітній процес [277].

Принципи навчання у закладах вищої освіти стали предметом досліджень дидактів (В. Бондар [32], С. Мартиненко [177], М. Фіцула [277] та ін.), лінгводидактів (З. Бакум [8; 9], Н. Голуб [73], Т. Донченко [98], І. Дроздова [99], С. Караман [130], О. Копусь [148], С. Омельчук [198], М. Пентилюк [216], Т. Симоненко [255; 256] та ін.), які у своїх працях зазначають, що принципи пов'язані з психологічними основами навчання та спрямовують на інтелектуальну активність здобувачів освіти, вміння раціонально мислити, розвивати пізнавальні здібності.

У науковій літературі зазначена велика кількість принципів навчання, проаналізувавши та виокремивши ті, що пов'язані з освітнім завданням вищої освіти, ми обираємо такі загальнодидактичні принципи, як: *науковості, систематичності, доступності, наочності, наступності, перспективності, свідомості, міцності знань, креативності, інтегративності, зв'язку навчання з життям, гуманізації освітнього процесу в закладах вищої освіти та інші принципи*, які визначають продуктивні напрямки в розробленні змісту та ефективних форм, методів, засобів і технологій формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва при вивченні дисциплін «Іноземна мова за професійним спрямування», «Українська мова за професійним спрямування», «Культурологія» (див. Додаток Б).

Науковець О. Копусь [148] у своєму дослідженні розглядає *принцип науковості* як достовірність, точну відповідність викладеного матеріалу тому, що реально існує у житті та встановлено в науці, правильне розкриття сутності явищ та їх ознак, характеристику їх співвідношень і зв'язків з іншими явищами [148, с. 37-38].

На заняттях у процесі засвоєння мовного матеріалу здобувачі освіти не завжди можуть зв'язати мовні поняття з іншими явищами. Виходячи з цього, завдання викладача – сформувати систему знань з окремого розділу та всієї програми курсу, які легко будуть відновлюватися в цілісній системі, для цього використовуємо *принцип систематичності*, що передбачає «порядок розміщення матеріалу, який забезпечує розуміння мовних фактів та явищ у взаємозв'язках і цілісній системі» [213, с. 7].

У процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу використовуємо *принцип наочності*, який сприяє конкретизації та узагальненню мовного матеріалу за допомогою посібників, таблиць, схем, малюнків, з використанням технічних засобів навчання. Сучасні електронні засоби навчання дають змогу розвивати логічне мислення, культуру мовлення, вміння встановлювати контакт зі співрозмовником, декламувати, мовну здогадку здобувачів освіти. Наочність активізує увагу здобувачів освіти та сприяє оволодінню абстрактними поняттями дисциплін, які вивчаються.

Для сприяння мовленнєвому розвитку майбутніх учителів музичного мистецтва використовуємо *принцип доступності*. За цим принципом зміст мовного матеріалу, з використанням доречного дидактичного матеріалу, має бути реально здійснюваним і сприяти тому, щоб він викликав у здобувачів освіти роздуми та міркування. Викладач має спланувати завдання так, щоб проблемні завдання були посильними й сприяли активізації розумово-мовленнєвої діяльності з поступовим наростанням труднощів.

У процесі формування професійного мовлення в майбутніх учителів музичного мистецтва викладач спирається на мовленнєві уміння й навички, які були сформовані в них раніше у молодшому віці, а *принцип наступності* реалізується на основі розширення й поглиблення комунікативних умінь і навичок, спираючись на досвід, який здобули раніше.

Принципи *наступності й перспективності* пов'язані між собою, вони відповідають загальнодидактичним вимогам про необхідність опори наступного матеріалу на попередній та про обов'язкову логіку викладу

дисципліни [184]. За допомогою принципу перспективності встановлюється зв'язок нового матеріалу з наступним і підготовка здобувачів освіти до сприйняття окремих тем курсів «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Культурологія».

На засадах принципів *свідомості та міцності знань* формуються стійкі навички правильного використання норм і правил у монологічному та діалогічному мовленні здобувачів освіти. Ці принципи передбачають глибоке розуміння освітнього матеріалу й осмислення його, засвоєння знань, умінь і навичок, усвідомлення завдань майбутньої праці, пробудження інтересу до неї, потреби у правильному використанні, уміння креативно застосовувати здобуті знання у житті [148], [215], [216], [217], [218]. Активність пізнавальної діяльності здобувачів освіти залежить від того, наскільки викладач зможе привернути увагу здобувачів освіти до нового мовного матеріалу, роз'яснити його практичну значущість, а також креативне застосування різних форм, засобів та методів навчання, вправи різного рівня складності.

Принцип *креативності* визначає провідну роль продуктивної творчої діяльності здобувачів освіти у формуванні їх комунікативної компетентності (Л. Березовська [15; 16; 17], Л. Божович [29], О. Гармаш [66], В. Давидов [86], С. Калаур [128], О. Касьянова [132], І. Когут [139; 140], О. Леонтєва [163] та ін.), пов'язаної як із засвоєнням і використанням надбань загальнокультурного та педагогічного досвіду, так і з самостійним продукуванням нових професійних підходів. Принцип розкриває уміння генерувати нові ідеї, використовувати інноваційні підходи у професійній підготовці здобувачів освіти, навчати майбутніх учителів приймати нестандартні рішення.

Використання всіх запропонованих підходів, принципів, методів і засобів, фахових дисциплін, гуманітарних дисциплін з метою формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва,

наявність міжпредметних зв'язків, навчання здобувачів освіти працювати у парах та групах передбачає принцип *інтегративності*. Майбутній учитель повинен мати такі інтегративні якості особистості, як комунікативність, креативність, толерантність, соціальна активність, творче й нестандартне мислення та ін. Саме цей принцип забезпечує створення у закладах вищої освіти середовища з альтернативними можливостями для різнобічної комунікативної діяльності майбутніх учителів музики.

Науковець Л. Паламар [205] у своєму дослідженні стверджує, що «*принцип комунікативності* найбільш успішно реалізується в освітньому процесі тільки тоді, коли вся система навчання скерована на засвоєння операцій з матеріалом, який є необхідним для здійснення мовленнєвої діяльності» [205, с. 226-227]. Принцип комунікативної спрямованості передбачає засвоєння здобувачами освіти стратегій і тактик, комунікативно доцільного використання мови як засобу спілкування і спрямовує увагу на організацію активної практичної мовленнєвої діяльності майбутніх учителів, багаторазового розв'язання ними комунікативних завдань.

Також ми виділяємо специфічні принципи навчання, такі як: *принцип відкритості, варіативності, емоційності, неперервності, історико-культурного контексту, музичного сприймання, демонстративно-ілюстративний*.

Основою для вдосконалення комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва є загальнодидактичні та специфічні принципи, які орієнтують викладача на умотивоване і систематичне викладання матеріалу, передбачають зв'язок теорії з практикою і спрямовані на осмислення нового мовного матеріалу. Ці принципи розкривають специфіку засвоєння різних елементів мови й тим самим допомагають передбачити застосування тих або інших засобів навчання.

Отже, спираючись на загальнодидактичні та специфічні принципи навчання, ми можемо твердити, що комунікативна компетентність майбутніх учителів музичного мистецтва складається з когнітивного, діяльнісного та

мотиваційно ціннісного компонентів. За когнітивним компонентом формуються знання, розуміння, усвідомлення лексичного, граматичного матеріалу, професійних та повсякденних комунікативних ситуацій; за діяльнісним компонентом здобувачі використовують на практиці здобуті вміння та навички; за мотиваційно-ціннісним компонентом формується вмотивоване усвідомлення цінностей комунікації рідною та іноземною мовами та мовами мистецтв (див. рис. 1.1.).

Рис. 1.1. Структура комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Для нашого дослідження є важливим визначити, які основні форми освітнього процесу є ефективними в закладах фахової передвищої освіти під час формування комунікативної компетентності майбутніх учителів

музичного мистецтва. Так, А. Алексюк [1] стверджує, що зміст, методи й засоби навчання реалізуються у формах організації освітнього процесу. Форми розкриваються через способи взаємодії викладача зі здобувачами освіти під час розв'язання завдань освітнього процесу, що виявляються за допомогою різних шляхів керування діяльністю, спілкуванням, відносинами. Форма організації навчання у закладах фахової передвищої освіти – це певна структурно-організаційна та управлінська конструкція освітнього заняття, залежна від його дидактичних цілей, змісту й особливостей діяльності суб'єктів та об'єктів навчання [1].

У закладах вищої освіти для формування професійно-кваліфікованого фахівця, викладача закладу мистецтв, використовують різноманітні форми освітнього процесу, передачі наукової інформації та її засвоєння, узагальнимо та охарактеризуємо такі форми освітнього процесу формування комунікативної компетентності, як лекція, семінарське заняття, практичне заняття, самостійна робота, індивідуальна робота, проектна робота в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

**Основні форми освітнього процесу
в закладах фахової передвищої освіти**

Форми освітнього процесу	Характеристика
Лекція	Виконує завдання повідомлення нових знань, систематизації та узагальнення накопичених, розвиток пізнавальних і професійних зацікавлень і, зокрема, формування професійної компетентності [255].

Практичне заняття	Спрямоване на застосування отриманих знань для вирішення практичних завдань у процесі спільної діяльності з викладачем.
Самостійна робота	Самостійна діяльність здобувача освіти, яка планується викладачем і здобувачем освіти, але виконує її здобувач освіти самостійно під контролем викладача [173, с. 249].
Індивідуальна робота	Діяльність здобувачів освіти, яка забезпечує реалізацію творчих можливостей здобувачів через індивідуально спрямований підхід до розвитку здібностей, творчу та науково-дослідницьку роботу.
Проектна робота	Робота здобувачів над певним проектом самостійно, у групах або у парах за певний проміжок часу.

Дослідниця І. Дроздова [99] у своїй роботі розглядає лекцію як ефективну організаційну форму роботи для майбутніх фахівців різних галузей, виділяє різні види лекцій:

- за змістом і формою передачі інформації (інформаційні (традиційного характеру), проблемні, підсумкові, консультаційні (оглядові))
- за типом подачі (монолог (без взаємодії з аудиторією), діалог (взаємодія з слухачами) , дискусії (розкриття протиріччя у ході лекцій)) [99, с. 200].

Для майбутніх учителів музичного мистецтва лекція є однією з найважливіших форм навчання тому, що у ході лекції здобувачі освіти

розвивають вміння сприймати інформацію, опрацьовувати, робити висновки, вилучати та конспектувати головне. Ці вміння є професійно значущими для майбутніх учителів шкіл мистецтв, які працюватимуть з великим обсягом музичної літератури, теорії музики, культурології, тому важливо навчити здобувачів освіти працювати з отриманою інформацією.

Науковці З. Бакум [8], С. Караман [130], О. Копусь [148] розглядають практичне заняття, як форму освітнього процесу у закладах вищої освіти. Аудиторні практичні заняття з дисциплін «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Культурологія» відіграють важливу роль у процесі розвитку мовленнєвої компетентності здобувачів освіти. Ці заняття спрямовані на застосування отриманих знань для вирішення практичних завдань у взаємодії з викладачем, розширення й поглиблення знань, вироблення навичок професійної діяльності. Вони розвивають мислення та мовлення здобувачів освіти, дозволяють перевірити знання. Ми підтримуємо думку І. Дроздової [99] про те, що в системі закладів вищої освіти на нефілологічних факультетах кожне практичне заняття має формувати креативні вміння здобувачів освіти з професійного мовлення за фахом. [99, с. 205].

У контексті практичного заняття особливої значущості набувають такі форми й методи навчання, як комунікативний тренінг, дидактична гра, самостійна робота, презентація проєктів, кооперативне навчання, дебати, дискусії, драматизація тощо.

Драматизація – форма організації навчання, спрямована на засвоєння змісту освіти, комунікативний і професійний розвиток особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Комунікативний компонент змісту драматизації має стати професійно-спрямованим, що дає змогу створити цілісний процес колективної діяльності здобувачів освіти, детермінує розвиток пізнавальних здібностей і вмінь міжособистісних стосунків учасників спілкування, містить значні потенційні

можливості для активізації процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів.

Науковці виділяють ще одну основну форму організації освітнього процесу – самостійна робота здобувачів освіти. На думку О. Малихіна [173] самостійна робота здобувача освіти – діяльність, яку викладач планує разом зі здобувачем освіти, але виконує її здобувач освіти за завданнями та під керівництвом і контролем викладача без його прямої участі [173, с. 249]. У ході самостійної роботи роль викладача зводиться до визначення конкретних завдань, складання методичних рекомендацій, списку необхідної літератури, освітніх посібників.

На нашу думку, головне завдання самостійної роботи – дати змогу здобувачам освіти самостійно оволодіти освітньою дисципліною, удосконалювати навички самостійної роботи з освітньою літературою, посібниками, Інтернет-ресурсами, розробка власних проектів, самостійно, творчо знаходити рішення поставлених завдань, бути відповідальними. Самостійна робота сприяє поглибленню знань та формуванню пізнавальної діяльності. Самостійна робота з дисциплін «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Культурологія» сприяє розвитку комунікативних здібностей здобувачів освіти коледжу мистецтв; запропоновані завдання розвивають критичне мислення, вміння висловлювати власне ставлення до запропонованої проблеми, вміння працювати у групах та парах, вміння презентувати себе на сцені, вести монолог чи діалог, розширюють світогляд. Також, головне завдання індивідуальної роботи є діяльність здобувачів освіти, яка спрямована на реалізацію творчих можливостей здобувачів через індивідуально спрямований підхід до розвитку та вдосконалення здібностей, творчу та науково-дослідницьку роботу.

Під такою формою роботи, як проектна робота, ми розуміємо самостійну роботу здобувачів над певним проектом, у групах або у парах за

певний проміжок часу, що дає можливість проявити здобуті знання, вміння та навички під час роботи над проектом.

У результаті аналізу наукової вітчизняної та зарубіжної літератури було з'ясовано, що незважаючи на те, що інтерес до формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва є постійним, а дослідницькі наукові роботи висвітлюють цю проблему з різних боків, питання формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу залишається відкритим серед дослідників й виникають питання до процесу її формування.

Важливим для нашого дослідження є поняття «закономірності» й «принципи комунікативної компетентності». Узагальнюючи досвід таких вчених, як А. Алексюк [1], З. Бакум [8; 9], О. Біляєв [21; 22], М. Вашуленко [37], О. Горошкіна [78], Д. Данилова [89], І. Дроздова [99], С. Караман [130], Н. Кондратенко [146], Л. Мацько [181], А. Нікітіна [184; 217], С. Омельчук [198], В. Онищук [199], К. Плиско [226], Т. Симоненко [256], М. Фіцула [277], Ю. Федоренко [278], І. Хом'як [286] та ін., ми проаналізували закономірності й принципи комунікативної компетентності й можемо стверджувати, що без опори на ієрархію закономірностей фахової підготовки майбутніх викладачів, які становлять центр взаємодії з дисциплінами гуманітарного циклу, та встановлення на основі цих закономірностей комплексу специфічних комунікативних принципів неможливо вибудувати цілеспрямовану ефективну систему формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Отже, у другому підрозділі нашої роботи ми проаналізували наукову літературу й доходимо таких висновків узагальнюючого характеру:

1. У результаті теоретичного аналізу наукових праць про підходи до характеристики змісту, структури та тлумачення поняття «комунікативна компетентність учителів музичного мистецтва» у науковому просторі, а

також враховуючи специфіку нашої дисертаційної роботи, під поняттям «комунікативна компетентність майбутніх учителів музичного мистецтва» ми розуміємо володіння складними комунікативними вміннями та навичками, що ґрунтуються на знаннях музичної культури, звичаїв та традицій України та іноземних країн, використання мовних кліше, необхідних для професійного та повсякденного спілкування; вміння використовувати музичний слух для формування техніки мовлення (темп, ритм, тембр тощо).

2. Означені закономірності і принципи комунікативної компетентності регулюють цільовий, змістовний компоненти та процес вивчення гуманітарних дисциплін загалом, забезпечують урахування практичної мети курсів гуманітарних дисциплін, зокрема курсу «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Культурологія».

Утілення в життя визначених нами принципів вимагає здійснення цілої низки складних заходів, спрямованих на зміну системи комунікативної підготовки здобувачів закладів мистецької фахової передвищої освіти. Ефективність формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва залежатиме від комплексного використання зазначених принципів та закономірностей. Під час вивчення циклу дисциплін гуманітарного циклу у здобувачів освіти музичних закладів мистецтв розвивається комунікативна компетентність з урахуванням вказаних принципів та закономірностей формування комунікативної компетентності. На заняттях з курсів «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Культурологія» використовуються різноманітні засоби та заходи щодо формування комунікативної компетентності: робота здобувачів освіти у групах, встановлення та підтримування діалогу, монолог, висловлення власної думки щодо запропонованої тематики, розробка та презентація власних проєктів, участь у виставах, концертах, науково-практичних конференціях та ін.

3. Визначено, що фундаментальні дослідження з проблеми формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу, під час якої вони досягли б комунікативної компетентності, відсутні, хоча встановлена педагогічна проблема є сьогодні значущою й потребує узагальнення та систематизації теоретичних та практичних знань, умінь та навичок задля пошуку шляхів удосконалення освітнього процесу фахової передвищої освіти для підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання набутих комунікативних умінь та навичок у подальшій професійній діяльності, необхідної для професійного зростання, самореалізації та самовдосконалення.

У подальшому науковому пошуку ми досліджуємо рівень сформованості комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу на сучасному етапі.

1.3. Діагностика сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу

Зроблений нами в підрозділах 1.1. і 1.2. науково-педагогічний аналіз проблеми формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу та розкриття її теоретико-методологічних засад стали важливою підставою подальшої реалізації дослідження, зокрема розроблення методико-експериментальної роботи, необхідної для діагностики стану сформованості комунікативної компетентності. Починаючи з 2018 р., вона була нами реалізована за чотирма основними етапами: констатувальним, основним, формувальним та узагальнюючим.

На **констатувальному** етапі експерименту, який проходив протягом 2018 р., визначено вихідне поняття «комунікація», «комунікативна компетентність», зміст, структура, характеристики її компонентів; комплексний розгляд специфіки формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва, теоретично розглянуто проблему дослідження через аналіз й узагальнення науково-методичних джерел вітчизняних та зарубіжних авторів, результатів дисертаційних робіт, нормативно-правової документації, що розкриває різні аспекти навчання у передвищих мистецьких закладах освіти; розроблено наукові та методологічні засади експерименту, представлено методичний інструментарій. Результатом стала необхідність діагностики стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва на сучасному етапі.

На наступному, **основному** етапі експерименту (2018 р.) обґрунтовано та розроблено педагогічну технологію формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

На **формувавальному** етапі експерименту (2019-2020 рр.) відповідно до завдань дослідження здійснено упровадження розробленої педагогічної технології у практику закладів фахової передвищої освіти (коледжів мистецтв).

На **узагальнюючому** етапі експерименту (2021 р.) систематизовано отриману статистичну інформацію, доведено ефективність розробленої технології, сформульовано загальні висновки дисертації, розроблено спецкурс з дисципліни «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової передвищої освіти», підготовлено рукопис дисертації.

Отже, зазначені межі етапів є орієнтовними, водночас кожний із них має відповідний зміст та організаційно-технологічне забезпечення. В експерименті взяли участь здобувачі освіти комунального закладу «Бахмутський фаховий коледж культури і мистецтв імені Івана Карабиця»,

комунального закладу «Маріупольський коледж культури і мистецтв», комунального закладу фахової передвищої освіти «Полтавський фаховий коледж мистецтв імені Миколи Віталійовича Лисенка».

Експеримент було проведено серед здобувачів освіти III курсів коледжів мистецтв. Експериментом було охоплено 300 здобувачів.

Основною метою визначення рівня сформованості комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу на сучасному етапі був як збір об'єктивних даних, що характеризують ефективність освітньо-виховного процесу закладів освіти з формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва, так і забезпечення формувального етапу експерименту інформаційним, фактологічним матеріалом для прогнозування шляхів подальшого вдосконалення процесу формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Нами забезпечено необхідні умови для розроблення та впровадження технології формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу: логічна послідовність усіх етапів педагогічного експерименту достатня кількість респондентів, вірогідність використання методів, відповідність мети дослідження основним положенням освітньо-професійних програм «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Культурологія». Так, у закладі передвищої освіти «Бахмутський фаховий коледж культури і мистецтв ім. І. Карабиця», відповідно до наявних освітньо-професійних програм, ми здійснили формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва задля підготовки висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців, що будуть здатними до збереження та примноження культурних цінностей суспільства; гуманізацією і демократизацією освітньої системи.

Такі саме підходи констатуємо й в інших закладах передвищої освіти, де проводилася експериментальна робота.

Наступним кроком дослідницьких пошуків було визначення необхідних критеріїв та показників кожного з компонентів комунікативної компетентності, за якими можемо встановити рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Зробивши аналіз наукової літератури, ми можемо стверджувати, що у педагогічній науці немає одностайного визначення дефініції «критерій». Словник іншомовних слів дає нам визначення дефініції «критерій» як мірила для визначення, оцінки предмета, явища; ознаки, яка взята за основу класифікації [262, с. 305].

У нашій роботі засадами для розроблення критеріальної бази стали результати наукових розвідок таких науковців, як: (І. Когут [140], С. Мартиненко [178], Є. Проворова [238], Н. Тільняк [273], С. Хоцкіна [288] та ін.).

Отже, аналіз дисертаційних праць переконав у наявності різних підходів науковців щодо виокремлення критеріїв. Є. Проворова [238] вважає, що доцільно «переходити від загальних до часткових критеріїв, які ґрунтуються на змісті комунікативної компетентності майбутнього педагога» [238, с. 249].

Для нашого дослідження важливою є думка вченої С. Мартиненко [178], яка розкриває наукову позицію для критеріального апарату й стверджує, що «кількість критеріїв має бути обмеженою компонентами розробленої структури комунікативної компетентності; критерії, що застосовуються для визначення сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів мають бути взаємодоповнюваними» [178, с. 175]. На думку вченої, критерії мають відповідати таким вимогам, як «упорядкованість в ієрархічну систему, відображення послідовності вирішення завдань навчання та його перспектив, наочність і доступність для

розуміння всіх учасників освітнього процесу: викладачів і студентів» [178, с. 340].

Дослідниця С. Хоцкіна [288] відповідно до структури компонентів виділяє такі критерії сформованості комунікативної компетентності, як мотиваційний, особистісний, дієвий та практичний. На думку вченої, «мотиваційний відображає рівень сформованості мотивації студентів до майбутньої професійної діяльності; особистісний – визначає рівень наявності комунікативних якостей, комунікативних умінь учасників комунікативної діяльності; дієвий – рівень сформованості творчого потенціалу студентів задля ефективного використання умінь професійного самовдосконалення; практичний – рівень оволодіння студентами мовленнєвою базою, що формує єдність розвитку комунікативних умінь і сприяє розвитку творчого мислення» [288, с. 8].

У своїй науковій роботі І. Когут виділяє три критерії – мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний [140].

Н. Тільняк [273] у своїй науковій праці критеріями сформованості комунікативної компетентності фахівців технічних спеціальностей вважає ціннісно-мотиваційний, нормативно-практичний, термінологічний, інформаційно-комунікативний, жанровий [273].

Аналіз дисертаційних праць засвідчив, що, попри наявність різної кількості критеріїв, варіативність їх назв, дослідників об'єднує прагнення визначити рівень сформованості мотивації студентів до здійснення продуктивної комунікації, знань мови (мовних одиниць, їх виражальних можливостей) умінь ефективно отримувати й передавати інформацію, досягати поставленої мети шляхом переконання співрозмовника й спонукання його до дії; установлювати контакт зі співрозмовником, отримувати додаткову інформацію про співрозмовника тощо.

Ми можемо виділити такі критерії комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, як: мотиваційно-ціннісний, когнітивний та діяльнісно-комунікативний.

Першим критерієм стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва було визначено *мотиваційно-ціннісний*. Цей критерій визначає сукупність мотивів, потреб і цінностей, які спонукають майбутнього фахівця до формування комунікативної компетентності. Критерій припускає наявність інтересу та є постійним спонукальним механізмом, що характеризує потребу майбутнього учителя музичного мистецтва у знаннях, в оволодінні ефективними способами організації професійної діяльності. Мотиваційно-ціннісний критерій включає мотиви, потреби та цінності стосовно вивчення комунікативної компетентності матеріальними та нематеріальними засобами, спрямованими на вдосконалення та розвиток особистості майбутнього учителя музичного мистецтва [65].

Спираючись на результати дослідження А. Гуржій [84], О. Лазарева [161], ми виділимо основні показники мотиваційно-ціннісного критерію стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва:

- наявність мотивів та потреб у розвитку комунікативних умінь;
- прагнення оволодіти новими знаннями та вміннями необхідними для ефективного професійно-педагогічного спілкування у школах мистецтв, на концертах, конференціях та ін.;
- потреба в самоосвіті та самовдосконаленні;
- усвідомлення значення педагогічного спілкування у професійній діяльності;
- позитивні соціально-ціннісні установки у сфері спілкування [84; 161].

Мотиваційно-ціннісний критерій стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва характеризується наявністю у майбутніх фахівців прагнення до опанування професійними та комунікативними знаннями, вміннями та навичками, що забезпечують

подальшу успішну комунікативну діяльність на практиці. Цей критерій передбачає розвиток у майбутніх учителів музичного мистецтва інтересу до іншомовного спілкування, до вивчення культури, мистецтва, традицій та обрядів власної країни та країн світу, формування стійкої потреби в їхньому вивченні для майбутньої професійної діяльності.

Другим критерієм стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва було визначено *когнітивний*. Ми поділяємо думку О. Лазарева [161], який вважає, що когнітивний критерій характеризується повнотою й дієвістю знань у процесі виконання видів професійної діяльності, які відрізняються від аналогічного новизною підходу, методик викладання гри на музичному інструменті, постановка голосу, творчим рішенням. Окрім того, майбутні учителі музичного мистецтва мають володіти на високому рівні знаннями як теоретичного, так і практичного характеру, оскільки теоретичні знання є підґрунтям для реалізації комунікативної компетентності, а без практичних неможлива професійна комунікативна діяльність.

Узагальнюючи досвід А. Гуржій [84], О. Лазарева [161] ми можемо виділити основні показники когнітивного критерію стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу:

- повнота знань, яка визначається кількістю лексичних, граматичних, теоретичних мовних та мовленнєвих знань і знань про комунікацію;
- конкретність знань, яка визначає обсяг фактичного знання;
- глибина, яка характеризує кількість усвідомлених зв'язків лексичних, граматичних, теоретичних мовних та мовленнєвих знань, знань про педагогічне спілкування з іншими педагогічними знаннями;
- сукупність – відповідність засвоєної системи знань специфічним особливостям педагогічного спілкування;

- гнучкість, яка виявляється в швидкості знаходження варіативних способів застосування мовних та мовленнєвих знань і знань про педагогічне спілкування;
- усвідомленість – засвоєння способів застосування мовних та мовленнєвих знань і знань про педагогічне спілкування;
- оперативність – застосування мовних та мовленнєвих знань та знань про педагогічне спілкування у стандартних і нестандартних освітніх ситуаціях [84; 161].

Когнітивний критерій – один з найважливіших критеріїв оцінки рівня сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, що характеризується здатністю майбутнього учителя музичного мистецтва до творчого спілкування зі студентами, викладачами, видатними діячами мистецтва всього світу. Когнітивний критерій знаходить своє виявлення у спеціальних авторських програмах, виставах, концертах, позаурочних заходах, нестандартних заняттях, конференціях та ін.

Третім критерієм стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва було встановлено *діяльнісно-комунікативний*. Проаналізувавши дослідження О. Лазарева [161], ми можемо твердити, що цей критерій стосується відповідних комунікативних умінь та навичок, необхідних для професійної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва. Діяльнісно-комунікативний критерій характеризує здатність застосування лексичних, граматичних, теоретичних та практичних мовних та мовленнєвих знань, необхідних для виконання завдань професійної діяльності. Цей критерій передбачав з'ясування системності та комплексності в самооцінці професійної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва, їхнє прагнення до самопізнання та постійного самовдосконалення і розвитку [161].

У ході аналізу наукових досліджень А. Гуржій [84], О. Лазарева [161] ми встановили показники діяльнісно-комунікативного критерію стану

сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва:

- на рівні вміння налагоджувати контакт – перенесення засвоєних методів і прийомів спілкування в умовах нової комунікативної ситуації;
- на рівні засвоєння, який передбачає засвоєння зразків спілкування без внесення змін і доповнень;
- на рівні системного включення – створення комунікативних прийомів і прийняття рішень у конкретних комунікативних ситуаціях [84; 161].

Отже, ми визначили та охарактеризували критерії й показники сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва: мотиваційно-ціннісний, когнітивний та діяльнісно-комунікативний компоненти, які узгоджуються між собою і дають підстави для визначення рівнів сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Для оцінки стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва використовується триступенева градація. Узагальнюючи підходи до визначення якісних рівнів сформованості комунікативної компетентності, сучасні дослідники та науковці у галузі професійної освіти обґрунтовують їх так: **низький рівень** сформованості комунікативної компетентності студентів передбачає загальне уявлення, байдуже ставлення, пасивний, епізодичний інтерес до опанування комунікативною компетентністю, знання засвоюються формально, діяльнісний компонент характеризується обмеженістю вмінь формування комунікативної компетентності, повільним темпом; **середній рівень** сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва показує нестійку позитивну мотивацію, епізодичний інтерес до формування комунікативної компетентності, запас базових знань дозволяє успішно виконувати типові завдання, на цьому рівні студенти вміють

контролювати та керувати своїми діями, притаманне намагання досягти високих показників, усвідомлення недоліків своєї підготовки; *високий рівень* сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва передбачає позитивну мотивацію до діяльності, стійкий інтерес до формування комунікативної компетентності, студентам характерні ґрунтовні знання, наявність пошуків нестандартних рішень та застосування їх на практиці, стійке та впевнене володіння знаннями, уміннями та навичками, спостерігається високий рівень сформованості навичок самостійної роботи та самовдосконалення; адекватне оцінювання власної підготовленості до формування комунікативної компетентності у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу [65; 84; 161].

Розроблена критеріальна система дослідження (визначення компонентів, критеріїв, рівнів, показників сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу) стала тим базисом дослідження, який зробив можливим проведення наукового пошуку, а саме констатувального етапу експерименту. Під час діагностики ми задіяли 300 здобувачів освіти, які були поділені на дві групи: контрольну та експериментальну (по 150 респондентів у кожній).

В експерименті брали участь здобувачі освіти III курсів коледжів мистецтв музичних спеціальностей різних циклових комісій: «Фортепіано», «Оркестрові струнні інструменти», «Оркестрові духові та ударні інструменти», «Народні інструменти», «Хорове диригування», «Естрадний спів», «Теорія музики».

Завдання констатувального етапу експерименту – визначити стан сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу на сучасному етапі.

Діагностика стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін

гуманітарного циклу здійснювалась нами за допомогою наступної групи методів психолого-педагогічної науки, описаних у науково-дослідних роботах І. Когут [140] та Н. Кипиченко [134]:

1. *Метод спостереження.* Застосовано у межах первинного збору інформації про комунікативні здібності студентів коледжу мистецтв. Метод реалізовувався систематично у процесі проведення експериментальної роботи, здійснення освітньо-виховного процесу під час викладання дисциплін гуманітарного циклу, у позаурочній роботі.

2. *Тестування.* Застосовано для отримання якісно-кількісних показників комунікативної компетентності, використано для аналізу стійкого інтересу до комунікації, стійкої потреби в систематичному спілкуванні.

3. *Аналіз документації* (робочі журнали з дисциплін гуманітарного циклу). Цей метод використано для з'ясування якості успішності навчання з дисциплін гуманітарного циклу, до категоріального апарату яких входить комунікативна компетентність.

4. *Анкетування.* Використання цього методу дало можливість дослідити потрібну нам кількість респондентів і здійснити констатувальний та контрольний експерименти. Анкетування використано для з'ясування основних емпіричних показників сформованості комунікативної компетентності (отриманий матеріал зазнав статистичного опрацювання і аналізу).

5. *Опитування.* Застосовано з метою визначення певних змін рівня сформованості комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва.

6. *Ранжування.* Даний метод було використано для з'ясування рівня самооцінки майбутніх учителів музичного мистецтва, оскільки рефлексія є обов'язковою складовою успішної комунікації викладача музичного мистецтва.

Для з'ясування вихідного стану сформованості за першим критерієм оцінки - *мотиваційно-ціннісним* – ми у процесі експериментального

дослідження застосували анкетування, спрямоване на визначення мотивів та потреб у розвитку комунікативних умінь у сфері професійної діяльності – за допомогою тесту для визначення потреби підвищення комунікативних здібностей (В. Симиченко та В. Заслуженюк [250]) .

Здобувачам освіти було запропоновано відповісти на 33 запитання анкети, на які треба дати лаконічні відповіді: «так» чи «ні». Результати підраховувалися за спеціальною шкалою, відповідно до якої можна було отримати наступні результати: менше 23 балів – потреба у спілкуванні дуже низька, 23-26 – низька, 27-28 – середня, 29-30 – висока, 31-33 – дуже висока. Оскільки у нашому дослідженні виділені три рівні – високий, середній, низький – нами було переформатовано результати досліджень: до 23 балів – низький рівень, 23-28 – середній рівень, 29-33 – високий рівень (див. Додаток В).

Оброблені відповідно до ключа результати анкетування дали змогу побудувати таблицю результатів діагностики потреби у підвищенні рівня комунікативних здібностей майбутніх учителів музичного мистецтва за мотиваційно-ціннісним критерієм (див. табл. 1.2).

Таблиця 1. 2.

Результати діагностики потреби у підвищенні рівня комунікативних здібностей майбутніх учителів музичного мистецтва (за мотиваційно-ціннісним критерієм)

Рівні та показники	Контрольна група 150 осіб		Експериментальна група 150 осіб	
	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб
Високий	12	18	12,7	19
Середній	39,3	59	44,7	67
Низький	48,7	73	42,6	64

Для наочності сприйняття отриманих статистичних даних представимо інформацію у графічному вигляді. Для цього подаємо порівняння результатів контрольної та експериментальної груп у межах констатувального експерименту (див. рис. 1.2).

Відповідно до проведеного тесту для визначення потреби підвищення рівня комунікативних здібностей респондентів (В. Симиченко, В. Заслуженюк), який містив 33 твердження, які корелюють із двох протилежних груп: з високим і низьким рівнем потреби у спілкуванні.

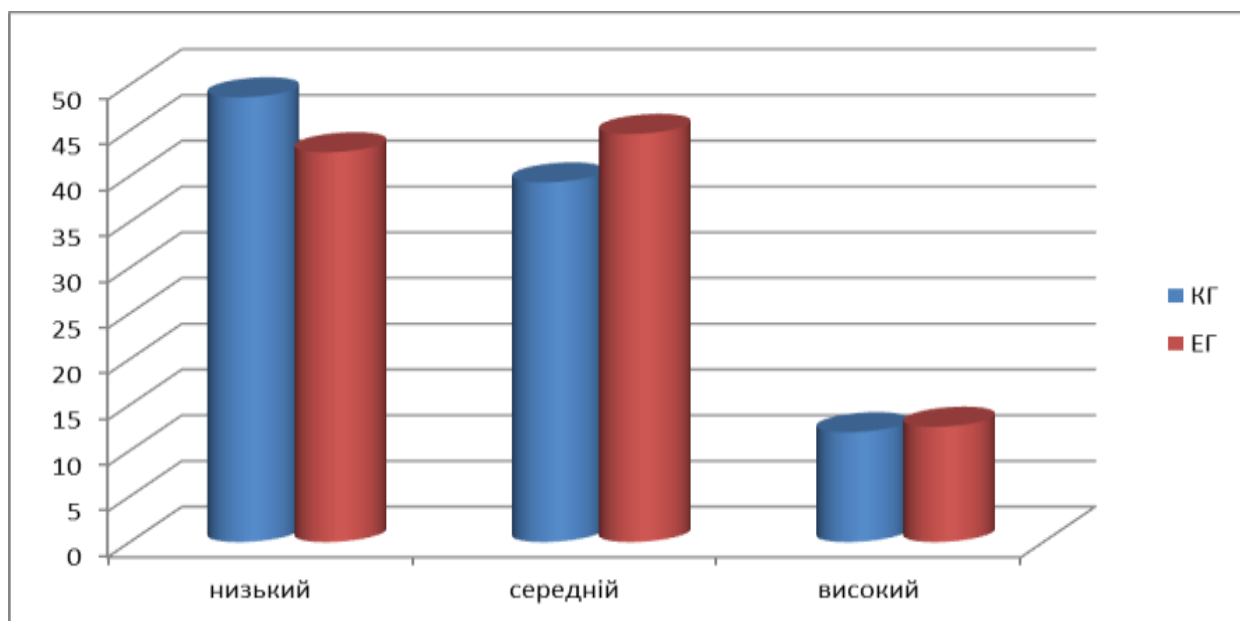

Рис. 1.2. Співвіднесення стану потреби підвищення рівня комунікативних здібностей майбутніх учителів музичного мистецтва

Ми можемо зробити висновки, що під час констатувального етапу експерименту зі 150 респондентів контрольної групи, більшість респондентів – 59 (39,3%) – досягли середнього рівня, що свідчить про їх достатній рівень сформованості комунікативних здібностей; 18 респондентів (12%) досягли високого рівня, що свідчить про їх високий рівень сформованості комунікативних здібностей, а 73 (48,7%) респондентів досягли низького рівня, що свідчить про низький рівень сформованості комунікативних здібностей. 150 здобувачів освіти експериментальної групи показали

незначне зростання показників: високий рівень – 19 (12,7%) респондентів, середній – 67 (44,7%) респондентів, низький – 64 (42,6%) респондентів.

За результатами тесту ми можемо стверджувати, що метод досяг своєї мети – виявив рівень потреби у підвищенні комунікативних здібностей майбутніх учителів музичного мистецтва.

Згідно з отриманими даними майбутні учителі музичного мистецтва хоча і виявляють певний відсоток зацікавленості у формуванні комунікативної компетентності, але не мають достатньої мотивації до формування високого рівня володіння комунікативними здібностями, необхідними для майбутньої педагогічної діяльності, участі у міжнародних концертах, конференціях, заходах, на яких необхідно ділитися досвідом з колегами тощо.

Відповідно до другого критерію оцінки стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу – *когнітивного* – ми з'ясували рівень знань, умінь і навичок комунікативної компетенції майбутніх учителів музичного мистецтва.

Для перевірки когнітивного критерію ми у нашому дослідженні використовували метод аналізу документації – робочих журналів коледжів мистецтв – з тих дисциплін гуманітарного циклу, до освітніх програм з яких у межах вимог до знань здобувачів освіти входить частина перевірки мовленнєвих здібностей здобувачів. Для нашого дослідження важливими є такі дисципліни гуманітарного циклу: «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Культурологія». Згідно з визначеними нами критеріями ми не брали до уваги рівень успішності «низький» за критеріями оцінювання знань з кожної дисципліни, оскільки замість нього аналізували «середній», який не входить до якості успішності, а замість рівня «середній» проаналізували «достатній» (за 12-бальною або 5-бальною шкалою оцінювання). У нашому дослідженні з дисциплін «Іноземна мова за професійним спрямуванням» та «Українська

мова за професійним спрямуванням» при перевірці успішності ми зробили акцент на вимоги оцінювання рівня мовленнєвої компетенції. З дисциплін «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Українська мова за професійним спрямуванням» та «Культурологія» наявні чіткі вимоги до мовленнєвих здібностей. Відповідно до критеріїв оцінювання мовленнєвих здібностей здобувач, який має низький рівень успішності, повинен вміти робити короткі повідомлення з визначеної теми за опорами, вживаючи прості речення, уміє починати і закінчувати розмову, ставити запитання і відповідати на них з опорою на зразок, у його мовленні мають місце помилки; здобувач, який має середній рівень успішності, повинен уміти логічно висловлюватись у межах вивчених тем, передавати основний зміст прочитаного, почутого або побаченого, підтримувати бесіду, вживаючи розгорнуті репліки, у його мовленні мають місце помилки, які не заважають спілкуванню; здобувач, який має високий рівень успішності, уміє вільно висловлюватись та вести бесіду відповідно до ситуації, без особливих зусиль, гнучко та ефективно користуючись мовними засобами. Отримані результати перевірки дали змогу побудувати таблицю (див. табл. 1.3)

На констатувальному етапі експерименту з дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» з високим рівнем знань було виявлено 16 (11%) респондентів, з середнім - 97(64%) респондентів, а низьким – 37 (25%) респондентів. З дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» було виявлено 58 (39%) респондентів з високим рівнем, з середнім - 62 (41%) респондентів, а з низьким – 30(20%) респондентів. З дисципліни «Культурологія» аналіз рівня успішності показав, що з високим рівнем 20 (13%) респондентів, з середнім – 89 (60%), а з низьким – 41 (27%). Отже, отримані дані свідчать про переважно середній поріг знань, умінь і навичок студентів із зазначених дисциплін гуманітарного циклу.

Таблиця 1.3

**Рівень успішності здобувачів освіти коледжів мистецтв з дисциплін
гуманітарного циклу (констатувальний етап експерименту)**

Рівні та показники	Контрольна група 150 осіб						Експериментальна група 150 осіб					
	ІМПС		УМПС		Культурологія		ІМПС		УМПС		Культурологія	
	%	КО	%	КО	%	КО	%	КО	%	КО	%	КО
Високий	11	16	39	58	13	20	12	18	38	56	15	23
Середній	64	97	41	62	60	89	65	98	43	65	59	88
Низький	25	37	20	30	27	41	23	34	19	29	26	39

Особливо гостро (за результатами спостереження) постає потреба діагностики рівня сформованості комунікативних умінь та знань, який відіграє важливу роль у спілкуванні. Для визначення рівня сформованості комунікативної компетентності була використана модифікована методика С.Знаменської діагностика сформованості комунікативної культури особистості. За допомогою цієї методики ми встановили рівень умінь та навичок у сфері комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, тому що комунікативна культура особистості є складовою комунікативної компетентності, яка представляє собою здатність особистості застосовувати у конкретному спілкуванні знання мови, мовних та мовленнєвих засобів спілкування, знання стилів спілкування, способи взаємодії з оточуючими.

Запропонована для аналізу модифікована методика діагностики сформованості комунікативної культури особистості складається з 20 запитань, на які необхідно відповісти «так» чи «ні». Респондентам необхідно

увияти собі типові ситуації й, не замислюючись над деталями, відповісти на запитання. Опитувальник містить запитання, які стосуються здатності вступати в комунікативний контакт, проявів емоційного реагування на різні ситуації спілкування, самовпевненість, ступеня товарищкості, емпатійності, прагнення до співпраці, терпимості, гнучкості, оперативності, усвідомленості тощо [122].

Рівень комунікативної культури визначається за сумою позитивних відповідей на запитання 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19 і сумою негативних відповідей на запитання 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, що діляться на 20. Згідно з отриманими результатами, виокремлюють 5 рівнів комунікативних умінь: 1) низький (0,1–0,45); 2) нижче середнього (0,46–0,55); 3) середній (0,56–0,65); 4) вище середнього (0,66–0,75); 5) високий (0,76–1). Згідно з визначеними нами критеріями оцінок у нашому дослідженні, виділені три рівні – високий, середній, низький – нами було адаптовано результати досліджень: низький (0,1-0,45), середній (0,46 – 0,65), високий (0,66- 0,75) (Додаток Г).

Оброблені результати методики діагностики сформованості комунікативної культури особистості (С. Знаменська) представлені у таблиці (див. табл.1.4)

Аналізуючи когнітивний компонент, відповідно до проведеної методики діагностики комунікативної компетентності (С. Знаменська) було встановлено такі результати: більшість респондентів мають середній рівень показників контрольної групи – 89 (59,2%), а експериментальної групи – 88(59%) респондентів, високий рівень показників контрольної групи становив – 25 (16%) респондентів, відповідно експериментальної групи – 27 (17,5%), низький рівень показників контрольної групи становив 36 (24,8%), а експериментальної групи – 35 (23,5%). Отримані дані були нами співвіднесені.

**Методика діагностики комунікативної культури особистості
(С. Знаменська)
(констатувальний етап експерименту)**

Рівень	Контрольна група 150 осіб		Експериментальна група 150 осіб	
	%	КО	%	КО
Високий	16	25	17,5	27
Середній	59,2	89	59	88
Низький	24,8	36	23,5	35

Для наочності сприйняття отриманих статистичних даних розроблено діаграму. Для цього подаємо результати контрольної та експериментальної груп в єдиному графіку (див. рис.1.3.).

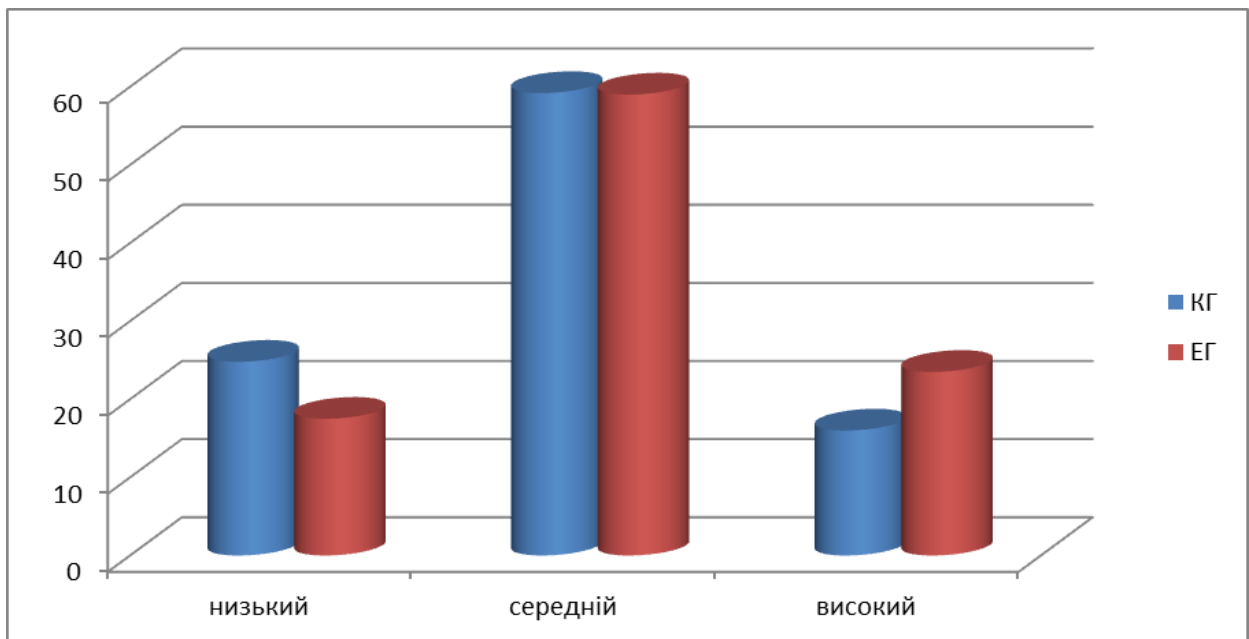

Рис. 1.3. Співвіднесення рівня сформованості комунікативної культури особистості (С. Знаменська).

Наступним кроком дослідження став якісний аналіз рівня сформованості комунікативної культури особистості, який дозволив зробити висновок, що вона розвинена на середньому рівні і відсутня динаміка її росту. Це означає, що комунікативна культура, незважаючи на важливість цього показника для професійного зростання майбутніх учителів музичного мистецтва, недостатньо розвивається протягом навчання у закладах фахової передвищої освіти, що є негативним чинником.

Третім критерієм оцінки сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу було визначено *діяльнісно-комунікативний*.

Згідно з цим критерієм ми перевіряли вміння студентів чітко і швидко налагоджувати товариські та ділові контакти, бажання розширювати їх, впливати на людей, проявляти ініціативу у нових комунікативних ситуаціях. Для оцінювання розвитку комунікативної компетентності ми користувалися модифікованою методикою «КОС-2» (Б. Федоришин) [92]. Тест опитувальника складався з 40 запитань, розрахованих на оцінку рівня не лише комунікативних здібностей, а й організаторських. Ми адаптували його для перевірки лише комунікативних здібностей; адаптований тест опитувальника складається з 20 запитань, на кожне з яких треба було дати відповідь «так» чи «ні». Час використання методики становив 10-15 хвилин. Відповідно до ключа тесту було виявлено коефіцієнт комунікативної компетентності. Коефіцієнт комунікативних схильностей K – це відношення кількості відповідей, що збігаються з ключем, до числа 20:

$$K = x/20, \text{ де}$$

X – кількість правильних відповідей респондента,

20- максимальне число правильний відповідей.

Оцінний коефіцієнт (K) – це первинна кількісна характеристика. Для якісної стандартизації результатів дослідження використовувалася шкала

оцінок, у яких тому чи іншому діапазону кількісних показників К відповідає визначена оцінка.

Показники, отримані за даною методикою, можуть коливатися від 0 до 1. Показники, близькі до 1, свідчать про високий рівень комунікативної компетентності; близькі до 0 – про низький рівень. Результати підраховувалися за спеціальною шкалою, відповідно до якої можна було отримати наступні результати: 0,10 -0,45 – низький рівень комунікативної компетентності, 0,46-0,55 – нижче середнього, 0,56-0,65 – середній, 0,66-0,75 – високий, 0,76-1 – дуже високий. Згідно з визначеними нами критеріями оцінок, у нашому дослідженні виділені три рівні – високий, середній, низький. Ми адаптували результати досліджень: 0,56 – низький рівень, 0,56-0,75 – середній рівень, 0,75-1 – високий рівень (Додаток Д).

Відповіді респондентів оброблені відповідно до модифікованої методики «КОС-2» (Б. Федоришин) й представлені у таблиці порівняння коефіцієнту рівня розвитку комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва (див. табл.1.5).

Таблиця 1.5

**Коефіцієнт рівня розвитку комунікативної компетентності майбутніх
учителів музичного мистецтва
(констатувальний етап експерименту)**

Рівень	Контрольна група 150 осіб		Експериментальна група 150 осіб	
	%	КО	%	КО
Високий	9	13	11	16
Середній	62	93	64	97
Низький	29	44	25	37

Відповідно до результатів проведеної методики «КОС –2» перевірки рівня розвитку комунікативної компетентності ми можемо зробити висновок, що майбутні учителі музичного мистецтва мають недостатньо розвинені комунікативні здібності у контрольній та експериментальній групах. У процесі опрацювання відповідей було виявлено незначну різницю у процентному співвідношенні результатів опитуваних контрольної та експериментальної групи, а загальна тенденція дала такі показники: $\approx 10\%$ здобувачів мають високий рівень розвитку комунікативної компетентності у контрольній групі, вони прагнуть отримувати та вдосконалювати навички та вміння, уважні, терплячі у спілкуванні, уміють слухати співрозмовника; $\approx 63\%$ здобувачів – середній, вони прагнуть до контактів з людьми, не обмежують коло своїх знайомих, ці здобувачі потребують подальшої планомірної роботи по формуванню та розвитку комунікативних здібностей; а 27% здобувачів – низький рівень, вони обмежують свої знайомства, відчувають труднощі у встановленні контактів з людьми, погано орієнтуються в незнайомих ситуаціях, не обстоюють свою думку.

Перевага низького та середнього рівня комунікативної компетентності свідчить про те, що у коледжах мистецтв недостатньо сформована комунікативна компетентність в освітньо-виховному процесі й потребує більш детального та щільного відпрацювання навичок та умінь лексично та стилістично правильно будувати власні висловлювання, проявляти ініціативу у нових комунікативних ситуаціях на нестандартних заняттях та на заняттях з дисциплін гуманітарного циклу.

Таблиця 1.6

Діагностика стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу на сучасному етапі (констатувальний етап експерименту).

Критерії сформованості комунікативної компетентності	Рівні сформованості комунікативної компетентності											
	Високий рівень				Середній рівень				Низький рівень			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	%	КО	%	КО	%	КО	%	КО	%	КО	%	КО
Мотиваційно-ціннісний критерій	12	18	12,7	19	39,3	59	44,7	67	48,7	73	42,6	64
Когнітивний критерій	16	25	17,5	27	59,2	89	59	88	24,8	36	23,5	35
Діяльнісно-комунікативний критерій	9	13	11	16	62	93	64	97	29	44	25	37

У наслідок проведеного констатувального етапу експерименту ми побудували узагальнену таблицю співвіднесення рівнів сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва (див. табл. 1.6).

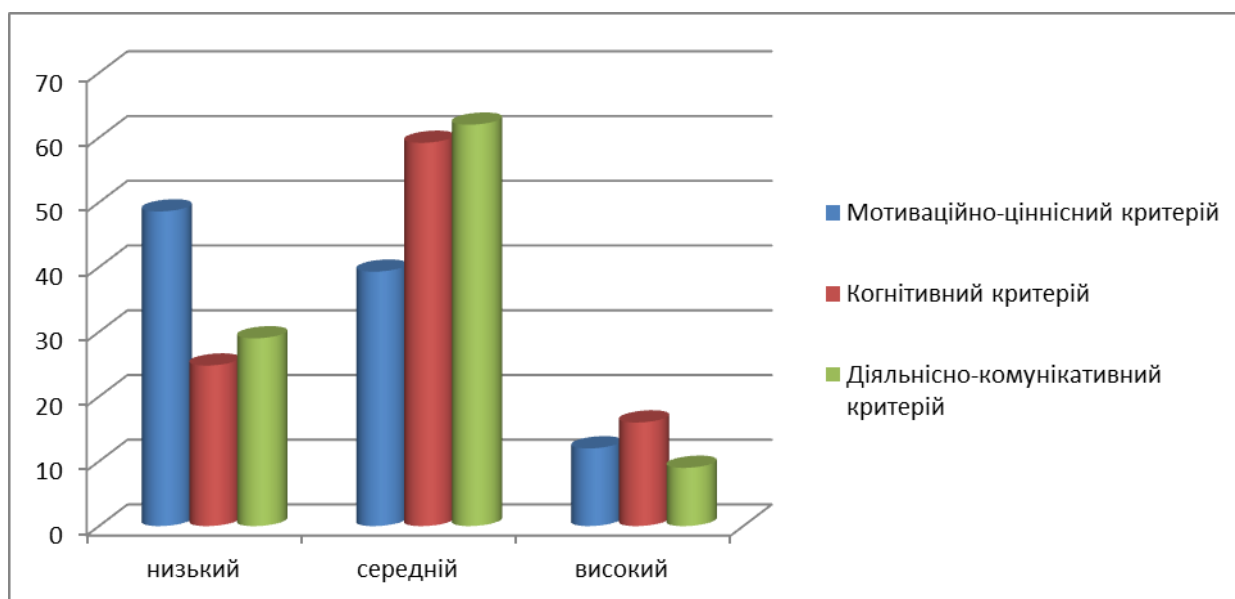

Рис. 1.4. Рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва (контрольна група)

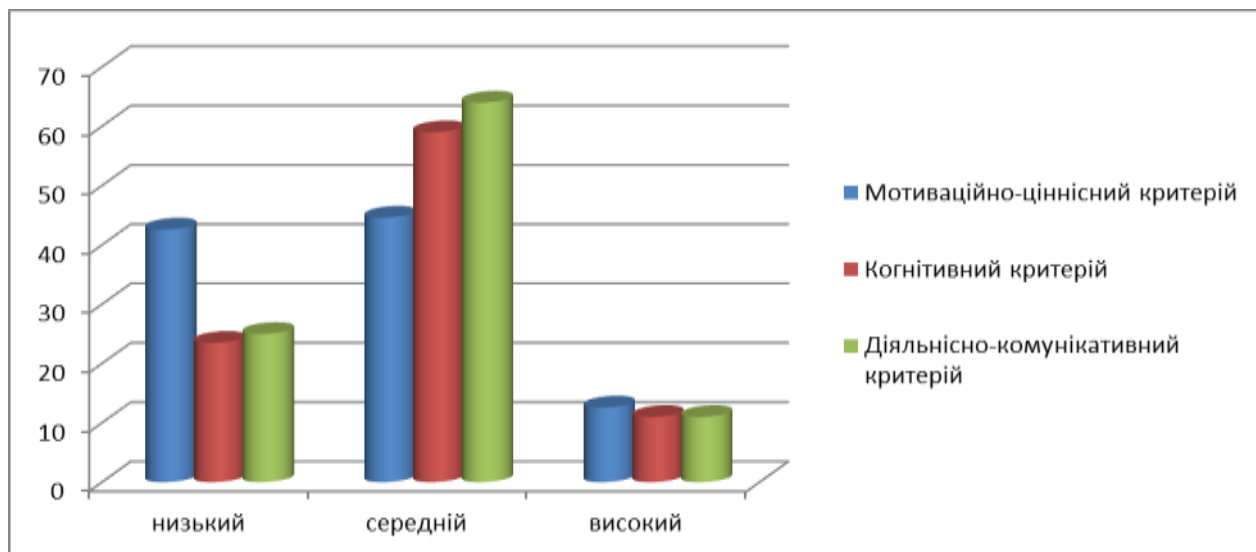

Рис. 1.5. Рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва (експериментальна група)

Для наочності сприйняття отриманих статистичних даних представимо інформацію у графічному вигляді. Для цього подаємо окремо результати контрольної групи (див. рис. 1.4.), експериментальної (див. рис. 1.5.) у межах констатувального етапу.

Отже, здійснена діагностика стану сформованості комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу на сучасному етапі дала можливість зробити висновки.

У констатувальному етапі експерименту взяли участь здобувачі освіти комунального закладу «Бахмутський фаховий коледж культури і мистецтв ім. І. Карабиця», комунального закладу «Маріупольського коледжу культури і мистецтв», комунального закладу фахової передвищої освіти «Полтавського фахового коледжу мистецтв імені Миколи Віталійовича Лисенка». Експеримент було проведено серед здобувачів освіти III курсів коледжів мистецтв. Експериментом було охоплено 300 здобувачів освіти.

Було визначено критерії оцінювання комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін

соціально-гуманітарного циклу, а саме: мотиваційно-ціннісний, когнітивний та діяльнісно-комунікативний. Відповідно до кожного критерію було визначено показники та рівні його сформованості (високий, середній, низький).

У процесі діагностики стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу було використано комплекс методів, а саме:

- для оцінки рівня мотивації розвитку комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу (згідно з мотиваційно-ціннісним критерієм) було використано метод діагностики потреби підвищення комунікативних здібностей (В. Симиченко, В. Заслуженюк) (анкетування) для визначення мотивів і потреб у розвитку комунікативної компетентності у сфері професійної діяльності;

- для оцінки стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу (згідно з когнітивним критерієм) було використано метод аналізу документації, тест розроблений за методикою діагностики сформованості комунікативної культури особистості (С. Знаменська) для встановлення рівня знань, умінь, навичок у сфері комунікативної компетентності;

- для оцінки стану реалізації комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва (згідно з діяльнісно-комунікативним критерієм) було використано залучення здобувачів освіти коледжів до участі у регіональних, всеукраїнських, міжнародних науково-практичних конференціях психолого-педагогічного спрямування; здобувачі освіти брали участь у нестандартних заняттях, позаурочних заходах, конкурсах проектних-робіт; також було використано діагностику розвитку комунікативної компетентності на основі адаптованої методики «КОС –2» (Б. Федоришин).

У процесі констатувального етапу експерименту було виявлено, що респонденти як контрольної групи, так і експериментальної групи (відповідно до мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльнісно-комунікативного критеріїв) мають досить низький рівень та переважно середній рівень сформованості комунікативної компетентності у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу. Перевага низького та середнього рівня комунікативної компетентності свідчить про те, що у коледжах мистецтв недостатньо сформована комунікативна компетентність в освітньо-виховному процесі й потребує більш детального та щільного відпрацювання навиків та умінь лексично та стилістично правильно будувати власні висловлювання, проявляти ініціативу у нових комунікативних ситуаціях нестандартних занять, позаурочних заходах, брати участь у науково-практичних конференціях, проектних роботах та на заняттях з дисциплін гуманітарного циклу.

Констатуємо, що загалом у здобувачів освіти наявне позитивне ставлення до важливості формування комунікативної компетентності й водночас нерозуміння шляхів зазначеного формування.

У процесі проведених нами узагальнень науково-педагогічної літератури й результатів констатувального експерименту нами було визначено проблемне поле формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу:

1) необхідність підготовки вчителів музичного мистецтва із високим рівнем володіння комунікативними навичками, вмінням встановлювати та підтримувати контакт;

2) недостатня розробленість технології формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу, що враховують можливість освітніх дисциплін (професійної спрямованості) та педагогічної практики у школах мистецтв;

3) недосконалість форм та методів організації практичної роботи майбутніх учителів музичного мистецтва, яка спрямована на формування комунікативної компетентності;

4) відсутність інтересу до комунікативної компетентності як педагогічного феномену, відповідного рівня мотивації та окреслення перспектив педагогічної діяльності, внаслідок чого не всі молоді фахівці використовують комунікативні вміння та навички без помилок, якісно та ефективно.

Отже, результати констатувального експерименту й виділене нами проблемне поле формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу стало підставою для обґрунтування та розроблення відповідної технології.

1. Аналіз психолого-педагогічної, філософської літератури та результатів наукових праць, власний досвід підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, а також вивчення напрацювань науково-педагогічних працівників дозволили нам обґрунтувати й розробити критерії сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-комунікативний, а також описати їхні показники (високий, середній, низький).

2. На початку констатувального експерименту ми відібрали контрольну та експериментальну групи, які є рівноцінними за показниками критеріїв. Установлено, що більшість респондентів мають середній та низький рівень показників. Більшість майбутніх учителів музичного мистецтва розуміють роль і значення комунікативної компетентності майбутніх фахівців, деякі з них не мають можливості реалізувати здобуті комунікативні здібності, також є потреба у підвищенні рівня комунікативних здібностей.

Майбутні вчителі музичного мистецтва мають певний інтерес до вдосконалення комунікативної компетентності на підставі особистих потреб,

але не всі розуміють значущість комунікативних навичок та здібностей у роботі викладача-музиканта.

Вони переважно задоволені власною професійною діяльністю, вмінням грати на музичному інструменті, але не прагнуть досягти вагомих результатів, успіхів, недостатньо приділяють уваги комунікативній компетентності. Комунікативна компетентність є ваговою складовою для майбутнього вчителя музичного мистецтва для реалізації себе як особистості на високому професійному рівні (участі у міжнародних конкурсах, конференціях, стажування за кордоном та ін.), вміння налагоджувати контакт з батьками учня, учнем, колегами та вміння висловлювати власні думки.

3. У результаті опитування різних категорій респондентів було виявлено розуміння сутності та характеристик комунікативної компетентності, форм її формування (оновлення змісту низки дисциплін, проведення виховних годин, концертних заходів, конференції тощо).

Установлено, що формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва має ґрунтуватися на принципах самовдосконалення, самореалізації та індивідуально-особистісного підходу, реалізуватися через професійно-орієнтоване практичне навчання.

Аналіз результатів констатувального експерименту дозволив нам також представити проблемне поле дослідження, за допомогою якого ми бачимо необхідність у науковому обґрунтуванні, розробленні та експериментальній перевірці технології формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Висновки до розділу 1

Отже, аналіз наукових результатів, отриманих у першому розділі, визначатиме стратегію й тактику нашої подальшої дослідницької роботи. У першому розділі дисертаційної роботи ми здійснили ґрунтовне теоретичне вивчення проблеми формування комунікативної компетентності здобувачів освіти закладів мистецтв та продіагностували стан сформованості комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

1. Нами визначено категорії «комунікація», «компетенція», «компетентність», «комунікативна компетентність», дослідили різні варіанти їх тлумачення у науковому просторі; з'ясовано сутність і особливості висвітлення комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у філософській, психолого-педагогічній та лінгво-дидактичній літературі.

2. Нами проведено діагностику стану сформованості комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу на сучасному етапі. Також встановлено та обґрунтовано три основні критерії комунікативної компетентності: мотиваційно-ціннісний, когнітивний та діяльнісно-комунікативний. Складовою частиною мотиваційно-ціннісного критерію є сукупність мотивів, потреб і цінностей, які спонукають майбутнього фахівця до формування комунікативної компетентності. Наступний критерій – когнітивний - характеризується повнотою й дієвістю знань у процесі виконання видів професійної діяльності, які відрізняються від аналогічного новизною підходу, методик викладання гри на музичному інструменті, постановки голосу, творчим рішенням. Третій критерій – діяльнісно-комунікативний – характеризує здатність застосування лексичних, граматичних, теоретичних та практичних мовних та мовленнєвих знань, необхідних для виконання завдань професійної діяльності. Цей критерій передбачав з'ясування системності та комплексності в самооцінці

професійної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва, їхнє прагнення до самопізнання та постійного самовдосконалення і розвитку.

Установлено, що формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва має ґрунтуватися на принципах самовдосконалення, самореалізації та індивідуально-особистісного підходу, реалізуватися через професійно-орієнтоване практичне навчання.

3. Аналіз результатів констатувального експерименту дозволив нам також представити проблемне поле дослідження за допомогою якого ми бачимо необхідність у науковому обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці технології формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Результати цього розділу відображено у публікаціях автора [44], [45], [47], [48], [49], [50], [51], [52], [53], [54], [55], [311].

РОЗДІЛ 2

ОБГРУНТУВАННЯ, РОЗРОБКА Й ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ.

2.1. Теоретичне обґрунтування педагогічної технології формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу

У першому розділі дисертаційної роботи ми розкрили характеристику основних понять «комунікація», «компетентність», «комунікативна компетентність» у науковому просторі, дослідили підходи до формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва як актуальної педагогічної проблеми, визначили критерії сформованості комунікативної компетентності та проаналізували стан сформованості комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва. Тому подальшим логічним кроком стало наукове обґрунтування та теоретична розробка відповідної педагогічної технології, що дозволяє здійснювати формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

У нашій роботі ми взяли за основу теоретичні положення наукового доробку вітчизняних дослідників. Так, використання педагогічної технології у процесі фахової підготовки базується на науковому досвіді відомих учених, їхнього бачення організації та реалізації професійної підготовки майбутніх учителів (Н. Волкова [41; 43], С. Головка [72], М. Демченко [91], Т. Назарова [190], О. Пехота [201], І. Підласий [222; 223], Є. Полат [228], Г. Селевко

[251], С. Сисоєва [257], В. Стрельников [270; 271], С. Харченко [281; 282], А. Хуторської [290; 291 292], та ін.); структура педагогічної технології співвідноситься із завданням певної дослідницької роботи (В. Докучаєва [997], І. Зязюн [123; 124], Г. Коджаспірова [141], В. Монахова [186], В. Паламарчук [206], В. Сластьонін [260]); педагогічна технологія відповідає таким принципам, як відтворюваність, концептуальність, ефективність, відкритість, керованість, справедливість у діях викладача (С. Головка [71; 72], О. Набока [188; 189], В. Ортинський [200] та ін.).

Перед тим, як перейти до розробки педагогічної технології формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу, важливо проаналізувати змістовне наповнення поняття «технологія».

Звертаючись до довідкової літератури, зауважимо, що дефініція «технологія» розглядається в контексті техніки та виробничої сфери [5]. В академічному тлумачному словнику «технологія» розглядається як сукупність знань, відомостей про послідовність окремих фахових операцій у процесі виробництва чого-небудь або сукупність способів обробки або переробки матеріалів тощо. Отже, технологія включає в себе сукупність знань та методів, що представляють її структурні елементи. У наші дні це поняття поширене в різних наукових галузях життєдіяльності та життєтворчості людини, зокрема педагогічній («педагогічна технологія», «соціально-педагогічна технологія», «технологія освітнього процесу», «технологія навчання» тощо).

Як слушно зазначає Н. Волкова, вибір технології у педагогічному дослідженні зумовлений тим, що технологічність освітнього процесу забезпечує якість освіти, оскільки намагається відповісти на запитання, яким чином краще здійснювати освітню діяльність [42, с. 108].

У нашому дослідженні ми дотримуємося наукової позиції С. Сисоєвої [258], яка доводить, що «технологія – це процес створення адекватної до потреб і можливостей особистості і суспільства теоретично обґрунтованої

навчально-виховної системи соціалізації, особистісного і професійного розвитку й саморозвитку людини в освітній установі, яка, внаслідок упорядкованих професійних дій педагога при оптимальності ресурсів і зусиль усіх учасників освітнього процесу, гарантовано забезпечує ефективну реалізацію свідомо визначеної освітньої мети та можливості оптимального відтворення процесу на рівні, котрий відповідає рівню педагогічної майстерності педагога» [258, с. 261].

Також науковець С. Сисоєва [258] зазначає, що «...основна ідея технологізації освітнього процесу полягає у тому, щоб перетворити педагогічний процес в освітній установі на цілеспрямований процес діяльності всіх її суб'єктів» [258, с. 127]. Ця позиція є дуже важливою для нашого дослідження й, спираючись на неї, будемо вважати, що педагогічна технологія, яку ми розробляємо, пов'язана з освітнім процесом у контексті взаємодії викладача й здобувача освіти.

Сучасне поняття «педагогічна технологія» тлумачиться по-різному. Науковці О. Пехота, А. Кіктенко, О. Любарська визначають педагогічну технологію як сукупність прийомів і засобів, спрямованих на чітку і ефективну організацію освітнього процесу, що нагадує виробничу технологію, в іншому – як уміння оперувати освітнім і лабораторним обладнанням, використовуючи наочні посібники [201], а науковці В. Беспалько та М. Кларін тлумачать педагогічну технологію як сферу знань, що включає методи, засоби навчання і теорію їх використання для досягнення цілей освіти [18; 135].

На думку В. Монахова, яку ми повністю поділяємо, педагогічна технологія – модель спільної діяльності по проектуванню, організації і проведенню освітнього процесу з безумовним забезпеченням комфортних умов для викладача і здобувача освіти [186].

Для тлумачення педагогічної технології ми взяли за основу результати дослідження Г. Селевко, який стверджує, що педагогічна технологія – це змістовне узагальнення, яке вбирає в себе значення існуючих визначень

[251], а дослідники І. Волков та І. Зимня вважають, що педагогічна технологія є описом процесу досягнення запланованих результатів навчання [43; 120].

У контексті свого дослідження висвітлює педагогічну технологію Н. Кузьміна, твердячи, що педагогічна технологія є діяльністю, порядком і послідовністю, системною сукупністю і порядком функціонування всіх особистісних, інструментальних і методологічних засобів, що використовуються для досягнення педагогічних цілей [154].

Науковець І. Підласий вважає, що педагогічна технологія – це упорядкована система дій, операцій і процедур, що інструментально забезпечують досягнення передбачуваного результату в умовах освітнього процесу [222; 223].

У результаті аналізу публікацій О. Дубасенюк ми отримали поняття про педагогічну технологію, як комплексну інтегративну систему, що містить чимало впорядкованих операцій і дій, які забезпечують педагогічне цілепокладання, змістовні, інформаційно-предметні та процесуальні аспекти, спрямовані на засвоєння систематизованих знань, надбання професійних умінь формування особистісних якостей здобувачів освіти, задані цілями навчання [103].

О. Пометун та І. Піроженко вважають, що педагогічна технологія є організацією освітнього процесу, за якої неможлива неучасть школяра у колективному взаємодоповнювальному, заснованому на взаємодії всіх його учасників процесу навчального пізнання [230].

Цікавим є погляд дослідниці Т. Назарової, яка знайшла цілісний підхід до тлумачення поняття «педагогічні технології». Вона стверджує, що це поняття розвивається відповідно до еволюції педагогічної науки. Згідно з цим, воно трансформується у нові: педагогічні технології, технології навчання, освітні технології [190].

У своїй роботі Є. Полат ставить питання про те, що нові педагогічні технології неможливі без застосування технічних засобів навчання, саме

технічні засоби навчання дозволяють повною мірою розкрити педагогічні дидактичні функції методів, розкрити їх потенційні можливості [228].

Цікавою є думка науковця М. Вачевського, який вважає, що педагогічна технологія являє собою упорядковану сукупність дій, операцій і процедур, які забезпечують діагностований та гарантований результат в умовах освітнього процесу, що здійснюється [36].

Після аналізу поданих науковцями тлумачень ми з'ясували, що термін «технологія» у полі педагогічної науки викликав тривалі дискусії, у результаті яких з'явилася низка загальних визначень [83]. Насамперед, науковці розуміють під технологією сукупність прийомів і засобів, спрямованих на чітку та ефективну організацію освітнього процесу. Також, педагогічну технологію представляють як засіб перетворення педагогічного процесу в закладі освіти на цілеспрямовану діяльність викладачів та здобувачів освіти з метою підвищення якості процесу професійної підготовки. Крім того, ми орієнтуємося на освітній рівень, який спрямований на досягнення мети наукового дослідження через розроблення форм і методів професійної підготовки, які сприятимуть якісному формуванню комунікативної компетентності майбутніх викладачів музичного мистецтва.

Відтак, ми маємо глибоке переконання, що саме педагогічна технологія має систему способів, методів, прийомів, послідовність дій, які допомагають вирішувати поставлені завдання і цілі, дозволяють посилити індивідуальний підхід у навчанні та розвивати комунікативну компетентність майбутніх викладачів, спираючись на використання елементів самостійної пізнавальної діяльності здобувачів, використовуючи інноваційні методи та форми навчання, рольові ігри, диспути, есе, брифінги, тренінги, проектну діяльність. Отже, ми пов'язуємо педагогічну технологію з інноваційним підходом формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва, який не лише вдосконалив уміння та набуття досвіду в комунікативних ситуаціях, а й підвищить інтерес до комунікативної компетентності, здобувачі удосконалять навички усного мовлення,

поповнять лексичний запас іноземної термінології, зможуть брати участь у міжнародних конференціях тощо.

Для нашого дослідження важливо розкрити принципи педагогічної технології в освітньому процесі, що ми здійснимо за допомогою розгляду положень теоретично-методологічних досліджень відомих науковців Г. Пономарьова, О. Бабкіна та С. Беляєва [231], С. Вітвицької [125], Г. Коджаспірова [141], М. Фіцули [277] та ін. Цікавою є думка науковця Г. Коджаспірова [141], який виділяє такі принципи педагогічної технології, як:

- педагогічний такт, як принцип реалізації педагогічної діяльності зрозумілий і очевидний, що є найважливішою умовою для уникання конфліктів або їх подолання;
- принцип науковості, який спирається на факти, положення, закони й передбачає оволодіння термінологією, важливими науковими положеннями, використання методів, відповідно до сфери діяльності;
- поєднання вимогливості і поваги до особистості вихованця як орієнтація на повагу до кожної особистості, враховуючи їх унікальність та неповторність;
- принцип сучасності, передбачає оновлення змісту навчання з урахуванням сучасних наукових надбань, результатом чого є безперервна самоосвіта й самовдосконалення;
- прихована педагогічна позиція як принцип, який має результат, коли в переважній більшості випадків позиція педагога не є відкритою і демонстративною, що формує у вихованця установку на те, що він всього досягає сам, а педагог підтримує, консультує, надихає;
- різноманітність форм і засобів як система і послідовність певних кроків, дій та операцій, що передбачає постійний пошук і розвиток даної технології для її ефективності та результативності;
- опора на позитивне та створення ситуації успіху;

- розвиток творчого потенціалу і взаємне розкриття особистості педагога та особистості вихованця, принцип, який дає можливість розкрити та вдосконалити потенціал кожного учасника освітнього процесу;
- принцип системності й послідовності, передбачає системне і послідовне вивчення матеріалу, успішна реакція цього принципу визначає ефективність засвоєння здобувачами освіти навчального матеріалу;
- почуття міри, принцип, який можна вважати основним законом педагогічної діяльності – все добре і продуктивно, якщо здійснюється в міру [141].

Також розглянемо основні критерії, за якими будують педагогічні технології, а саме ті, які відображені у роботах С. Головка [71; 72], О. Набоки [188; 189], В. Ортинського [200]:

- концептуальність як невід’ємна складова будь-якої педагогічної технології, яка охоплює всі аспекти освіти для досягнення мети;
- системність як логічність та цілісність взаємозв’язку усіх частин освітнього процесу;
- керованість як можливість планування, проектування, корекція освітнього процесу при підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва;
- ефективність як гарант досягнення запланованого стандарту навчання;
- відтворюваність, передбачає можливість відтворення або повторення цієї технології в інших закладах освіти.

Виділивши принципи та основні критерії педагогічної технології, розкриємо також особливості побудови педагогічної технології, які були розглянуті науковцями Г. Пономарьовим, О. Бабкіною та С. Белєвим [231], С. Головка [72], І. Прокопенко [239; 240], І. Когут [140], С. Кожушко [142], П. Мілютин [185] та ін. і є цінними для нашого дослідження, а саме:

1. Концептуальна частина дає нам короткий опис мети, ідей, гіпотез, принципів, які допомагають її розумінню й розглядається з позиції інноваційності, альтернативності, гуманізму, демократизму, сучасності.

2. Змістовна частина розкриває цілі навчання, обсяг і характер змісту навчання, має принципи системності й ідеї розвивального навчання і соціального замовлення.

3. Процесуальна частина являє собою технологічний процес (організація освітнього процесу, визначаються способи пізнавальної діяльності здобувачів освіти, методи і форми навчання вчителя, діагностика освітнього процесу, передбачається відтворюваність у інших закладах освіти).

4. Програмно-методичне забезпечення представляє освітні плани, навчально-методичні комплекси, робочі програми, освітні і методичні посібники, засоби навчання і діагностики, які повинні відповідати вимогам науковості, технологічності, достатньої повноти і реальності здійснення.

5. Професійний компонент є відображенням залежності успішності функціонування і відтворення спроектованої педагогічної технології від рівня педагогічної майстерності вчителя [72], [140], [142], [185], [231], [239], [240].

Отже, виходячи з побудови педагогічної технології, ми можемо сказати, що *технологія представляється у взаємозв'язку компонентів, має характеристики, які можуть бути якісно та кількісно описані, також технології можуть бути керованими або самокерованими, технології є динамічними та можуть бути представлені за допомогою різних засобів.*

У процесі створення педагогічної технології формування комунікативної компетентності у майбутніх викладів музичного мистецтва ми будемо орієнтуватися саме на принципи (науковості, систематичності, доступності, наочності, наступності, перспективності, свідомості, міцності знань, креативності, інтегративності, зв'язку навчання з життям, гуманізації освітнього процесу в закладах вищої освіти та інші принципи), критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний та діяльнісно-комунікативний) та особливості так само, як і під час перевірки ефективності її функціонування.

Головним напрямом наукового пошуку в проблемі формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів ми визначаємо технологічний підхід, тому будемо розглядати предмет нашого наукового дослідження як педагогічну технологію, виявивши її принципи та структуру, указавши напрямки впровадження технології в процес формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Враховуючи думку дослідників С. Головка [72], М. Демченко [91], В.Стрельнікова [270; 271] та ін., ми можемо твердити, що технологічний підхід є головним орієнтиром дослідження процесу формування комунікативної компетентності у майбутніх викладачів музичного мистецтва як цілісної одиниці, яка являє собою взаємозв'язок форм, методів, засобів освітнього процесу, взаємодія яких породжує нові, інтеграційні якості, які є ефективними для вирішення завдань нашого дослідження.

За логікою нашого наукового пошуку ми розглянемо побудову педагогічної технології. Почнемо із концептуальної частини, яка дає нам опис мети нашого дослідження, що конкретизується в завданнях та ґрунтується на теоретико-методологічних засадах дослідження. Далі – змістовна частина, яка є основою нашої педагогічної технології, що розкриває цілі навчання, обсяг і характер навчання через способи пізнавальної діяльності здобувачів освіти, форми, методи і прийоми, що являє собою процесуальну частину. Важливе місце має діагностика педагогічної технології на різних етапах її упровадження у процесі підготовки майбутніх викладачів музичного мистецтва й представити відповідну взаємодію форм і методів, а також оцінювання кінцевих результатів, що мають співвідношення із метою.

Отже, у нашому дослідженні під педагогічною технологією формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу ми розуміємо взаємодію та гнучкість компонентів освітнього процесу, об'єднаних

спільною метою функціонування та єдністю реалізації, що гарантує формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва.

На підставі опрацьованої наукової літератури, ми представимо розроблену педагогічну технологію формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу з чотирьох взаємопов'язаних блоків: цільового, теоретичного, організаційно-змістовного та діагностико-результативного (рис. 2.1).

Спираючись на наукову думку сучасних дослідників О. Гармаш [66], С. Головка [72], М. Демченко [91], І. Когут [140], М. Пехоти [201], Г. Селевко [251] виділимо вимоги до розроблення педагогічної технології:

- розвивати у майбутніх учителів музичного мистецтва комунікативну компетентність (лінгвістичну, соціолінгвістичну) для забезпечення їхнього ефективного спілкування у професійній діяльності;
- прищеплювати бажання оволодіти іноземною мовою за професійним спрямуванням, культурологією, українською мовою за професійним спрямуванням як невід'ємною складовою їхнього професіоналізму;
- сприяти розвитку здібностей до самооцінки та здатності до самостійного навчання;
- розвивати бажання до творчого самовираження при навчанні яке спрямоване на формування комунікативної компетентності;
- сприяти розвитку мотивації до формування комунікативної компетентності в процесі навчання;
- виховувати культуру спілкування, формувати позитивні риси характеру: працелюбність, активність, старанність, професійну обізнаність та ін.[72].

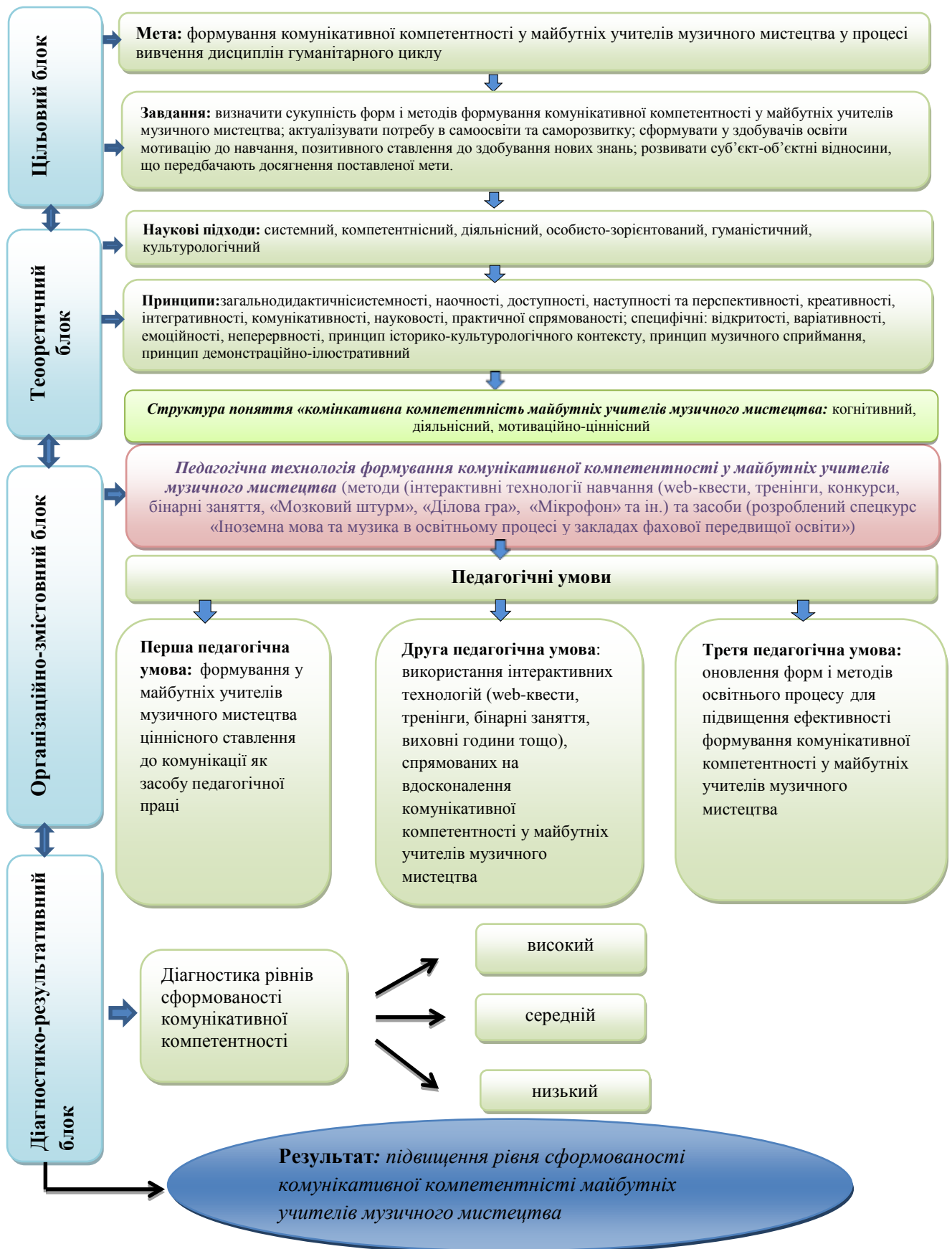

Рис. 2.1. Технологія формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу

Узагальнюючи результати досліджень науковців О. Гармаш [66], С. Головка [72], М. Демченко [91], І. Зязюна [123], І. Когут [140], М. Оліяр [196], а також С. Сисоєвої [257], ми виділили завдання до педагогічних працівників як організаторів професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва:

- ініціувальне (розробка концепції підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, визначення основних напрямків упровадження технології)
- інформаційне (реалізація низки завдань для оволодіння повною інформацією з проблеми формування комунікативної компетентності, інформації про можливості фахової освіти щодо формування даної компетентності тощо);
- організаційне (створення умов реалізації різних складників технології);
- стимулювальне (створення системи для організації та проведення різних заходів, конкурсів, вистав, презентацій, концертів та ін.);
- рефлексивне (експертна оцінка; аналіз стану та перспектив упровадження нашої педагогічної технології) [72].

Відтак, розкривши низку вимог та завдань, на яких будується обґрунтування педагогічної технології, перейдемо до її розроблення. Ми плануємо визначити її зміст відповідно до змісту професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, їх конкурентоспроможності на ринку праці, професійні якості майбутніх фахівців, уміння встановлювати та підтримувати спілкування під час виконання їх професійних обов'язків, самовдосконалюватися та самореалізуватися, брати участь у міжнародних науково-практичних конференціях тощо.

Цільовий блок нашої педагогічної технології складається з мети та завдання процесу формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва.

Сучасна система фахової передвищої освіти потребує висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівців, здатних швидко орієнтуватися в різноманітних комунікативних ситуаціях, робити висновки, вилучати головне, володіти лексичним конструкціями й вдало використовувати їх, впроваджувати комунікативні знання, навички та вміння в освітній процес, навчатися протягом життя з метою набуття комунікативної компетентності.

Метою цього процесу визначено: формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу. Відповідно до мети подано такі завдання: визначити сукупність форм і методів формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва; актуалізувати потребу самоосвіти та саморозвитку; сформувати у здобувачів освіти мотивацію до навчання, позитивного ставлення до здобування нових знань; розвивати суб'єкт-об'єктні відносини, що передбачають досягнення поставленої мети.

Для нашого дослідження невід'ємною складовою є якість педагогічної технології, яку ми можемо оцінити через досягнуті результати, які корелюються із поставленою метою. Отже, рівень кореляції є орієнтиром ефективності педагогічного дослідження.

У **теоретичному блоці** представлено методологічні підходи та принципи, на яких базується технологія формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва.

Основні підходи до процесу формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу: системний, компетентнісний, діяльнісний, особистісно зорієнтований, гуманістичний, культурологічний, висвітлені у роботах О. Гармаш [66], С. Головка [72], М. Демченко [91], І. Зязюн [123; 124], А. Клеба [136], І. Когут [140], І. Смирнова [264], А. Хуторський [292], О. Часнікова [293] та ін.

Розділяючи думку науковця Ю. Шабанової, ми визначили, що до системного підходу входять усі компоненти технології у взаємодії: мета, зміст, методи, форми, засоби педагогічного процесу [294].

Системність у процесі формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва забезпечує цілісність освітнього процесу, розглядає процес формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва як єдину систему, елементи якої установлюють зв'язки між суб'єктами освітньої діяльності, що дає нам змогу побачити наступність у підготовці майбутніх фахівців.

Системний підхід у нашому дослідженні важливий, бо надає можливість вивчити кожен компонент (мета, зміст, форми, методи, засоби) окремо, що дає нам можливість поєднати їх у цілісну технологію й ефективно вирішити проблему формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва.

Для нашого дослідження важливою є думка науковця О. Часнікової, яка вважає, що компетентнісний підхід спрямовує підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва на досягнення результатів, що зорієнтовані на вирішення загальних і фахових завдань [293].

Так, компетентнісний підхід дає можливість спрямовувати процес підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва на досягнення вагомих результатів володіння комунікативними навичками та вміннями, сприяти успішному формуванню комунікативної компетентності, умінь та знань здобувачів, охоплювати зміст навчальних дисциплін, використовувати здобуті знання на практиці тощо.

Діяльнісний підхід пов'язує підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної діяльності із запитами сьогодення [140].

Отже, спираючись на думку дослідниці І. Когут, ми можемо стверджувати, що діяльнісний підхід передбачає розвиток особистості у процесі діяльності, яку називають освітньою [140]. Ми переконані, що комунікативні вміння не можна набути теоретично. Тому реалізація

діяльнісного підходу в технології формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва здійснюватиметься не лише через розв'язання здобувачами практико-орієнтованих, професійно спрямованих задач, набуття досвіду, виконання науково-творчих проєктів, а й уміння застосовувати здобуті знання та навички у практичній діяльності, оперувати ними під час вивчення загальноосвітніх та фахових дисциплін.

Узагальнюючи досвід сучасних науковців І. Беха [13], О. Гармаш [66], С. Головка [72], М. Демченко [91], І. Когут [140], П. Магди [170], ми визначили, що особистісно-орієнтований підхід передбачає здійснення підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва з урахуванням самодостатності, унікальності й індивідуальності здобувача на основі загальнолюдських цінностей.

Ми маємо підстави твердити, що особистісно-орієнтований підхід у процесі формування комунікативної компетентності у майбутніх викладачів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу є створенням психолого-педагогічних умов для процесу становлення, розвитку та реалізації особистості здобувача, його інтересів, мотивів, можливостей у навчанні, у спілкуванні тощо, здатність самостійно контролювати власні дії та поведінку, впливати на ситуації у професійній галузі. Отже, у нашому дослідженні ми розглядаємо здобувача як головний суб'єкт навчання, який має оволодіти усіма функціями педагогічної професії, професійно-значущими компетенціями шляхом використання форм і методів студентоцентрованого навчання; розвиток професійно-педагогічних умінь майбутнього вчителя для самореалізації у фаховій діяльності, виявлення ресурсів розвитку його особистості.

У результаті аналізу сучасних наукових досліджень І. Беха [12; 13], О. Гармаш [66], С. Головка [72], М. Демченко [91], І. Зязюна [123; 124], І. Когут [140], та П. Магди [170] ми можемо твердити, що гуманістичний

підхід орієнтований на створення умов для формування та розвитку цілісної особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Відповідно до гуманістичного підходу здобувач спроможний на самореалізацію, співробітництво та взаємодопомогу. Цей підхід орієнтований на всебічний розвиток особистості, яка оперує загальнолюдськими якостями, моральними канонами й комунікативними вміннями. Реалізація гуманістичного підходу вимагає поваги до особистості й сприяння її гармонійному розвитку [72].

У процесі підготовки майбутнього учителя музичного мистецтва до успішного виконання професійної діяльності особливе місце посідає культурологічний підхід.

Для нашого дослідження є важливою думка С. Головка [72], яка стверджує, що культурологічний підхід пов'язує освіту та культуру, які спрямовані на активне і критичне освоєння особистістю способів морального, матеріального, духовного, ціннісного, рефлексивного напрямку думок у процесі пізнання, поведінки й діяльності, які основані на культурі цивілізації, етносі та історичних подіях. Основним змістом професійної культури майбутніх учителів музичного мистецтва є здатність до самовиховання, саморозвитку, свідомого сприйняття соціокультурних цінностей та творчої самореалізації [72].

За логікою нашого дослідження наступним кроком є опис загальнодидактичних (системності, наочності, доступності, наступності та перспективності, креативності, інтегративності, комунікативності, науковості, практичної спрямованості) та спеціальних принципів (відкритості, варіативності, емоційності, неперервності) реалізації педагогічної технології з урахуванням особливостей професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. У нашому дослідженні ми розглядаємо принципи як вимоги за якими майбутні вчителі здійснюють професійну діяльність.

Обґрунтуємо сутність визначених нами загальнодидактичних принципів (О. Гармаш [66], С. Головка [72], П. Магда [170], І. Підласий [222; 223], С. Сисоева [257], М. Фіцула [277], С. Харченко [282] та ін.):

1) принцип системності (передбачає розміщення матеріалів у певному порядку, що забезпечує розуміння мовних конструкцій та явищ у взаємозв'язках і цілісній системі; логічність поєднання всіх структурних компонентів освітньої програми);

2) принцип наочності (сприяє активізації у здобувачів уваги та сприяє оволодінню абстрактними поняттями дисциплін, які вивчаються);

3) принцип доступності (полягає у доборі форм і методів професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва та доборі навчального матеріалу, який активізує розумово-мовленнєву діяльність здобувачів);

4) принцип наступності та перспективності (полягає у необхідності опори наступного матеріалу на попередній та логіки викладу навчальної дисципліни, що є основою подальшого професійного самовдосконалення);

5) принцип креативності (передбачає розкриття вміння генерувати нові ідеї, використовувати інноваційні підходи у професійній підготовці здобувачів, навчити майбутніх учителів приймати нестандартні рішення);

6) принцип інтегративності (забезпечує створення у закладах вищої освіти середовища з альтернативними можливостями для різнобічної комунікативної діяльності майбутніх учителів музики);

7) принцип комунікативності (передбачає засвоєння здобувачами освіти стратегій і тактик, комунікативно доцільного використання мови як засобу спілкування і спрямовує увагу на організацію активної практичної мовленнєвої діяльності майбутніх учителів, багаторазового розв'язання ними комунікативних завдань);

8) принцип науковості (полягає у використанні сучасних наукових ідей, теорій та поглядів у освітніх програмах);

9) принцип практичної спрямованості (формування комунікативної компетентності корелює з вимогами майбутньої професійної діяльності).

Ми розділяємо думку дослідниці О. Гармаш [66] відповідно до значення специфічних принципів, тому розкриємо сутність та зміст специфічних принципів:

1) принцип відкритості (полягає у тому, що кожен елемент соціального й культурного середовища має певний навчальний ефект);

2) принцип варіативності (дає змогу здобувачу самостійно вирішувати, що він хоче вивчати, на якому рівні, за допомогою яких технічних засобів та ресурсів тощо);

3) принцип емоційності (полягає у формуванні у здобувачів інтересу до знань, спрямований на розвиток внутрішніх мотивів здобувача на засадах співтворчості і співробітництва викладача й здобувача);

4) принцип неперервності (передбачає поєднання різних форм занять, з метою постійного особистісного й професійного саморозвитку в процесі набуття комунікативної компетентності) [66].

Виходячи з цього ми вважаємо доцільним виділити власні специфічні принципи навчання необхідні для формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва:

1) принцип історико-культурологічного контексту (полягає у формуванні у здобувачів інтересу до історії та до культури й звичаїв своєї країни та інших країн);

2) принцип музичного сприймання (передбачає власну емоційну та чуттєву інтерпретацію музичних творів, вміння розрізняти тембр, ритм, інтонацію);

3) принцип демонстраційно-ілюстративний (полягає у формуванні у здобувачів вміння демонструвати та ілюструвати опрацьований матеріал).

Зазначені цільовий та теоретичний блоки дозволили нам підійти до обґрунтування **організаційно-змістовного блоку** мети й реалізації змісту

завдань педагогічної технології формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва.

На нашу думку, упровадження технології в освітній процес закладу освіти визначається певними педагогічними умовами, від яких залежить успішність освітнього процесу, спрямованого на формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва.

За логікою нашого дослідження нам необхідно обґрунтувати поняття «педагогічні умови» й виявити, які з них необхідні для забезпечення технології формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Так, у своєму дослідженні А. Литвин та О. Мацейко розглядають педагогічні умови як комплекс спеціально спроектованих генеральних чинників впливу на зовнішні й внутрішні обставини освітнього процесу й особистісні параметри всіх його учасників [166], а науковець З. Слєпкань тлумачить педагогічні умови як сукупність заходів навчально-освітнього процесу, що забезпечують необхідний рівень певної категорії особистості здобувача; обставини, що сприяють або гальмують її досягнення в освітньому процесі; цікавим є те, що він характеризує педагогічні умови й як змістовну характеристику одного з компонентів педагогічної системи, в якості якого виступають зміст, організаційні форми, засоби навчання і характер взаємодії між вчителем та здобувачем [261].

Є. Хриков під поняттям «педагогічні умови» розуміє обставини, що обумовлюють конкретний напрям розвитку педагогічного процесу; сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, прийомів, засобів педагогічної діяльності [289].

Розгляду поняття «педагогічні умови» присвячена також і робота І. Бахова, у якій науковець називає педагогічними умовами комплекс взаємодіючих заходів освітнього процесу, що спрямовані на формування певної компетентності та забезпечують перехід на більш високий рівень її сформованості [10].

Цікавим для нашого дослідження є розуміння досліджуваного явища Л. Гавріловою як спеціально створених умов, що необхідні й достатні для забезпечення продуктивності перебігу навчально-виховного процесу й досягнення поставленої мети [61]. Водночас Н. Бондар визначає й теоретично обґрунтовує педагогічні умови формування ключових компетентностей майбутніх фахівців як формування позитивної мотивації здобувачів до вивчення гуманітарних дисциплін шляхом професійного спрямування їхнього змісту; використання дистанційного навчання для організації самостійної роботи студентів; забезпечення проблемного й творчого характеру навчання через використання web-квестів; розвиток професійно-особистісних якостей здобувачів засобами ділових ігор [31; 32].

Узагальнюючи думки науковців та дослідників ми можемо тлумачити педагогічні умови як комплекс заходів, необхідних і достатніх для реалізації технології формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу; сукупність можливостей освітньої та матеріально-технічної бази, що впливає на особистісний, змістовний і процесуальний компоненти технології і забезпечує ефективне її функціонування та розвиток.

У цьому контексті ми говоримо про обґрунтування педагогічних умов, які сприяють формуванню комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва. Отже, ми врахували:

- соціальне замовлення відповідно до проблеми нашого дослідження (формування майбутнього учителя музики, здатного до здійснення професійного спілкування спрямованого на вирішення професійних питань, що дає можливість самореалізуватися, самовдосконалюватися та здійснювати самоосвіту);
- вимоги до освітньо-кваліфікаційної характеристики і освітньо-професійної програми з точки зору формування комунікативної компетентностей, необхідних для успішної професійної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва);

- вимоги до мовленнєвих, лексичних знань умінь і навичок, що необхідні для організації професійної комунікативної діяльності у школах мистецтв;
- сутність та специфіку професійної комунікативної діяльності вчителя музичного мистецтва у школах мистецтв;
- особливості реалізації технології формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Ці напрями, у свою чергу, і становлять запропонований комплекс педагогічних умов забезпечення технології формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу, який повинен бути спрямований на:

- формування у майбутніх учителів музичного мистецтва ціннісного ставлення до комунікації як засобу педагогічної праці;
- використання інтерактивних технологій (web-квести, тренінги, бінарні заняття, виховні години, методи «мозковий штурм», «ділова гра» тощо), спрямованих на вдосконалення комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва;
- оновлення форм і методів освітнього процесу.

Виявивши педагогічні умови, необхідні для розкриття технології формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва, ми можемо окреслити кожен з них.

Отже, перша педагогічна умова – **формування у майбутніх учителів музичного мистецтва ціннісного ставлення до комунікації як засобу педагогічної праці**, яка виходить у своїй меті з необхідності спрямовувати свою діяльність на всебічний розвиток здобувача, уміння не лише отримувати знання, а й на формування їхнього ціннісного ставлення до комунікації, здатність передбачати і враховувати наслідки спілкування.

Цікавими є роботи Н. Волкової [42], Г. Залеський [118], І. Когут [140], які розглядають методологічну основу шляхів формування ціннісного ставлення здобувачів до комунікації.

Отже, ми маємо глибоке переконання, що механізмом, який забезпечує реалізацію потреби особистості, є мотивація діяльності. Стійка мотивація у процесі навчання збільшить якісний рівень здобутих знань, умінь, навичок, що позитивно впливає на формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва.

Узагальнюючи досвід дослідниці І. Когут [140], ми робимо особливий наголос на формуванні ціннісного ставлення майбутнього учителя музичного мистецтва до комунікації, спираючись на наступне концептуальне положення, етапи:

- мотиваційний – потрібно здійснювати на всіх етапах здобуття освіти для ефективного професійного ставлення та успішної майбутньої професійної діяльності;
- когнітивний – розвиток когнітивної сфери самосвідомості здобувача освіти;
- професійне самопроектування – закріплення нових способів діяльності на основі актуалізації когнітивної сфери самосвідомості здобувача освіти [140].

Зрозуміло, що для формування у здобувачів ціннісного ставлення до комунікації використовуємо методи емоційно-морального стимулювання, зацікавлення, створення нових, творчих завдань на заняттях, моделювання певних мовленнєвих ситуацій, застосування вербальних та невербальних засобів заохочення, які сприятимуть стимулюванню до навчання, самовираженню та самоосвіті. Також основним завданням формування ціннісного ставлення до комунікативного процесу здобувачів є не лише засвоєння ними нових знань через web-квести, тренінги, бінарні заняття, самостійну роботу, інтерактивні виховні години під час вивчення дисциплін «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Українська мова за

професійним спрямуванням», «Культурологія» та спецкурс «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової передвищої освіти», а й виділення основної інформації, необхідної для саморозвитку; побудова власної системи оцінок комунікативної діяльності на навчальних заняттях; сприяння виробленню у здобувачів власного стилю спілкування, вміння використовувати лексичні структури у власному мовленні.

Ми впевнені, що за умови такого підходу у процесі підготовки здобувачів прищеплюється ціннісне ставлення до комунікації у професійній сфері та у повсякденному житті, висувуються вимоги, яким повинна відповідати комунікативна діяльність майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Другою педагогічною умовою було визначено використання інтерактивних технологій (web-квести, тренінги, бінарні заняття, самостійна робота, виховні години тощо), спрямованих на вдосконалення комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва.

Ми розділяємо думку О. Гармаш, що інтерактивні технології роботи у процесі формування комунікативної компетентності відіграють значущу роль. Такі технології, як web-квести, тренінги, бінарні заняття, самостійна робота здобувачів, виховні години тощо необхідні для ефективної комунікативної діяльності, спрямовані на розвиток суб'єктної позиції здобувачів, активізацію та вдосконалення навичок мовлення, самостійної роботи, саморозвитку та самовдосконалення, уміння працювати у парах та групах, уміння управляти контактом та процесом спілкування, знаходити рішення у нестандартних ситуаціях, критично мислити, розвивати навички емпатії та адекватної соціальної перцепції тощо [66].

За логікою нашого дослідження для реалізації даної умови передбачаємо упровадження спецкурсу «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової передвищої освіти». Метою нашого спецкурсу є: сприяння усвідомленню необхідності формування комунікативної компетентності за рахунок інтерактивних технологій на

практичних заняттях; удосконалення навичок самопізнання, самовдосконалення, саморозвитку та формування комунікативної компетентності; збільшення словникового запасу (іноземною мовою) з акцентом на музичну термінологію; можливість брати участь у міжнародних науково-практичних конференціях; удосконалення навичок усного мовлення під час аналізу музичних творів іноземною мовою, презентації біографій композиторів.

Основними завданнями вивчення спецкурсу є:

- послідовне оволодіння комунікативними навичками, уміннями та знаннями;
- формування комунікативної компетентності та застосування на практиці здобутих навичок та вмінь;
- стимулювання комунікативності, артистизму, креативності як невід'ємних складових педагогічних здібностей;
- сприяння розвитку творчої особистості майбутнього учителя музичного мистецтва;
- формування вміння працювати у команді;
- активізація саморозвитку та самовдосконалення майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі практичних занять.

Зазначимо, що спецкурс «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової передвищої освіти» ґрунтується на цілісності як процесу формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва, так і її засвоєнні здобувачами.

Розроблений спецкурс «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової передвищої освіти» спрямований на практичну, індивідуальну, навчально-дослідницьку та самостійну роботу майбутніх учителів музичного мистецтва, під час якої здобувачі набувають умінь та навичок самоаналізу та рефлексії, нестандартного креативного мислення, прийняття самостійних рішень у певних комунікативних ситуаціях, уміння працювати у групі та команді. Ми упроваджували в освітній процес

навчальну дисципліну «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової передвищої освіти» (III курс, V семестр) для майбутніх учителів музичного мистецтва, що здобувають молодший бакалаврський рівень фахової передвищої освіти. Обсяг навчальної дисципліни в 36 годин (1 кредит ECTS), з них: 32 години – практичні та семінарські заняття, 4 години – самостійна робота. Формою підсумкового контролю був залік.

Програма навчальної дисципліни складалась із двох змістовних модулів: «Культура і мистецтво англomовних країн», «Іноземна мова та музика» - та вміщувала такі теми: «Засоби комунікації», «Видатні діячі мистецтва та культури англomовних країн», «Традиції Великобританії», «Національні свята Великобританії», «Естрада в англomовних країнах» «Співаки та музичні твори», «Видатні діячі мистецтва України», «Україна та англomовні країни», «Музика – універсальна мова», «З історії української музики», «Естрадна термінологія. Естрада України».

У першому змістовному модулі «Культура і мистецтво англomовних країн» розглядається мета, предмет, завдання курсу «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової передвищої освіти»; теми змістовного модулю «Засоби комунікації», «Видатні діячі мистецтва та культури англomовних країн», «Традиції Великобританії», «Національні свята Великобританії», «Естрада в англomовних країнах»; надаються різні комунікативні ситуації та вправи, які необхідно вирішувати; вивчення культури й мистецтва англomовних країн, з метою розширення кругозору студентів; вивчення творчості співаків англomовних країн; розглядаються різні засоби комунікації; використання тренінгів, web-квестів, бінарних форм виховної роботи тощо.

Другий змістовний модуль «Іноземна мова та музика» спрямований на вивчення таких тем, як: «Видатні діячі мистецтва України», «Україна та англomовні країни», «Музика – універсальна мова», «З історії української музики», «Естрадна термінологія. Естрада України». Здобувачі практикують

використовувати набуті комунікативні уміння і навички, аналізують комунікативні ситуації та створюють позитивне комунікативне середовище.

На практичних заняттях, а також під час самостійної роботи, майбутні вчителі музичного мистецтва формували комунікативну компетентність, удосконалювали комунікативні уміння та навички, вміння працювати у групах та команді, розвивали творчі здібності, самовдосконалювалися та саморозвивалися, навчалися аналізувати комунікативну ситуацію та приймати власні рішення у складних комунікативних ситуаціях. Здобувачі могли використовувати здобуті знання та навички за допомогою таких форм: бінарна виховна година, конкурси проектів, усний журнал з елементами демонстрації, виступи здобувачів у складі аматорських колективів тощо.

Нами було визначено третю педагогічну умову – оновлення форм і методів освітнього процесу для підвищення ефективності формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва.

Взаємодія викладача і здобувача відіграє специфічну роль в освітньому процесі, вона мотивує приймати та обґрунтовувати певні комунікації, створює емоційне підкріплення активності і умови здобувача для самореалізації, саморозвитку, самовдосконалення, самовідкриття власних стилів комунікативної діяльності та підвищення рівня сформованості комунікативної компетентності. Для нашого дослідження є актуальною точка зору дослідниці А. Бойко, яка зазначає, що у процесі, де кожна людина є унікальною особистістю, відбувається самопроекування і самостворення особистості [30]. Також, суб'єкт-суб'єктні відносини розглядає у своїй дисертаційній праці С. Шехавцова. Вона розкриває проблему формування майбутніх учителів у процесі фахової підготовки, підкреслює важливість діяльнісного аспекту підготовки майбутніх учителів у межах взаємодії викладача і здобувача в освітньому процесі, що, у свою чергу, сприяє позитивному ставленню здобувачів до професійної педагогічної діяльності [296].

Отже, взаємодія викладача і здобувача в освітньому процесі спрямована на формування у майбутніх учителів музичного мистецтва комунікативної компетентності у межах рівноправних взаємин викладача і здобувача. У даних відносинах викладач займає провідне місце у взаємодії викладача-здобувача, контролює процес навчання й спрямовує його. Здобувач є активним учасником освітнього процесу, який має можливість сформувати власну комунікативну компетентність.

Для підвищення ефективності формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва необхідно спрямовувати спільні зусилля викладачів дисциплін «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Культурологія», використовуючи в освітньому процесі такі форми і методи, які будуть сприяти формуванню комунікативної компетентності відповідно до обґрунтованої нами технології формування комунікативної компетентності.

Спираючись на досвід І. Когут [140], ми можемо показати, у яких напрямках відбувається процес формування комунікативної компетентності майбутніх учителів:

- формування уявлення у майбутніх учителів музичного мистецтва про специфіку засвоєння комунікативної компетентності;
- формування у здобувачів пізнавального інтересу і ціннісного ставлення до майбутньої професії в освітньому процесі, організація спецкурсу, акцентування уваги на успіхах і труднощах у навчанні тощо;
- дотримання регулярності й системності усіх здобувачів освіти в освітньому процесі;
- організація освітнього процесу, орієнтованого на варіативність і моделювання комунікативних ситуацій, використання методу спостереження, взаємонавчання, евристичних методів навчання, web-квестів, тренінгів, бінарних виховних годин, диспутів, проведення мозкових штурмів, використання Інтернет ресурсів тощо;

- проведення науково-практичних конференцій зі здобувачами, теоретико-методичних семінарів із питань формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва;
- створення умов для взаємодії викладачів і здобувачів на рівні співробітництва і співтворчості;
- здійснення регулярного аналізу, колективного обговорення результатів освітньої діяльності здобувачів;
- надання консультацій, методичної і практичної допомоги майбутнім учителям музичного мистецтва під час проходження педагогічної практики;
- здійснення систематичного контролю рівня сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва [140].

Зазначене вище дозволяє майбутнім учителям музичного мистецтва визначити їхню готовність удосконалювати та розвивати комунікативну компетентність, знаходити нестандартні рішення у складних мовних ситуаціях тощо.

Діагностико-результативний блок розробленої нами педагогічної технології передбачає аналіз динаміки сформованості комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва. Означений блок передбачає критерії сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-комунікативний) та рівні сформованості комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу. Більш докладно опис показників і рівнів сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва представлено в параграфі 1.3. першого розділу.

Важливим складником діагностико-результативного блоку педагогічної технології є своєчасне виявлення недоліків процесу формування

комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва, зазначення найбільш і найменш ефективних форм і методів формування комунікативної компетентності здобувачів освіти тощо.

Упровадження технології формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу забезпечить ефективну підготовку фахівців у галузі фахової передвищої освіти та дозволяє досягти бажаного результату у формуванні комунікативної компетентності здобувачів.

Отже, ґрунтовна характеристика педагогічної технології формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу дозволяє зробити такі узагальнюючі висновки:

1. Розглянуто та обґрунтовано теоретичні аспекти поняття «технологія». Ми встановили, що технологія представляється у взаємозв'язку компонентів, має характеристики, які можуть бути якісно та кількісно описані, також технології можуть бути керованими або самокерованими, технології є динамічними та можуть бути представлені за допомогою різних засобів. Також, розглянуто поняття «педагогічна технологія», яку представляють як засіб перетворення педагогічного процесу в закладі освіти на цілеспрямовану діяльність викладачів та здобувачів освіти з метою підвищення якості процесу професійної підготовки. У нашому науковому пошуку технологічний підхід є головним орієнтиром дослідження процесу формування комунікативної компетентності у майбутніх викладачів музичного мистецтва як цілісної одиниці, яка являє собою взаємозв'язок форм, методів, засобів освітнього процесу, взаємодія яких породжує нові, інтеграційні якості, які є ефективними для вирішення завдань нашого дослідження. Отже, педагогічна технологія, яку ми розробляємо, пов'язана з освітнім процесом у контексті взаємодії викладача й здобувача закладів освіти.

2. Розкрито принципи та окреслено побудову педагогічної технології. Педагогічна технологія складається з концептуальної частини, змістовної частини, процесуальної частини, програмно-методичного забезпечення, професійного компоненту.

3. Розроблену педагогічну технологію формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва представлено у вигляді чотирьох взаємопов'язаних блоків: цільовий блок, теоретичний блок, організаційно-змістовний блок, у якому розкрито педагогічні умови, за якими формується комунікативна компетентність майбутніх учителів музичного мистецтва та діагностико-результативний блок.

4. Відповідно до змісту цільового блоку ми розкриваємо у ньому мету та завдання процесу формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва.

У теоретичному блоці окреслені основні підходи до процесу формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу: системний, компетентнісний, діяльнісний, особистісно зорієнтований, гуманістичний, культурологічний. Також виділено принципи реалізації нашої педагогічної технології.

У межах організаційно-змістовного блоку технології розроблено спецкурс «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової передвищої освіти», спрямований на практичну, індивідуальну навчально-дослідницьку та самостійну роботу майбутніх учителів музичного мистецтва, під час якої здобувачі освіти набувають умінь та навичок з самоаналізу та рефлексії, нестандартного креативного мислення, прийняття самостійних рішень у певних комунікативних ситуаціях, уміння працювати у групі та команді.

Розроблено діагностико-результативний блок технології, що передбачає аналіз динаміки сформованості комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва.

5. Задля упровадження технології в освітній процес закладу освіти визначено певні педагогічні умови, від яких залежить успішність освітнього процесу, спрямованого на формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва: формування у майбутніх учителів музичного мистецтва ціннісного ставлення до комунікації як засобу педагогічної праці; використання інтерактивних технологій (web-квести, тренінги, бінарні заняття, виховні години тощо), спрямованих на вдосконалення комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва; оновлення форм і методів освітнього процесу під час вивчення дисциплін гуманітарного циклу, а саме «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Культурологія».

Отже, після наукового обґрунтування та характеристики розробленої технологія перейдемо до експериментального етапу нашої дисертаційної роботи.

2.2. Упровадження розробленої педагогічної технології формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу

У попередньому підрозділі нашої роботи обґрунтовано та теоретично розроблено технологію формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва, що дозволило визначити мету й зміст формувального етапу експерименту. Нами були розроблені педагогічні умови для упровадження нашої технології:

- першою педагогічною умовою є формування у майбутніх учителів музичного мистецтва ціннісного ставлення до комунікації як засобу педагогічної праці, яка виходить у своїй меті з необхідності спрямовувати свою діяльність на всебічний розвиток здобувача, уміння не лише отримувати знання, а й на формування їхнього ціннісного ставлення до

комунікації, здатність передбачати і враховувати наслідки спілкування та введення до складу дисциплін гуманітарного циклу спецкурсу «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової передвищої освіти»;

- другою педагогічною умовою було визначено використання інтерактивних технологій (web-квести, тренінги, бінарні заняття, самостійна робота, виховні години тощо), спрямованих на формування та вдосконалення комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва;

- третьою педагогічною умовою є оновлення форм і методів освітнього процесу для підвищення ефективності формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, що забезпечує професійне ставлення, вміння вдало використовувати комунікативну компетентність на практиці та саморозвиток майбутніх учителів музичного мистецтва.

Усі ці умови пов'язані істотно і процесуально.

Мета формувального етапу полягла в перевірці ефективності розробленої нами технології формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва, спрямованої на визначення її ефективності, а на цій підставі підведенню підсумків щодо упровадження її у систему мистецької освіти з метою підвищення рівня сформованості комунікативної компетентності.

Теоретичне обґрунтування технології формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу представлено у параграфі 2.1 цього розділу.

На формувальному етапі експерименту взяли участь здобувачі освіти комунального закладу «Бахмутський фаховий коледж культури і мистецтв ім. І. Карабиця», комунального закладу «Маріупольський коледж культури і мистецтв», комунального закладу фахової передвищої освіти «Полтавський фаховий коледж мистецтв імені Миколи Віталійовича Лисенка».

Експериментом було охоплено 300 студентів III курсу, умовно поділених на експериментальну і контрольну групи по 150 осіб у кожній. Тривалість експерименту становила чотири роки.

Експеримент проводився у природних умовах освітнього процесу ЗВО, не порушуючи його логіки. Під час його перебігу навчання здобувачів експериментальної групи відбувалось з урахуванням незалежного чинника – визначених нами педагогічних умов формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, водночас у контрольній групі застосовано традиційні методики.

Основними завданнями дослідно-експериментальної роботи були:

- розробка змісту формувального експерименту та підготовка діагностичних, програмно-методичних матеріалів, необхідних для його проведення;
- реалізація технології формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу;
- аналіз отриманих дослідно-експериментальних даних та підведення підсумків формувального експерименту;
- апробація та упровадження у процес вивчення дисциплін гуманітарного циклу технології щодо формування комунікативної компетентності під час вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Упровадження першої педагогічної умови формування у майбутніх учителів музичного мистецтва ціннісного ставлення до комунікації як засобу педагогічної праці, яка виходить у своїй меті з необхідності спрямовувати свою діяльність на всебічний розвиток здобувача, уміння не лише отримувати знання, а й на формування їхнього ціннісного ставлення до комунікації, здатність передбачати і враховувати наслідки спілкування та введення до складу дисципліни «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової передвищої освіти».

У процесі наповнення змісту навчальних дисциплін гуманітарного циклу технологією формування комунікативної компетентності під час упровадження першої педагогічної умови, яка виходить у своїй меті з необхідності спрямовувати свою діяльність на всебічний розвиток здобувача, уміння не лише отримувати знання, а й на формування їхнього ціннісного ставлення до комунікації, здатність передбачати і враховувати наслідки спілкування, було виділено навчальні дисципліни, що містять найбільший комунікативний потенціал: «Іноземна мова за професійним спрямуванням» «Культурологія» та «Українська мова за професійним спрямуванням». Згідно з логікою викладу матеріалу деталізуємо зміни, внесені до дисципліни, що стимулювала формування комунікативної компетентності у здобувачів освіти коледжів мистецтв.

До складу навчально-методичного комплексу, а саме самостійної роботи здобувачів, з **іноземної мови за професійним спрямуванням** у межах формування комунікативної компетентності було надано цикл тем для самостійного опрацювання та виконання проектної роботи:

1. Композиторська школа: Київ, НМАУ; Львівська ДМА.
2. Київський інститут музики ім. Р. Глієра.
3. Сучасна українська органна школа А. Котляревський.
4. Чому ми вивчаємо мистецтво?
5. Сучасний театр.
6. Музичне мистецтво у Великобританії .
7. Творчість англійського композитора Георга Фрідріха Генделя.
8. Сучасна англійська композиторська школа.
9. Сучасні англійські естрадні виконавці.
10. Музичні традиції Шотландії.
11. Грецький і римський театр.
12. Театр і раннє кіно.

Під час удосконалення процесу вивчення **культурології** у межах формування комунікативної компетентності практичні заняття з дисципліни

мали нестандартну форму проведення: урок-творча майстерня, міні спектаклі (здобувачі брали участь у міні спектаклях за творами відомих композиторів («Снігуронька» та «Моцарт і Сальєрі» М. Римський-Корсакова), урок-драматизація (здобувачі підготували презентації на тему «Життя та творчість відомих композиторів України» та «Життя та творчість відомих зарубіжних композиторів» та виступали у камерному залі з метою удосконалення мовленнєвих навичок; презентація викладачем Л. Шекітою збірки поезії «Мій поетичний альбом»; розробка здобувачами власних сценаріїв міні сцен на мистецьку тематику; тренінг авторської майстерності – ознайомлення з творчістю композиторів Донеччини (Тетяни Ялової, Олени Косилової, Володимира Путрі).

Наповнення змісту дисципліни **«Українська мова за професійним спрямуванням»** комунікативними заходами активізувало процес формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Лекції були модернізовані різними видами інтерактивної технології (тренінги, метод «Ділова гра», метод «Мозковий штурм» та ін.). Під час заняття здобувачі шукали відповіді на проблемні питання, які саме професійні терміни повинен знати майбутній учитель музичного мистецтва, яку ділову документацію необхідно вміти заповнювати, які комунікативні навички повинен мати кваліфікований фахівець, як удосконалювати власні комунікативні здібності. Під час практичних занять здобувачі презентували уміння організувати процес продуктивної вербальної взаємодії (інтерв'ю, опитування, анкетування, тестування, бесіда), здатність установлювати діалог зі співрозмовником, уміння добирати доцільний стиль спілкування, вміння долати комунікативні бар'єри, вміння відстоювати власну точку зору, намагатися долати конфлікти у спілкуванні.

Останнім етапом упровадження першої педагогічної умови формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу був етап

формування сукупності вмінь й навичок, необхідних для успішної комунікації здобувачів освіти.

Реалізація цього етапу відбулася під час вивчення розробленого нами спецкурсу «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової передвищої освіти», який передбачав сприяння удосконаленню комунікативної компетентності та відповідальному ставленню до неї. Метою вивчення курсу «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової передвищої освіти» є усвідомлення необхідності формування комунікативної компетентності за рахунок інтерактивних технологій на практичних заняттях та набуття комунікативних навичок, необхідних для успішної професійної діяльності; збільшення та вдосконалення словникового запасу (іноземною мовою) з акцентом на музичну термінологію; удосконалення навичок усного мовлення під час аналізу музичних творів та у презентаціях біографій композиторів та відомих виконавців; можливість брати участь у міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, симпозіумах та тренінгах; створення умов для успішної комунікації тощо.

За логікою нашого дослідження доцільним є розкрити повний зміст *спецкурсу «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової передвищої освіти»*.

Завдання спецкурсу:

- послідовне оволодіння комунікативними навичками, уміннями та знаннями;
- формування комунікативної компетентності та застосування на практиці здобутих навичок та вмінь;
- стимулювання комунікативності, артистизму, креативності як невід'ємних складових педагогічних здібностей;
- сприяння розвитку творчої особистості майбутнього учителя музичного мистецтва;
- формування вміння працювати у команді;

- активізація саморозвитку та самовдосконалення майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі практичних занять.

За результатами вивчення спецкурсу «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової передвищої освіти» у здобувачів повинна бути сформована комунікативна компетентність відповідно до навчальної програми з дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» [57].

Зміст спецкурсу «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової передвищої освіти» складається з 16 практичних занять та 4 годин, відведених на самостійну роботу здобувачів. Під час виконання самостійної роботи здобувачі мали можливість використовувати не лише запропоновану літературу, а й додаткові ресурси (сайти, презентації тощо); працювати у зручний час; повертатися до виконаних завдань та матеріалу повторно; отримувати консультацію викладача.

Перший змістовний модуль «Культура і мистецтво англомовних країн» складається з 8 занять (16 годин):

Тема 1. Засоби комунікації.

Тема 2. Видатні діячі мистецтва та культури англомовних країн.

Тема 3. Традиції Великобританії.

Тема 4. Національні свята Великобританії.

Тема 5. Естрада англомовних країн.

Другий змістовний модуль «Іноземна мова та музика» 10 занять (20 годин).

Тема 1. Видатні діячі мистецтва України.

Тема 2. Україна та англомовні країни.

Тема 3. Музика – універсальна мова.

Тема 4. З історії української музики.

Тема 5. Естрадна термінологія. Естрада України.

Тема 6. Улюблений естрадний співак.

Наведемо приклад декількох занять зі спецкурсу «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової передвищої освіти».

Тема: Видатні діячі мистецтва та культури англомовних країн.

Мета вивчення: оволодіти лексичним матеріалом з теми, організувати діалогічне мовлення, організувати монологічне мовлення, встановлювати і підтримувати спілкування зі співрозмовником, ініціювати та завершувати спілкування, вміння працювати у групах, повторення граматичних структур (Direct and Indirect Speech), виконання вправ, тренінг.

Обладнання: відеопрогравач, підручник, картки

План:

1. Мовленнєва зарядка.
2. Граматика.
3. Підготовка до монологічного мовлення.
4. Організувати монологічне мовлення.
5. Організувати діалогічне мовлення.
6. Тренінг.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу:

1. Актуалізація опорних знань. Мовленнєва хвилинка.
2. Повторення граматичних структур. Виконання вправ.
3. Перегляд відеоматеріалу.
4. Організація монологічного мовлення за темою переглянутого відео.
5. Організація діалогічного мовлення за темою англійські композитори Джон Данстебл, Джон Доуленд, Георг Гендель, Едгард Елгар, Фредерік Делюс, Джон Уільям, Бенджамін Бріттен. Poet's Corner: Charles Dickens, Kipling, Shakespeare, Byron, Scott.

Використання методу «тренінг».

Тема: Національні свята Великобританії.

Мета вивчення: ознайомлення з національними святами Великобританії (Christmas Day, Boxing Day, Good Friday, Easter Spring Bank Holiday, Late Summer Bank Holiday, St. Valentine's Day, Pancake Day,

Mothering Sunday, April Fool's Day), опрацювання нового лексичного матеріалу, організація діалогічного мовлення, використання методу web-квест.

Обладнання: комп'ютер.

План:

1. Мовленнєва хвилинка.
2. Опрацювання граматичних структур.
3. Опрацювання нового лексичного матеріалу за темою «Національні свята Великобританії».
4. Мультимедійна презентація підготовлених проектів за темою «Національні свята Великобританії».
5. Організація діалогічного мовлення, обговорення представлених проектів.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу:

1. Актуалізація опорних знань. Мовленнєва хвилинка.
2. Повторення граматичних структур. Виконання вправ.
3. Презентація мультимедійних проектів за темою.
4. Організація діалогічного мовлення за темою «Національні свята Великобританії».

Тема: Естрада в англомовних країнах

Мета вивчення: ознайомити з життям та творчістю відомого співака Елвіса Преслі, організувати аудіювання, організувати монологічне мовлення здобувачів, розвивати навички ораторського мистецтва, виконати вправи.

Обладнання: відеопрогравач, підручник

План:

1. Мовленнєва хвилинка.
2. Аудіозапис.
3. Організувати монологічне мовлення
4. Організувати опрацювання граматичного матеріалу

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу:

5. Актуалізація опорних знань. Мовленнєва хвилинка
6. Прослуховування запропонованого аудіозапису.
7. Опрацювання запропонованого матеріалу, відповіді на запитання.
8. Організація монологічного мовлення, з метою вдосконалення навичок ораторського мистецтва.
9. Повторення граматичного матеріалу, виконання вправ .

На заняттях зі спецкурсу «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової передвищої освіти» здобувачі формують комунікативну компетентність, необхідну для професійного зростання, комунікації з іншомовними відомими композиторами, виконавцями для вдосконалення власних професійних якостей, вдалого спілкування з колегами, здобувачами та їх батьками, участі у конференціях різного рангу тощо. На заняттях здобувачі вдосконалюють мовленнєві навички, знання з граматики, розширюють кругозір, вивчають культуру, мистецтво, звичаї інших країн. Для вдалого засвоєння матеріалу використовуються різні засоби комунікації; використання тренінгів, web-квестів, бінарної роботи, різних методів («Мозковий штурм», «Ділова гра» тощо).

Після опанування навчальним матеріалом та закінчення кожного модуля здобувачі проходили тестовий контроль, отримували результати після завершення тестування.

Під час формування тестових завдань використовувались питання на відповідність, множинний вибір, правильно / неправильно, відкритий тип тестування.

Після проходження тестування та отримання результатів студенти мали можливість проаналізувати власні відповіді, а саме: які мовленнєві аспекти даються важко і що треба доопрацювати для вдосконалення комунікативної компетентності, чи є потреба в опрацювання додаткової літератури з метою поглиблення знань та умінь з тієї чи іншої теми та ін.

Доцільним, на нашу думку, є висвітлення процесу реалізації названої варіативної навчальної дисципліни як засобу формування комунікативної

компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. У межах цього спецкурсу формування комунікативної компетентності відбулося так, щоб задіяти в єдності цільовий, мотиваційний, змістовний, дієвий, контрольню-регулюючий та оцінний компоненти навчальної діяльності здобувачів. Цільовий компонент діяльності здобувачів формував мету вивчення та використання на практиці запропонованого матеріалу; мотиваційний бік навчально-виховної діяльності розвивав зацікавленість здобувачів навчальним матеріалом та виникненням бажання до оволодіння комунікативними здібностями. Змістова частина спецкурсу забезпечувала усвідомлення здобувачами змісту навчального матеріалу та його актуалізацію. Дієвий компонент спрямований на вилучення способів набуття комунікативних вмінь і навичок у майбутніх учителів музичного мистецтва. Контрольно-регулюючий та оцінний компоненти контролювали рівні засвоєння матеріалу, ступеню сформованості комунікативних умінь і навичок та з'ясували причини недоліків у комунікативній діяльності, усунення причин неуспішності здобувачів освіти.

Відповідно до логіки викладу матеріалу наступним завданням нашого наукового пошуку буде висвітлення упровадження другої педагогічної умови використання інтерактивних технологій (web-квести, тренінги, бінарні заняття, самостійна робота, виховні години тощо), спрямованих на формування та вдосконалення комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Упровадження другої педагогічної умови використання інтерактивних технологій, спрямованих на формування та вдосконалення комунікативної компетентності у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу, передбачало підготовку викладачів до встановлення комунікативних зв'язків під час навчально-виховної роботи зі здобувачами та використання інтерактивних технологій, спрямованих на вдосконалення комунікативної

компетентності здобувачів коледжів та до підвищення мотивації здобувачів освіти коледжів для формування їхньої комунікативної компетентності.

Реалізація визначеної умови мала поетапний характер:

- підготовка викладачів циклової комісії гуманітарних дисциплін та керівників навчальних груп III курсу усіх циклових комісій до роботи, спрямованої на формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва;
- упровадження інтерактивних технологій, спрямованих на формування комунікативної компетентності, у викладання дисциплін гуманітарного циклу;
- підвищення мотивації здобувачів коледжів мистецтв для формування власної комунікативної компетентності (як результат перших двох дій).

Відповідно до першого етапу упровадження другої педагогічної умови використання інтерактивних технологій, спрямованих на формування та вдосконалення комунікативної компетентності у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу, ми проводили підготовку викладачів циклової комісії гуманітарних дисциплін під час засідань циклової комісії (11 засідань на рік). У порядку денному кожного засідання циклової комісії гуманітарного циклу було виділене питання для підготовки викладів гуманітарного циклу до встановлення комунікативних зв'язків під час навчально-виховної роботи зі здобувачами освіти та використання інтерактивних технологій, спрямованих на вдосконалення комунікативної компетентності здобувачів коледжів.

Діяльність циклової комісії гуманітарних дисциплін була спрямована на формування та вдосконалення комунікативних умінь та навичок у здобувачів мистецьких закладів освіти. З метою підготовки викладачів циклової комісії гуманітарних дисциплін та керівників навчальних груп III курсу усіх циклових комісій до роботи, спрямованої на формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва, було складено план роботи формування комунікативної компетентності:

1. Вивчення вітчизняних та зарубіжних освітніх видань з питань формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва (он-лайн ресурси та бібліотечний фонд).

2. Проведення презентацій, спрямованих на формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва:

- «Мовлення викладача як елемент педагогічної взаємодії»;
- «Комунікативна компетентність викладача – шлях до вдосконалення педагогічної взаємодії»;
- «Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва»;
- «Організація самостійної роботи здобувачів освіти III курсу усіх циклових комісій»;
- «Особливості комунікативної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва» та ін.

3. Ознайомлення викладачів з нормативною базою здійснення навчально-виховної діяльності викладача коледжу.

4. Відвідування відкритих уроків викладачів з метою спостереження, аналізу, узагальнення і популяризації комунікативних здібностей викладачів (на відкритих уроках та виховних годинах обов'язково використовуються інтерактивні технології навчання):

- з дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням»: «Традиції та свята США» (використано інтерактивні методи у межах формування комунікативної компетентності «Круглий стіл» та web-квест);
- з дисципліни «Культурологія»: «Комунікативні звичаї давнього світу» (використано інтерактивні технології у межах формування комунікативності: метод «Акваріум», вправи «Асоціації» та «Бліцопитування»);
- з дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням»: «Музичні терміни італійською мовою та на латині» (використано

інтерактивні методи у межах вдосконалення комунікативної компетентності: «Ділова гра», «Мікрофон» та «Лови помилку»).

5. Тестування викладачів циклової комісії гуманітарного циклу з метою діагностики рівня сформованості комунікативної компетентності. Тестування проводилося за тими ж показниками і рівнями, що і констатувальний етап експерименту, стало матеріалом для самоаналізу, самовдосконалення викладачів циклової комісії гуманітарного циклу (тестування і анкетування проводилось за методиками С. Знаменської [122], В. Семиченко та В. Заслуженюк [250], описаними нами у підрозділі 1.3.).

6. Підготовка методичних рекомендацій щодо викладання дисциплін гуманітарного циклу з реалізацією завдань формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва й використанням інтерактивних технологій на навчально-виховних заняттях (web-квести, тренінги, бінарні заняття, самостійна робота, виховні години).

7. Участь викладачів циклової комісії у науково-дослідницькій діяльності (участь у комунікативних семінарах, всеукраїнських та міжнародних науко-практичних конференціях, публікації статей у фахових виданнях):

- з дисципліни *«Іноземна мова за професійним спрямуванням»* - науково-практична конференція «Науковий пошук молоді – курс на майбутнє» (ПВНЗ «Донецький університет економіки та права» - Фінансово-правовий коледж – гімназія «Сузір'я»); форум педагогічних ідей «Урок» (Інтернет-видання); Міжнародна науково-практична конференція «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Г. Сковороди»); Міжнародна науково-практична конференція «Пріоритети розвитку педагогічних та психологічних наук у XXI столітті» (Південна фундація педагогіки);

- з дисципліни *«Культурологія»* - Всеукраїнська науково-практична конференція студентів та молодих науковців «Креативність як феномен людського буття в культурі»; семінари;

- з дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» - Всеукраїнська науково-практична конференція «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку» (ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Г. Сковороди»); Всеукраїнська науково-практична конференція «Освіта. Медицина. Виховання» (Бахмутський медичний коледж – Харківська медична академія післядипломної освіти – Молодіжна асоціація студентів-медиків України.

Викладачі та студенти коледжів мистецтв, що взяли участь у всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, відмічали підвищення мотивації до формування та вдосконалення комунікативної компетентності, які мали змогу вдосконалюватись під час презентації доповіді, розробки стратегії виступу на конференції, розвитку монологічного мовлення, вміння відповідати на запитання.

Згідно з цим планом викладачі циклової комісії гуманітарних дисциплін вивчали запропоновану нормативну та наукову літературу, вдосконалювали власну комунікативну компетентність, відвідали відкриті уроки, перевірили власний рівень сформованості комунікативної компетентності, брали участь у науково-практичних конференціях і всі ці заходи посприяли вдосконаленню рівня комунікативної компетентності викладачів циклової комісії гуманітарних дисциплін.

За логікою нашого дослідження розкриємо другий етап упровадження другої педагогічної умови використання інтерактивних технологій, спрямованих на формування та вдосконалення комунікативної компетентності у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Використання методу – технології «*web-квест*» у процесі формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва. Важливою перевагою цієї технології є те, що для здобувачів були створені спеціально організовані моделі мовленнєвих ситуацій, важливі для формування комунікативної компетентності. Ця технологія дозволила здобувачам застосувати свої знання, вміння та навички, працювати

колективно, що дозволило підвищити мотивацію до вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням, української мови за професійним спрямуванням та культурології вимагала від здобувачів створення мультимедійних презентацій за темою «Традиції Великобританії».

Під час виконання завдання технологія була направлена на ефективне формування цілісної системи універсальних знань, умінь і навичок, а також на самостійну роботу й відповідальність здобувачів, яка була спрямована на максимальну практичність і залучила здобувачів до процесу, що сприяв їхньому комунікативному розвитку. Здобувачі розробили власні мультимедійні презентації і презентували їх на виховній годині, присвяченій вивченню традицій Великобританії. Після завершення презентацій здобувачі змогли проаналізувати власні роботи й зробити висновки.

Розглянемо наступний метод, який використано на формувальному експерименті, - технологію «*Мозковий штурм*». Дану технологію у процесі формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного було спрямовано на активізацію самостійної творчої комунікативної діяльності через генерування ідей під час вирішення проблемних завдань. Здобувачам III курсу коледжів мистецтв було запропоновано працювати у парах й скласти список ідей із проблемної тематики: «Як збільшити лексичний запас для діалогічного спілкування на уроках іноземної мови», «Успішне навчання – великі перспективи», «Шляхи вдосконалення якості володіння іноземною мовою для кар'єрного зростання», «Як усунути граматично-недосконалі мовленнєві конструкції англійською».

Наведемо приклад проведеного заняття за допомогою технології «*Мозковий штурм*». На етапі підготовки перед здобувачами було поставлене проблемне питання: «Як збільшити лексичний запас для діалогічного спілкування на уроках іноземної мови?». Здобувачі склали список ідей із теми індивідуально, встановили певні правила: ідеї можуть бути будь-які, крім зовсім нереальних, через декілька хвилин об'єдналися у пари та поділилися своїми ідеями один з одним і утримувалися від коментарів (вони

заборонені), а потім доповнили свій список. На генерацію і аналіз ідей здобувачі мають 30 хвилин. На етапі аналізу ідей пари здобувачів поділилися своїми ідеями з іншими. Здобувачі пишуть найкращі ідеї, які можна реалізувати на різнокольорових листочках та прикріплюють їх до магнітної дошки. Завдання завершилося підбиттям підсумків та груповою рефлексією.

Завдяки використанню методу *«Ділова гра»* здобувачі мали змогу спробувати себе в іншій ролі у спеціально організованій моделі реальних професійних ситуацій. Ми провели такі ділові ігри: *«У театрі»*, *«Офіс»*, *«Резюме»*, *«Гастролі»*, *«Репетиція»*, *«На уроці музики»*, *«День міста»*. Тематику ділових ігор підібрано з урахуванням майбутньої професії здобувачів освіти.

Так, метою ділової гри *«Резюме»*, яка була організована для здобувачів освіти III курсу під час вивчення навчальної дисципліни *«Іноземна мова за професійним спрямуванням»*, був розвиток особистих та комунікативних якостей майбутнього учителя музичного мистецтва. У ході гри здобувачі навчалися заповнювати резюме, моделювати інтерв'ю з роботодавцем, також отримали мотивоване завдання розповісти про своє навчання. Вони були залучені до гри, під час якої використовували різноманітні граматичні структури, інтонаційні моделі, значний обсяг лексичного матеріалу. Значна частина здобувачів мала труднощі, коли основна увага в навчанні зосереджувалася на їхньому безпосередньому досвіді, тому, коли вони входили в певну роль, вони змогли розкритися. Ділова гра сприяла розширенню асоціативної бази під час засвоєння мовного матеріалу.

У рамках навчальної дисципліни *«Культурологія»* проведено ділову гру *«У театрі»*, під час якої ми розвивали творчі здібності, мовленнєву здогадку, навички ораторського мистецтва, вміння налагоджувати спілкування зі співрозмовником, уміння працювати у команді, комунікативні навички майбутніх учителів музичного мистецтва. Здобувачам була запропонована ситуація у театрі: частина здобувачів грали роль режисера-постановника, костюмерів, звукорежисера (їхнім завданням було зробити

презентацію нової п'єси та роздати ролі), інша частина здобувачів грала роль слухачів та акторів, які хотіли брати участь у новій постановці. Спільна мета заходу постановка п'єси, спрямована на налагоджування комунікативних зв'язків у колективі.

Ділові ігри позитивно вплинули на формування пізнавального інтересу, сприяли усвідомленому освоєнню іноземної мови. Здобувачі активно працювали, допомагали один одному, уважно слухали один одного, вдосконалювали комунікативну компетентність.

Перейдемо до розгляду наступного методу – метод *тренінгів*. Практичні заняття у формі тренінгів проводились зі здобувачами освіти III курсу та мали на меті підвищити рівень сформованості комунікативної компетентності. Тематика тренінгів «Уникнення конфліктів під час спілкування», «Як досягти успіху у комунікації», «Мистецтво – вічне», «Культура спілкування», «Засоби масової комунікації».

Тренінг «Культура спілкування» був спрямований на вміння взаємодіяти з іншими людьми; здобувачі навчились використовувати у спілкуванні зі співрозмовником тактику співробітництва, знаходити конструктивні вирішення проблемних ситуацій, працювати над розвитком професійної рефлексії. На початку заняття за допомогою презентації ми ознайомили здобувачів із різними типами завдань та ознайомили з мистецтвом спілкування. Наступним етапом стало виконання вправ «Мій образ», «Будуємо дім спілкування», «Інтонація», «Звернення», «Правила спілкування», «Діалог», «Очікування», під час яких здобувачі вчилися визначати, що для них є важливим, як треба себе поводити у суспільстві, щоб досягти бажаного результату.

Отже, інноваційною основою підготовки викладачів циклової комісії гуманітарного циклу та керівників навчальних груп до роботи, спрямованої на формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва, на роботу зі здобувачами та використання інтерактивних технологій, спрямованих на вдосконалення комунікативної

компетентності та на підвищення мотивації здобувачів освіти коледжів для формування власної комунікативної компетентності.

Відповідно до логіки викладу матеріалу наступним завданням нашого наукового пошуку буде висвітлення упровадження третьої педагогічної умови, яка реалізувала взаємодію викладача і здобувача шляхом поєднання різних форм і методів освітнього процесу для підвищення ефективності формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Упровадження третьої педагогічної умови реалізації взаємодії викладача і здобувача шляхом поєднання різних форм і методів освітнього процесу для підвищення ефективності формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва було пов'язане з організацією нестандартних занять зі здобувачами освіти на створення позитивного середовища взаємодії викладача і здобувача, що забезпечує оволодіння комунікативними вміннями та навичками, необхідними для професійного зростання майбутніх учителів музичного мистецтва.

Згідно з навчальним планом у закладах фахової передвищої освіти на дисципліну «Іноземна мова за професійним спрямуванням» відводиться 72 години на аудиторну та 108 годин самостійну роботу.

Для забезпечення систематичності, послідовності засвоєння навчального матеріалу у структурі кожного навчального заняття наявні методи та прийоми, що сприяють розвитку комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Наведемо декілька прикладів стандартних занять з дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» з використанням інтерактивних технологій для формування та вдосконалення мовленнєвих умінь та навичок здобувачів освіти.

Для підвищення ефективності формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва шляхом поєднання різних форм і методів нами були розроблені і проведені стандартні заняття,

розберемо одне з них на тему «Культура України». На занятті були використані різні форми та методи роботи, необхідні для формування комунікативних здібностей, розвитку слухової та короткотривалої пам'яті, мовленнєвої реакції, мовної здогадки, розвитку пізнавального інтересу. Здобувачі виконали ряд завдань: читання тексту «Culture in Ukraine» з охопленням його основного змісту; аудіювання тексту «Welcome to Ukraine»; діалогічне мовлення; ознайомились з новими лексичними одиницями; опрацювали граматичний матеріал Active / Passive Voice. Під час читання тексту здобувачі вдосконалювали навички виразного читання. У ході заняття здобувачі вдосконалювали мовленнєві навички, під час організації діалогічного мовлення здобувачі обговорювали проблемне питання «What is the difference between culture of Ukraine and culture of GB?», ставили запитання та відповідали на них, чим підвищували комунікативну компетентність в межах формування комунікативної компетентності (Додаток Ж).

Наведемо приклад ще одного стандартного заняття, під час якого формувалися комунікативні здібності професійної обізнаності здобувачів освіти. Тема заняття «М. Лисенко, К. Стеценко, М. Леонтович. Непряме питання». На занятті здобувачі ознайомилися з творчістю відомих українських композиторів М. Лисенка, К. Стеценка, М. Леонтовича, розуміли професійно орієнтовні тексти, використовували адекватні стратегії визначення невідомих мовних одиниць, аналізували окремі уривки з тексту, визначали найбільш значущу інформацію, вчилися систематизувати й коментувати її. При роботі з текстами здобувачі поповнювали професійний словниковий запас, розуміли відмінність використання граматичних структур, удосконалювали мовленнєві навички та обстоювали власну точку зору при відповіді на проблемне питання «The role of art in public education». Завдяки вище вказаним методам та прийомам роботи в межах комунікативної компетентності здобувачі ефективно вдосконалювали комунікативні здібності та професійні якості (Додаток И).

Отже, ми розглянули реалізацію взаємодії викладача і здобувача шляхом поєднання різних форм і методів освітнього процесу на стандартних заняттях для підвищення ефективності формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Також ми провели ряд нестандартних занять з метою підвищення ефективності формування комунікативної компетентності.

За логікою нашого дослідження розглянемо декілька нестандартних занять з дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» для вдосконалення комунікативних здібностей та комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

З метою підвищення ефективності формування *комунікативної компетентності* нами були проведені нестандартні заняття. Нами була розроблена і проведена відкрита бінарна виховна година «Творчість поетів-перекладачів (на прикладі творів С. Тісдейл та Р. Бернса) [58]. Захід був проведений сумісно з викладачем педагогіки та психології П. Магдою. Під час заходу були розглянуті твори С. Тісдейл «Буде лагідний дощ...» та Р. Бернса «У полях під снігом і дощем», «Любов і бідність». До виразного читання поезій українською, російською та англійською мовами були залучені здобувачі освіти I, II, III та IV курсів, вони декламували вірші Р. Бернса «A Man`s a Man For A`That» («Чесна бідність»), «Rantin`, Rovin` Robin» («Робін»), «My Heart`s in the Highland» («Моє серце в верховині»), «A Red, Red Rose» («Красна роза»), «A Farewell» («Прощай!»), «John Anderson My Sweetheart» («Джон Андерсон»), «What is that at My Bower-Door» («Фіндлей»), «Contented Wi` Little and Cantie Wi` Mair» («Моє щастя»), «Poortith Cauld and Restless Love» («Любов та бідність»), «Hey, the Dusty Miller» («Мельник»). Частина присутніх мала змогу випробувати себе у ролі перекладачів і взяти участь у конкурсі на кращий переклад (напрацювання добору синонімів перекладу, звернення до словника з метою вдосконалення лексичного запасу, інтонаційного забарвлення та ін.). Виразна екологічна ідея вірша С. Тісдейл посилювалась завдяки демонстрації мультфільму за

його мотивами, симфонії Є. Подгайця, у якій використано текст вірша, асоціативних зв'язків з художніми творами (художніми фільмами, оповіданнями) шляхом демонстрації слайд-шоу, чим досягалось підвищення ефективності формування біоетики та комунікативної компетентності (додаток К).

У межах формування комунікативної компетентності було проведено усний журнал з елементами демонстрації на тему «Англійська поезія (на прикладі віршів Р. Бернса та У. Шекспіра)». В межах формування комунікативної компетентності нестандартне заняття було спрямовано на розвиток навичок активного слухання зв'язного мовлення, артистизму, образного мислення, пам'яті, музичного сприймання. Під час заняття здобувачі ознайомилися зі зразками творчості Р. Бернса та У. Шекспіра, інтерпретацією віршів у музиці та кінематографі, читали поезію в оригіналі та української мовою на вибір. Завдяки використанню різних форм і методів роботи розвивалась комунікативна компетентність у майбутніх учителів музичного мистецтва (Додаток Л).

У контексті підвищення ефективності формування креативності та комунікативної компетентності здобувачі освіти були залучені до участі у тижні англійської мови у коледжі, вони брали участь у конкурсі читців англійської поезії та конкурсі стіннівок-проектів «Музична хвиля». Номінації для переможців були такими: «Ораторське мистецтво», «Оригінальність», «Імпровізація», «Найкраще художнє оформлення» та «Творчий підхід до виконання».

Під час проведення стандартних та нестандартних занять відбулась активізація комунікативних здібностей здобувачів. Продуктивність цього процесу забезпечили у коледжах мистецтв упровадження спецкурсу «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової передвищої освіти», поєднання різних форм і методів освітнього процесу, що забезпечувало формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, удосконалення організації та методичного

забезпечення самостійної роботи здобувачів коледжів з обраних нами дисциплін гуманітарного циклу («Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Українська мова за професійним спрямуванням» та «Культурологія»). Здобувачі освіти були активно задіяні у багатьох формах роботи, аудиторних та нестандартних заходах з використанням різних інтерактивних методів, що сприяло підвищенню рівня сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Упровадження третьої педагогічної умови тісно пов'язане з удосконаленням навчально-методичного забезпечення самостійної роботи студентів з дисциплін гуманітарного циклу («Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Українська мова за професійним спрямуванням» та «Культурологія»), організацією та проведенням нестандартних заходів (тренінгів, конференцій, бінарних виховних годин, концертних заходів тощо).

Отже, такою була загальна характеристика упровадження розробленої педагогічної технології формування комунікативної компетентності у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу за певних педагогічних умов, від яких залежить успішність освітнього процесу, спрямованого на формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Результатом упровадження педагогічної технології є організація освітнього простору, у якому здобувачі знайшли свій шлях у формуванні комунікативної компетентності, що детермінувало підвищення мотивації, інтересу до розвитку комунікативної компетентності, вдосконалення комунікативних навичок, умінь та здібностей, поповнення лексичного запасу за фаховою тематикою, здатність до самоаналізу, саморозвитку та самовдосконалення необхідних для успішної праці професійного фахівця.

Конкретні результати перевірки ефективності педагогічної технології репрезентовано в наступному підрозділі.

2.3. Оцінка ефективності впровадження педагогічної технології формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу

У попередніх підрозділах дисертаційної роботи нами було здійснено роботу із дослідження теоретичних підходів до формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу, а саме: з'ясовано характеристику понять «комунікація», «компетентність», «комунікативна компетентність» та «компетентнісний підхід» у науковому просторі; розглянуто формування комунікативної компетентності як педагогічної проблеми; визначені загальнодидактичні та специфічні принципи, що визначають зміст, організаційні форми та методи освітнього процесу відповідно до його мети та закономірностей вивчення гуманітарних наук; виділено критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-комунікативний), показники й рівні сформованості комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва (високий, середній, низький); проведено констатувальний етап експерименту, який дозволив з'ясувати ефективність формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Під час констатувального етапу експерименту ми з'ясували, що більшість респондентів згідно з мотиваційно-ціннісним, когнітивним та діяльнісно-комунікативним критеріями мають середній та низький рівень сформованості комунікативної компетентності у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу. Більшість майбутніх учителів музичного мистецтва розуміють роль і значення комунікативної компетентності майбутніх фахівців, деякі з них не мають можливості реалізувати здобуті комунікативні здібності, також є потреба у підвищенні рівня комунікативних здібностей. Здобувачі мають певний інтерес до вдосконалення комунікативної компетентності лише з урахування власних потреб, але не розуміють

значущість комунікативних навичок та здібностей у роботі викладача музики. Також, це зумовлено низкою причин: недостатньо уваги приділяється комунікативній компетентності у змісті навчальних дисциплін; відсутні спеціальні курси, які передбачали б оволодіння здобувачами коледжів мистецтв знаннями зі сфери формування комунікативної компетентності, їх усвідомлення та упровадження на практиці; методи та прийоми недостатньо спрямовані на активну взаємодію між здобувачами та викладачами через використання лише традиційних методів, форм та прийомів навчання.

Після аналізу недоліків нами була розроблена педагогічна технологія формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу як сукупність форм, методів та прийомів, які застосовують під час освітнього процесу у закладах фахової передвищої освіти з метою підвищення ефективності формування комунікативної компетентності.

Відповідно до структури нашої педагогічної технології ми визначили такі її компоненти: цільовий, теоретичний, організаційно-змістовний та діагностико-результативний. Зазначені компоненти мають спільну мету функціонування нашої педагогічної технології, спрямованої на формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу, що є складником їхньої комунікативності, професійної обізнаності, культури спілкування, уміння встановлювати та підтримувати спілкування з учнями та їхніми батьками, сприяння кар'єрному зростанню тощо. Упровадження технології в освітній процес закладу освіти визначається певними педагогічними умовами, від яких залежить успішність освітнього процесу, спрямованого на формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва. Ми визначили такі педагогічні умови:

- першою педагогічною умовою є формування у майбутніх учителів музичного мистецтва ціннісного ставлення до комунікації як засобу

педагогічної праці, яка виходить у своїй меті з необхідності спрямовувати свою діяльність на всебічний розвиток здобувача, уміння не лише отримувати знання, а й на формування їхнього ціннісного ставлення до комунікації, здатність передбачати і враховувати наслідки спілкування та ін. Введення до складу дисциплін гуманітарного циклу спецкурсу «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової передвищої освіти»;

- другою педагогічною умовою було визначено використання інтерактивних технологій (web-квести, тренінги, бінарні заняття, самостійна робота, виховні години тощо), спрямованих на формування та вдосконалення комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва;

- третьою педагогічною умовою є оновлення різних форм і методів освітнього процесу для підвищення ефективності формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, що забезпечує професійне ставлення, вміння вдало використовувати комунікативну компетентність на практиці та саморозвиток майбутніх учителів музичного мистецтва.

За логікою нашого дослідження наступним кроком був формувальний етап експерименту, відповідно до завдань дослідження здійснено упровадження розробленої технології у практику комунального закладу «Маріупольський фаховий коледж культури і мистецтв», комунального закладу «Бахмутський фаховий коледж культури і мистецтв імені Івана Карабиця», комунального закладу фахової передвищої освіти Полтавської обласної державної адміністрації «Полтавський фаховий коледж мистецтв імені Миколи Віталійовича Лисенка», який передбачав реалізацію певних навчальних заходів, установлення взаємозв'язків між складниками технології відповідно до окреслених теоретичних та методологічних засад наукової роботи. На підставі цього ми визначили основний метод дослідження – педагогічний експеримент. Отже, саме аналізу результатів експериментальної роботи з упровадження у навчальний процес коледжів

педагогічної технології формування комунікативної компетентності під час вивчення дисциплін гуманітарного циклу буде присвячено цей підрозділ дисертаційної роботи.

Для виявлення якісних і кількісних показників сформованості комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу нами було розроблено комплекс діагностичних методик, який передбачав визначення у здобувачів мотивів та потреби у розвитку комунікативних умінь у сфері професійної діяльності (за першим мотиваційно-ціннісним критерієм); рівня знань, умінь і навичок комунікативної компетенції майбутніх учителів музичного мистецтва (за другим когнітивним критерієм); уміння здобувачів чітко і швидко налагоджувати товариські та ділові контакти, бажання розширювати їх, проявляти ініціативу у нових комунікативних ситуаціях, ми з'ясували коефіцієнт рівня розвитку комунікативної компетентності (за третім діяльнісно-комунікативним критерієм).

На формувальному етапі експерименту ми використовували ті ж методики діагностики рівня сформованості комунікативної компетентності, що і на констатувальному етапі, для об'єктивності, логічності, послідовності та обґрунтованості взаємодії з об'єктом нашого дослідження. Оскільки ці методики діагностики наведено і пояснено у підрозділі 1.3., доцільним є порівняльний аналіз результатів діагностики за мотиваційно-ціннісним, когнітивним та діяльнісно-комунікативним критеріями.

Відповідно до використаних методик та першого критерію (мотиваційно-ціннісного) ми можемо діагностувати ефективність процесу формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу, а саме їхньої потреби у підвищенні рівня комунікативних здібностей здобувачів освіти коледжів мистецтв. Отримані результати відображено у таблиці 2.1. та рис. 2.1.

Таблиця 2.1.

Порівняльний аналіз результатів діагностики мотиваційно - ціннісного критерію контрольної та експериментальної груп на контрольному та формуальному етапах дослідження

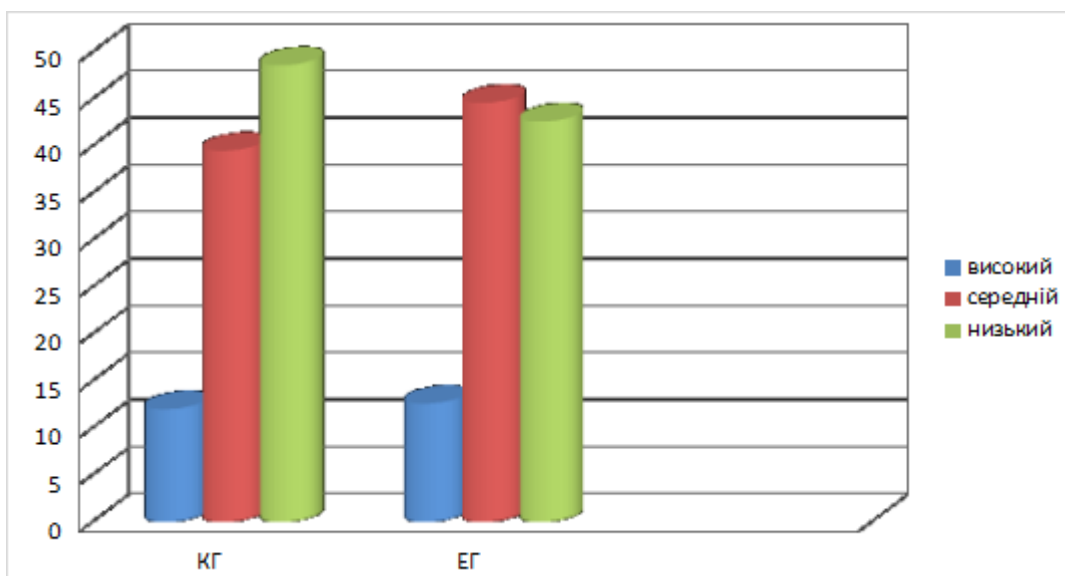
Критерій та рівні		Контрольна група (150 осіб)				Експериментальна група (150 осіб)			
		До експерименту		Після експерименту		До експерименту		Після експерименту	
		%	КО	%	КО	%	КО	%	КО
Мотиваційно-ціннісний критерій	Високий	12	18	14,6	22	12,7	19	19,3	29
	Середній	39,3	59	42,7	64	44,7	67	50	75
	Низький	48,7	73	42,7	64	42,6	64	30,7	46

Порівняльний аналіз результатів контрольного і формуального етапів експерименту свідчить, що на початку експерименту здобувачі як контрольної (48,6%), так і експериментальної груп (42,6%) мали досить низький рівень мотивів та потреб у розвитку комунікативних умінь у сфері професійної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

На посилення потреби та мотивації до підвищення рівня комунікативних здібностей майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу, на нашу думку, вплинули підготовка викладачів до навчальної роботи, спрямованої на формування комунікативної компетентності у здобувачів, та використання інтерактивних технологій (web-квестів, тренінгів, методів «Мозковий штурм», «Ділова гра» тощо) на стандартних на нестандартних заняттях (бінарних заняттях, усних журналах з елементами демонстрації, проектній роботі тощо), спрямованих

на вдосконалення комунікативного підходу до підвищення потреби та мотивації здобувачів коледжів для формування їхньої власної комунікативної компетентності.

До експерименту

Після експерименту

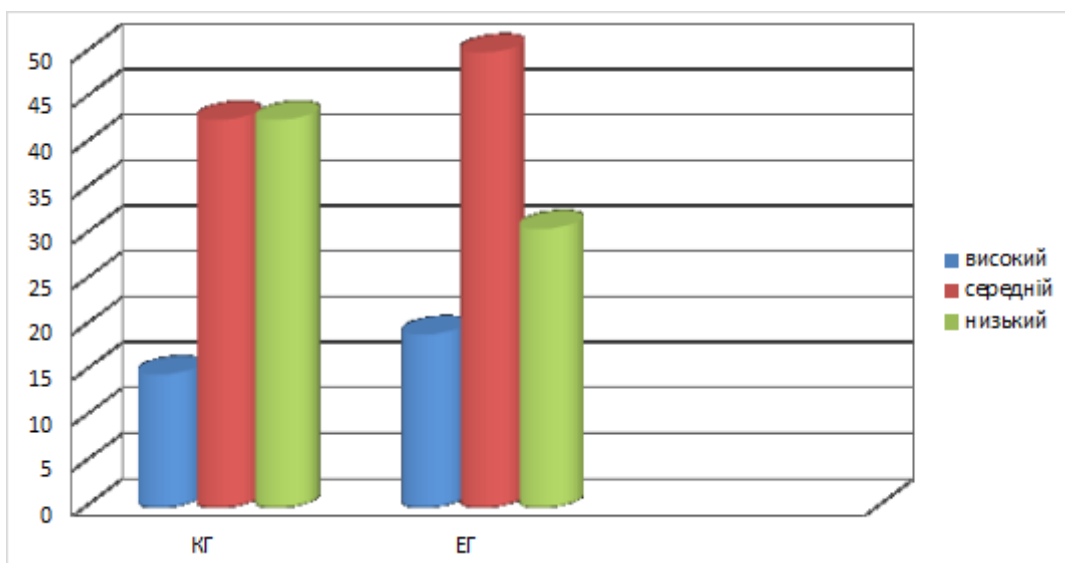

Рис. 2.2. Динаміка стану сформованості потреби у підвищенні рівня комунікативних здібностей майбутніх учителів музичного мистецтва

Подальший порівняльний аналіз результатів контрольної та експериментальної груп досліджуваних свідчить про позитивну динаміку експерименту. Виходячи з результатів порівняльного аналізу, ми можемо

констатувати ефективне упровадження технології формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, про що свідчать узагальнені результати педагогічного експерименту (див. рис 2.2): так, на початку експерименту в експериментальній групі на низькому рівні знаходилось 42,6%, після експерименту – 30,7%; на середньому рівні кількість збільшилася від 44,7% до 50%; на високому рівні під час вхідного контролю було зафіксовано 19,3% на відміну від 12,7% здобувачів після формувального етапу педагогічного експерименту. У той же час, показники контрольної групи респондентів помітно менші: високий рівень – від 12% до 14,6%, середній рівень – від 39,3% до 42,7%, а низький рівень зацікавленості – від 48,7 до 42,6%.

Порівняльний аналіз результатів діагностики мотиваційно-ціннісного критерію контрольної та експериментальної груп виявив, що у першій з них якісний показник змінився на 2,6%, 3,4% та 6% (відповідно на високому, середньому та низькому рівнях), а у другій зазнав змін у обсязі 6,6%, 5,3% та 11,9% (відповідно на високому, середньому та низькому рівнях).

Отримані результати рівнів сформованості мотиваційно-ціннісного критерію комунікативної компетентності дають підстави пересвідчитись у його впливові на інші компоненти досліджуваного явища. Так, після формувального етапу педагогічного експерименту ми спостерігали у здобувачів експериментальної групи стійке бажання до формування, вдосконалення комунікативних здібностей, необхідних для майбутньої педагогічної діяльності, налагодження спілкування з батьками та учнями, прагнення до участі у міжнародних концертах, конференціях, обміну досвідом з колегами тощо.

Отже, оскільки в майбутніх учителів музичного мистецтва мотивація до оволодіння комунікативною компетентністю була вища, ніж у здобувачів контрольної групи, то загальний рівень когнітивного й діяльнісно-комунікативного критеріїв також значно вищий.

Розглянемо результати за когнітивним критерієм стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва на контрольному етапі педагогічного експерименту. Так, у здобувачів контрольної групи суттєвих змін за когнітивним критерієм не відбулось. Це пояснюється тим, що навчальна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва здійснювалась за традиційною навчальною програмою і наповнення змісту освітніх компонентів навчального плану введенням додаткових завдань не передбачала.

Таблиця 2.2

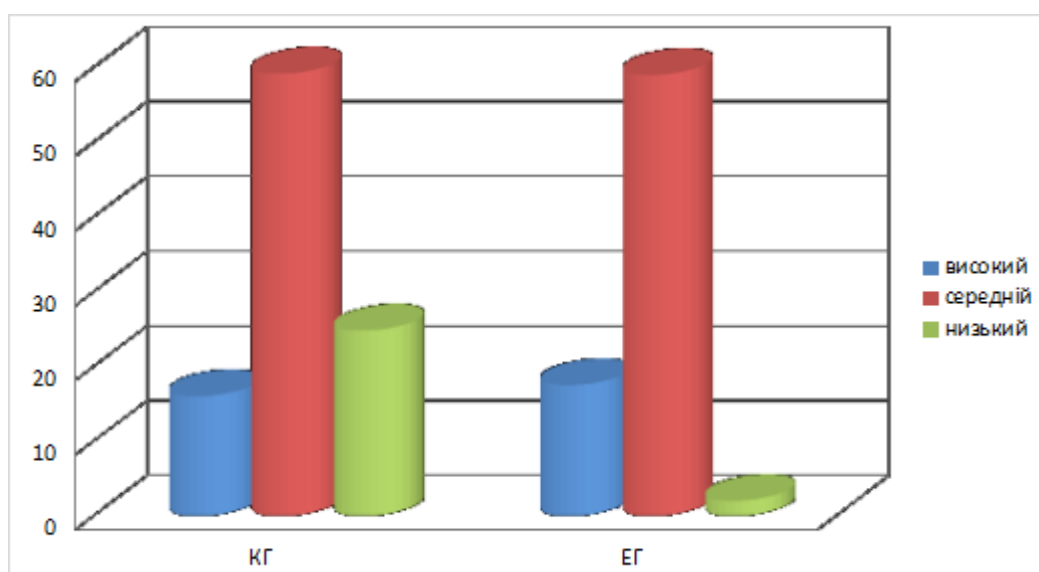
Порівняльний аналіз результатів діагностики за когнітивним критерієм контрольної на експериментальній груп на контрольному та формульовальному етапах дослідження

Критерій та рівні		Контрольна група (150 осіб)				Експериментальна група (150 осіб)			
		До експерименту		Після експерименту		До експерименту		Після експерименту	
		%	КО	%	КО	%	КО	%	КО
Когнітивний критерій	Високий	16	25	18,7	28	17,5	27	26	39
	Середній	59,2	89	60,7	91	59	88	56,7	85
	Низький	24,8	36	20,6	31	23,5	35	17,3	26

Після упровадження в експериментальній групі розробленого нами спецкурсу «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової передвищої освіти», а також оновлення змісту навчальних програм дисциплін гуманітарного циклу («Іноземна мова за професійним

спрямуванням», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Культурологія») помітно збільшився поріг комунікативної культури (рівень знань, умінь і навичок у сфері комунікативної компетентності) майбутніх учителів музичного мистецтва, що забезпечило позитивну динаміку результатів експерименту, а саме: під час вхідного зрізу на низькому рівні було 24,8%, то після впровадження педагогічних умов цей показник знизився до 20,6%; водночас збільшилась частка респондентів середнього рівня з 59,2% до 60,7% та високого рівня з 16% до 18,7%. У майбутніх учителів музичного мистецтва відбулися суттєві зміни в рівнях сформованості комунікативної компетентності за когнітивним критерієм на контрольному етапі: якщо на початок експерименту низький рівень мали 23,5% здобувачів, то під час контрольного етапу цей показник знизився до 17,3%; середній рівень мали 59% проти 56,7%; високий рівень констатований у 17,5% респондентів, на контрольному етапі чисельна кількість здобувачів збільшилась до 26%. Аналіз цих даних свідчить про ефективність упровадження в експериментальній групі педагогічної технології. Набуті результати моніторингу унаочнені у таблиці 2.2 та рис. 2.3.

До експерименту

Після експерименту

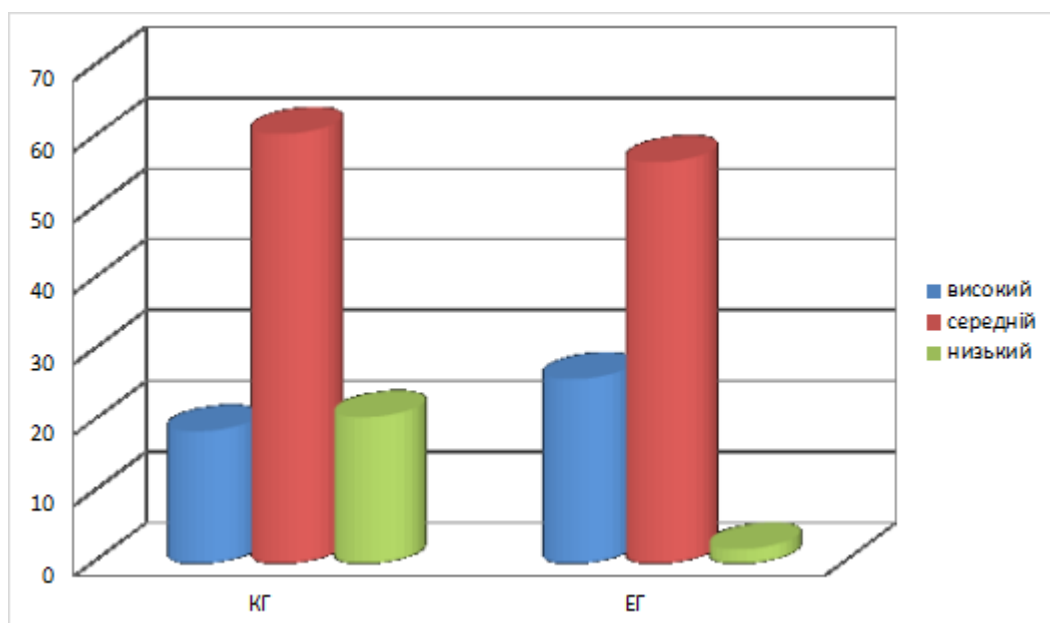

Рис. 2.3. Динаміка упровадження педагогічної технології за когнітивним критерієм контрольної та експериментальної груп на контрольному та формуальному етапах дослідження.

Порівняльний аналіз результатів діагностики за когнітивним критерієм контрольної та експериментальної груп виявив, що у першій з них якісний показник змінився на 2,7%, 1,5% та 4,2% (відповідно на високому, середньому та низькому рівнях), а у другій зазнав змін у обсязі 8,5%, 2,3% та 6,2% (відповідно на високому, середньому та низькому рівнях).

Наступним кроком нашої експериментально-дослідницької роботи було встановлення коефіцієнту рівня комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу за діяльнісно-комунікативним критерієм. Результати формуального етапу експерименту у порівнянні з даними констатувального етапу експерименту унаочнено нами у таблиці 2.3. та рис. 2.4.

Порівняльний аналіз результатів контрольної та формуального етапів експерименту свідчить, що на початку експерименту здобувачі як контрольної (29%), так і експериментальної груп (25%) мали досить низький

рівень стану сформованості розвитку комунікативної компетентності згідно з третім критерієм.

Таблиця 2.3

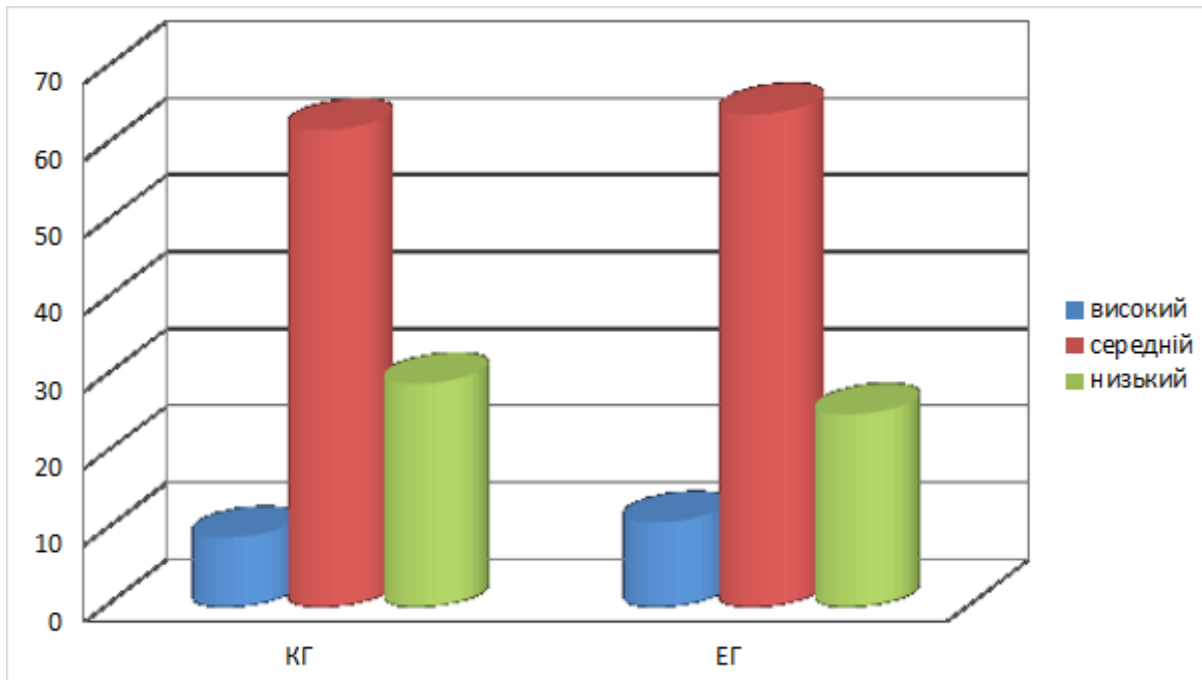
Порівняльний аналіз результатів діагностики діяльнісно-комунікативного критерію контрольної та експериментальної груп на контрольному та формувальному етапах дослідження

Критерій та рівні		Контрольна група (150 осіб)				Експериментальна група (150 осіб)			
		До експерименту		Після експерименту		До експерименту		Після експерименту	
		%	КО	%	КО	%	КО	%	КО
Діяльнісно-комунікативний критерій	Високий	9	13	13	20	11	16	20	30
	Середній	62	93	65	97	64	97	67	100
	Низький	29	44	22	33	25	37	13	20

Після упровадження в навчальний процес педагогічних умов згідно з розробленою технологією формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу результати у здобувачів експериментальної групи значно змінилися: так, на початку експерименту високий рівень мали 11%, а після експерименту – 20%; на середньому рівні результат збільшився з 64% до 67%; на низькому рівні під час експерименту було зафіксовано зміни з 13% на 25% здобувачів після формувального етапу педагогічного експерименту. У той же час, показники контрольної групи респондентів помітно менші: високий рівень – від 9% до 13%, середній рівень – від 62% до

65%, а низький рівень розвитку комунікативної компетентності зменшився від 29% до 22%.

До експерименту

Після експерименту

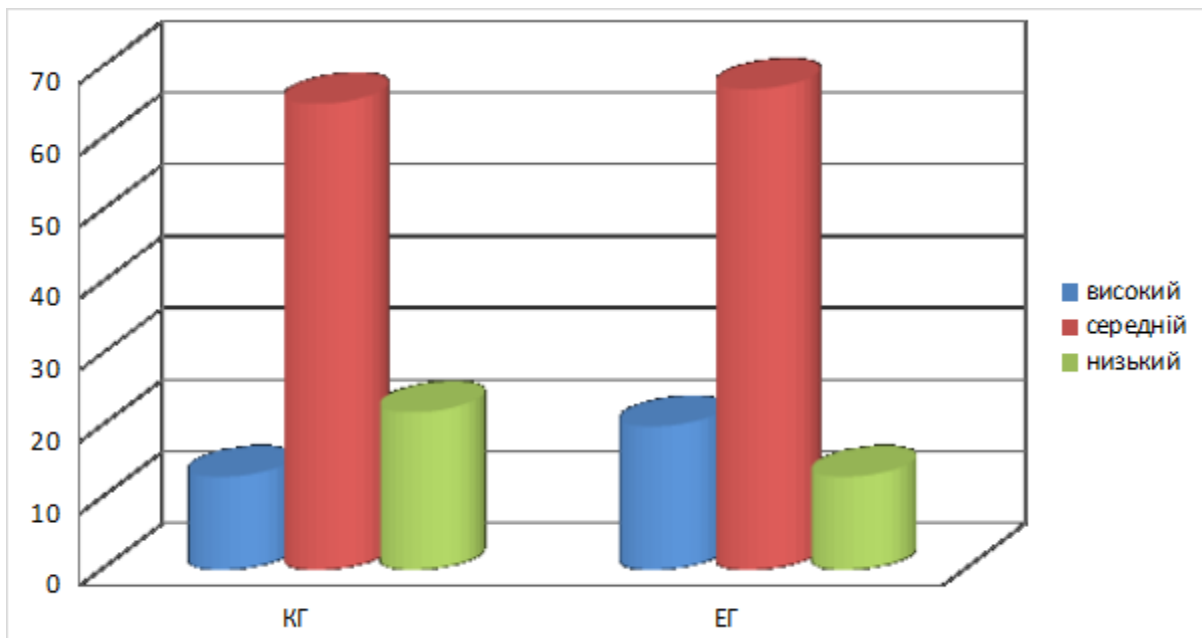

Рис. 2.4. Динаміка упровадження технології за діяльнісно-комунікативного критерію контрольної та експериментальної груп на контрольному та формувальному етапах дослідження

Порівняльний аналіз результатів діагностики діяльнісно-комунікативного критерію контрольної та експериментальної груп виявив, що у першій з них якісний показник змінився на 4%, 3% та 7% (відповідно на високому, середньому та низькому рівнях), а у другій зазнав змін у обсязі 9%, 3% та 12% (відповідно на високому, середньому та низькому рівнях).

Отже, під час експерименту з'ясовано, що відповідно до всіх критеріїв і показників у респондентів експериментальної групи спостерігалася позитивна динаміка змін у напрямку розуміння необхідності комунікативної компетентності у майбутній професійній діяльності майбутнього учителя музичного мистецтва; набуття мотивації у формуванні комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу; переконання у пріоритетності володіння комунікативною компетентністю під час вивчення дисциплін гуманітарного циклу (за першим *мотиваційно-ціннісним* критерієм); збільшення знань, умінь та навичок у сфері комунікативної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва (згідно з другим когнітивним критерієм); збільшення розвитку комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва; набуття навичок та умінь оволодіння лексичними та граматичними одиницями, вміння правильно будувати власні висловлювання, проявляти ініціативу у різних комунікативних ситуаціях, спрямованих на професійну діяльність (відповідно до третього діяльнісно-комунікативного критерієм).

Для унаочнення отриманих даних стану сформованості комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу ми склали узагальнюючу таблицю, у якій більш помітні отримані результати у порівняльному аспекті контрольної та експериментальної груп за мотиваційно-ціннісним, когнітивним та діяльнісно-комунікативним критеріями відповідно (див. табл. 2.4 та рис. 2.5).

Таблиця 2.4

**Динаміка сформованості комунікативної компетентності у майбутніх
учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін
гуманітарного циклу**

Критерії та рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва		Контрольна група (150 осіб)				Експериментальна група (150 осіб)			
		До експерименту		Після експерименту		До експерименту		Після експерименту	
		%	КО	%	КО	%	КО	%	КО
Мотиваційно-ціннісний критерій	високий	12	18	14,6	22	12,7	19	19,3	29
	середній	39,3	59	42,7	64	44,7	67	50	75
	низький	48,7	73	42,7	64	42,6	64	30,7	46
Когнітивний критерій	високий	16	25	18,7	28	17,5	27	26	39
	середній	59,2	89	60,7	91	59	88	56,7	85
	низький	24,8	36	20,6	31	23,5	35	17,3	26
Діяльнісно-комунікативний критерій	високий	9	13	13	20	11	16	20	30
	середній	62	93	65	97	64	97	67	100
	низький	29	44	22	33	25	37	13	20

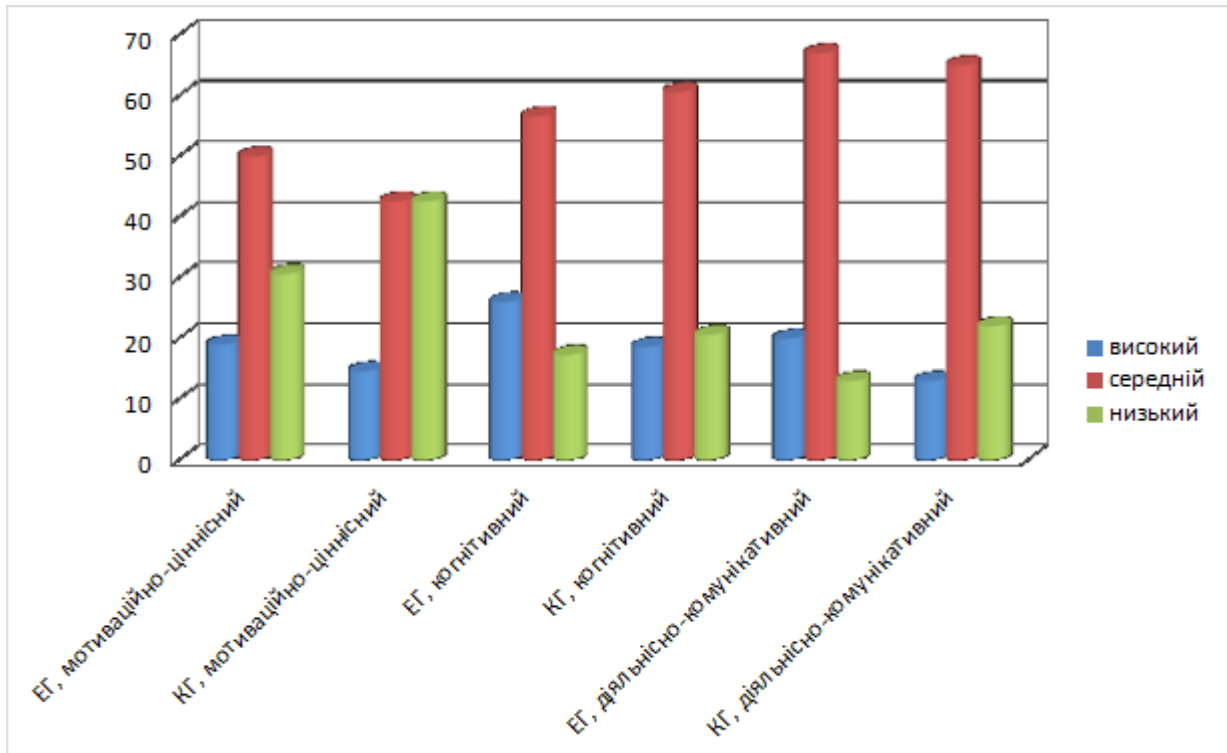

Рис. 2.5. Розподіл за рівнями сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу (формувальний етап експерименту).

Для підтвердження статистичної достовірності результатів усі отримані дані були оброблені методом математичної статистики, а саме за допомогою кутового перетворення Фішера. Використання параметричного критерію ϕ - Фішера дозволило нам оцінити достовірність різниці на початку й у кінці експерименту між відсотковими частками обох вибірок.

Отже, емпіричне значення ϕ - Фішера підраховано нами згідно з такою формулою:

$$\phi = (\phi_1 - \phi_2) \cdot \sqrt{\frac{n_1 \cdot n_2}{n_1 + n_2}},$$

де ϕ_1 – кут, який відповідає більшій відсотковій частці;

ϕ_2 – кут, який відповідає меншій відсотковій частці;

n_1 – кількість спостережень у вибірці 1;

n_2 – кількість спостережень у вибірці 2 [254, с. 162].

Усі дані після упровадження технології підвищення ефективності формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу було оброблено відповідно до описаної формули кутового перетворення Фішера. Отримані результати унаочнено у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Порівняння результатів експериментального упровадження педагогічних умов формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу

Критерії сформованості комунікативної компетентності	Етапи експерименту	Показники та рівні								
		Високий			Середній			Низький		
		КГ %	ЕГ %	Ф	КГ %	ЕГ %	Ф	КГ %	ЕГ %	Ф
Мотиваційно-ціннісний	До експерименту	12	12,7	0,176	39,3	44,7	0,936	48,7	42,6	1,044
	Після експерименту	14,6	19,3	1,078	42,7	50	1,275	42,7	30,7	2,163
Когнітивний	До експерименту	16	17,5	0,305	59,2	59	0,117	24,8	23,5	0,136
	Після експерименту	18,7	26	1,53	60,7	56,7	0,704	20,6	17,3	0,736
Діяльнісно-комунікативний	До експерименту	9	11	0,587	62	64	0,479	29	25	0,911
	Після експерименту	13	20	1,556	65	67	0,365	22	13	1,982

Примітка $\varphi^* = 1,64$ ($p \leq 0,05$); $2,31$ ($p \leq 0,01$).

Отже, отримані результати здійсненого нами експерименту щодо формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного

мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу дозволяють зробити низку узагальнюючих висновків:

- аналіз результатів підсумкового діагностування підвищення мотивації щодо формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва експериментальної групи на контрольному етапі педагогічного експерименту засвідчив підвищення частки здобувачів, які досягли середнього й високого рівнів сформованості; розуміння необхідності вдосконалювати володіння комунікативною компетентністю, а саме вміння встановлювати та підтримувати спілкування, відстоювати власну точку зору, вміти презентувати себе та свою роботу тощо; стійким переконанням у значущості комунікативної компетентності для майбутнього вчителя музичного мистецтва (за мотиваційно-ціннісним критерієм): високий та середній рівень у респондентів експериментальної групи збільшився на 6,6% тотожно, низький – зменшився на 11,9%;

- позитивна динаміка щодо якості знань, умінь, навичок у сфері володіння комунікативною компетентністю у майбутніх учителів музичного мистецтва (за когнітивним критерієм): високий рівень експериментальної групи збільшився на 8,5%, середній – на 2,3%, низький рівень зменшився на 6,2%;

- аналіз результатів підсумкового діагностування збільшення розвитку комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва; набуття навичок та умінь оволодіння лексичним та граматичним матеріалом, вміння будувати власні висловлювання відповідно до мовних кліше, проявляти ініціативу та підтримувати розмову у різних комунікативних ситуаціях, спрямованих на професійну діяльність (відповідно до третього діяльнісно-комунікативного критерію): високий рівень у респондентів експериментальної групи збільшився на 9%, середній – на 3%, а низький рівень зменшився на 12%.

Висновки до другого розділу

У другому розділі дисертації нами теоретично обґрунтована педагогічна технологія формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу, якісний аналіз отриманих результатів і статистична обробка дозволяють нам зробити такі висновки:

1. Аналіз наукової літератури з проблеми формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу дав нам можливість розкрити принципи та окреслити побудову педагогічної технології (концептуальна частина, процесуальна частина, програмно-методичне забезпечення, професійний компонент) та представити її у вигляді чотирьох взаємопов'язаних блоків (цільового, теоретичного, організаційно-змістовного та діагностико-результативного); розроблену педагогічну технологію було впроваджено у навчально-виховний процес коледжів мистецтв; здійснено оцінку результативності впровадження технології формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

2. Задля реалізації задач нашої педагогічної технології нами розроблено спецкурс «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової передвищої освіти», у межах організаційно-змістовного блоку технології спрямованого на практичну, індивідуальну навчально-дослідницьку та самостійну роботу здобувачів, під час якої майбутні учителі музичного мистецтва набувають умінь та навичок з самоаналізу та рефлексії, нестандартного творчого мислення, прийняття самостійних рішень у різних комунікативних ситуаціях, спрямованих на педагогічну діяльність, уміння працювати у парі та групі.

3. Для впровадження технології в навчально-виховний процес закладу освіти визначено певні педагогічні умови, від яких залежить успішність

освітнього процесу, спрямованого на формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва:

- першою педагогічною умовою було визначено формування у майбутніх учителів музичного мистецтва ціннісного ставлення до комунікації як засобу педагогічної праці, яка спрямована на всебічний розвиток здобувача, уміння не лише отримувати знання, а й на формування їхнього ціннісного ставлення до комунікації, здатність передбачати і враховувати наслідки спілкування та введення до складу дисциплін курсу «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової передвищої освіти»;

- другою педагогічною умовою було визначено використання інтерактивних технологій (web-квести, тренінги, бінарні заняття, усні журнали, проектна робота тощо), спрямованих на вдосконалення комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва;

- третьою педагогічною умовою було визначено реалізацію взаємодії викладача і здобувача шляхом поєднання різних форм і методів освітнього процесу під час вивчення дисциплін гуманітарного циклу, а саме «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Культурологія».

Реалізація зазначеної педагогічної технології відбулась на формальному етапі експериментального дослідження.

4. Результатом упровадження педагогічної технології через зазначені педагогічні умови стала організація освітнього простору, у якому майбутні учителі музичного мистецтва знайшли свій шлях формування комунікативної компетентності, що детермінувало підвищення мотивації, потреби у вдосконаленні комунікативних навичок, удосконалення комунікативних навичок, умінь та здібностей, поповнення лексичного матеріалу за фаховою тематикою, здатність встановлювати та підтримувати спілкування з колегами, учнями та їхніми батьками, здатність до самоаналізу, саморозвитку та самовдосконалення, необхідних для успішної професійного фахівця.

5. У формувальному етапі експерименту взяли участь здобувачі освіти закладу комунальної форми власності вищого навчального закладу комунальної форми власності «Маріупольський фаховий коледж культури і мистецтв», комунального закладу «Бахмутський фаховий коледж культури і мистецтв імені Івана Карабиця», закладу комунальної форми власності Полтавської обласної державної адміністрації «Полтавський фаховий коледж мистецтв імені Миколи Віталійовича Лисенка» у кількості 300 осіб.

Аналіз результатів підсумкового діагностування сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва експериментальної групи на контрольному етапі педагогічного експерименту засвідчив позитивну динаміку за всіма критеріями.

Загалом за результатами впровадження нашої педагогічної технології ми бачимо позитивну динаміку: так, на кінцевому етапі експерименту низький рівень мотиваційно-ціннісного критерію у ЕГ сягав 30,6% респондентів (порівняно з 42,6% у КГ); низький рівень за когнітивним критерієм становив у експериментальній групі 17,3% респондентів (порівняно з результатами КГ: 20,6%); низький рівень за діяльнісно-мотиваційним критерієм дорівнював 13% респондентів (порівняно з 22% респондентів у КГ). Загалом за результатами проведеного експериментального дослідження у ЕГ 57,8% респондентів продемонстрували середній рівень сформованості комунікативної компетентності, а у КГ 55% опитаних, високий рівень показали 21,6% здобувачів порівняно з КГ 15,6% респондентів. Статистична достовірність результатів експериментального дослідження підтверджена за допомогою параметричного критерію Фішера.

Результати розділу відображені у публікаціях автора [46],[56], [58], [312].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення й практичне розв'язання наукової проблеми формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу, що дозволило обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність педагогічної технології, яка забезпечує реалізацію цього процесу. Результати експериментального дослідження дозволили сформулювати низку узагальнюючих висновків відповідно до завдань наукової роботи:

1. На підставі комплексного аналізу наукової літератури з проблеми формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу висвітлено підходи до тлумачення понять «комунікація» та «комунікативна компетентність» у науковому просторі. Під поняттям «комунікація» ми розуміємо складне поняття, яке охоплює різні типи процесів взаємозв'язку і взаємодії індивідів: інформаційний (обмін інформацією між здобувачем та викладачем, між здобувачами та ін.), інтерактивний (зв'язки і впливи учасників освітнього процесу) і перцептивний (сприйняття органами чуттів); комунікація – специфічний процес обміну інформацією для ефективного та успішного виконання професійних обов'язків майбутніх учителів музичного мистецтва. Під дефініцією «комунікативна компетентність» визначено здатність особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва творчо самовиражатися у сфері професійного спілкування, вирішити спектр поставлених творчих завдань та здатність особистості встановлювати, підтримувати, налагоджувати спілкування з колегами, батьками, учнями, брати участь у науко-практичних конференціях, семінарах, конкурсах, що є однією з найважливіших особистісно-професійних рис майбутнього вчителя музичного мистецтва на основі комплексного досвіду, комунікативних знань, умінь, навичок та компетенцій. Відповідно до цього, особливого значення

набуває процес формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Також, проаналізовано формування комунікативної компетентності у здобувачів освіти коледжів мистецтв як актуальної педагогічної проблеми й виявлено, що формування комунікативної компетентності є комплексною багатоаспектною науковою проблемою й потребує узагальнення та систематизації теоретичних та практичних знань, умінь та навичок задля пошуку шляхів удосконалення освітнього процесу фахової передвищої освіти для підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва для вдосконалення та використання набутих комунікативних умінь та навичок у подальшій професійній діяльності, участі у концертній діяльності, у науково-практичних конференціях, семінарах тощо. У цьому контексті визначені принципи та закономірності комунікативної компетентності, що регулюють освітній процес навчання гуманітарних дисциплін.

2. Досліджено сучасний стан сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Обґрунтовано й розроблено критерії сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-комунікативний. Описано рівні та показники сформованості досліджуваної компетентності (високий, середній, низький).

У результаті констатувального етапу експерименту з'ясовано, що респонденти як контрольної, так і експериментальної групи мають досить низький та переважно середній рівень сформованості комунікативної компетентності у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу відповідно до визначених критеріїв.

3. На підставі виділених концептуальних положень дослідження розроблено й обґрунтовано педагогічну технологію формування

комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу, під якою розуміємо сукупність форм, методів і засобів освітнього процесу. Розроблена педагогічна технологія складається з чотирьох блоків: цільового, теоретичного, організаційно-змістовного та діагностико-результативного.

До складу педагогічної технології інтегровано розроблений спецкурс «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової передвищої освіти», спрямований на усвідомлення необхідності формування комунікативної компетентності; на вдосконалення комунікативних умінь та навичок, необхідних для успішної професійної діяльності (комунікація з колегами, учнями та їхніми батьками, участь у різноманітних заходах та ін.); удосконалення навичок саморозвитку, самореалізації, самовдосконалення тощо.

Зазначена технологія ґрунтується на педагогічних умовах (формування у майбутніх учителів музичного мистецтва ціннісного ставлення до комунікації як засобу педагогічної праці; використання інтерактивних технологій (web-квести, тренінги, бінарні заняття, виховні години тощо), спрямованих на вдосконалення комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва; оновлення форм і методів освітнього процесу для підвищення ефективності формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва) та забезпечує підвищення рівня сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

4. Упроваджено в освітній процес коледжів культури і мистецтв педагогічну технологію формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Культурологія» за рахунок насичення зазначених дисциплін комунікативною тематикою та за рахунок уведення в освітній процес спецкурсу «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у

зкладах фахової передвищої освіти» в межах формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва.

Удосконалено форми і методи роботи з дисциплін гуманітарного циклу за допомогою різних методів та форм роботи (web-квести, тренінги, бінарні заняття, самостійна робота здобувачів, усний журнал, конкурс читців поезії, конкурс стіннівок, проектні роботи, конференції, «Мозковий штурм», «Ділова гра», «Мікрофон», «Лови помилку» тощо), що забезпечує вдосконалення комунікативної компетентності, саморозвиток та самореалізацію майбутніх учителів музичного мистецтва.

5. Експериментально перевірено ефективність розробленої педагогічної технології формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва; аналіз результатів контрольного етапу експерименту засвідчив позитивну динаміку рівнів сформованості комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва в експериментальній групі, на відміну від кількісних та якісних показників контрольної групи, що доводить ефективність упровадженої педагогічної технології. Статистичну значущість одержаних результатів доведено методом математичної статистики (використано параметричний критерій Фішера). Результати експерименту є переконливими, щоб вважати досягнутими мету і завдання дисертаційної роботи.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів наукової проблеми формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу. Перспективу подальших наукових досліджень убачаємо в розробці дидактичного забезпечення формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу, дослідженні формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва в позааудиторній роботі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: підруч. для студ., асп. та молодих викл. вузів. Київ: Либідь, 1998. 560 с.
2. Андрущенко В. П., Бондар В. І. Модернізація педагогічної освіти відповідно до викликів XXI ст. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського*. Серія: Педагогічні науки. 2010. Вип. 1.28. С. 12–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2010_1 (дата звернення: 15.02.2018).
3. Андрущенко В. Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю. Київ: Знання України, 2008. 819 с.
4. Англо-український словник / ред. Є. І. Гороть та ін.; під заг. керівн. Є. І. Гороть. Вінниця: Нова книга, 2006. 1700 с.
5. Академічний тлумачний словник URL: <http://sum.in.ua/s/tekhnologhija> (дата звернення: 12.10.2019)
6. Арістотель. Поетика. Риторика. *Античні поетики* / упоряд. М.Борецький, В. Зварич. Київ: Грамота, 2007. 168с.
7. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення: навч. посіб. для ун-тів. Львів: Світ, 1990. 232 с.
8. Бакум З. П. Теоретико-методичні засади навчання фонетики української мови в гімназії: монографія. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2008. 338 с.
9. Бакум З. П., Караман С. О. Навчання лексики в курсі української мови як іноземної: *Філологічні студії. Науковий вісник КДПУ: зб. наук. праць*. Кривий Ріг: КДПУ, 2011. Вип.6. С. 690–984.
10. Бахов І.С. Педагогічні умови формування професійно-комунікативної компетентності перекладачів в системі вищої освіти. *Вісник Київського національного університету ім. Т.Шевченка. Соціологія. Психологія. Педагогіка*. 2009. №3. С. 313-323.
11. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підруч. для студ. вищ.навч. закл. Київ: Академія, 2004. 344 с.

12. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2-х кн. Кн. І.: *Особистісно-орієнтований підхід. Теоретико-технологічні засади*. Київ: Либідь, 2003. 278 с.
13. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці. *Педагогіка і психологія: Вісник АПН України*. 2009. № 2. С. 26–31.
14. Березовська Л.І. Теоретичні і методичні засади формування комунікативно-мовленнєвої компетентності соціальних працівників у процесі професійної підготовки: дис. ...д-ра пед. наук.: 13.00.04/ Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2020. 531 с.
15. Березовська Л. І. Формування комунікативно-мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери. *Научные труды SWorld*. Выпуск 45. Том 4. Иваново: Научный мир, 2016. С. 64–68.
16. Березовська Л. Формування професійно спрямованого мовлення у структурі фахової підготовки майбутніх соціальних працівників. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського*. Педагогічні науки. 2019. № 4 (67). Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського. С. 15–20.
17. Березовська Л. Формування комунікативно-мовленнєвої компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі тренінгових занять. *Актуальні проблеми соціальної роботи: досвід і перспективи*. Матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конференції (м. Кам'янець-Подільський, 28 квітня 2020 р.). Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О. В., 2020. С. 8–12.
18. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. Москва: Педагогика, 1989. 192 с.
19. Беленька Г. В. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу: монографія. Київ: Університет, 2011. 320 с.
20. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2004. С. 45-50.

21. Біляев О. Зміст уроку мови. *Українська мова і література в школі*. 2003. № 4. С. 2– 6.
22. Біляев О. Лінгводидактика української мови: навч.-метод. посібник. Київ: Генеза, 2005. 180 с.
23. Бірюк Л.Я. Теорія і технології формування комунікативної компетентності з російської мови майбутнього вчителя початкових класів у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Черкаський нац. ун-т імені Богдана Хмельницького. Черкаси, 2012. 40 с.
24. Богуш А. М. Формування мовної особистості на різних вікових етапах: монографія. Одеса: ПНЦ АПН України, 2008. 272 с.
25. Богуш А. М. Компетентнісний підхід до мовленнєвого розвитку дошкільників. *Педагогічна і психологічна науки в Україні*. Том 2. Дидактика, методика, інформаційні технології. Київ: Педагогічна думка, 2007. С. 155–170.
26. Богуш А. М. Комунікативно-мовленнєвий супровід професійно спрямованого мовлення майбутніх фахівців дошкільної освіти. *Зб. наук. праць Херсонського державного університету*. Педагогічні науки. 2014. Вип. 65. С. 220–224.
27. Богуш А. М. Лінгводидактичні засади мовленнєвого спілкування: монографія / за заг. ред. А. М. Богуш; Півд. наук. центр АПН України. Одеса: ПНЦ АПН України, 2006. 306 с.
28. Божович Л. И. Избранные психологические труды / ред. Д.И. Фельдштейна. Москва, 1995. URL: [http://psychlib.ru/mgppu/zim/ZIM-001-.HTM#\\$p](http://psychlib.ru/mgppu/zim/ZIM-001-.HTM#$p) (дата звернення: 25.12.2018).
29. Божович Е. Д. Структура, динамика и механизмы развития языковой компетенции школьников. *Психологическая наука и образование*. 2013. № 5. URL: <http://psyedu.ru/journal/2013/5/Bozhovich.phtml><http://psyedu.ru/journal/2013/5/Bozhovich.phtml> (дата звернення: 11.01.2019).

30. Бойко А.М. Від теорії до практики: критеріальні ознаки, відбір і поетапний процес упровадження педагогічних інновацій: навч. посібн. [для студ. вищ. навч. закл.]. Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2013. 268 с.
31. Бондар В. І. Дидактика: навч. посіб. Київ: Либідь, 2005. 264 с.
32. Бондар Н. Д. Формування ключових компетентностей майбутніх менеджерів сфери туризму в процесі вивчення гуманітарних дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2016. 20 с.
33. Бутенко Т. О. Формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2011. 22 с.
34. Варзацька Л. Проектна діяльність у системі компетентнісної мовної освіти. *Дивослово*. 2012. № 9. С. 7–9.
35. Василевська-Скупа Л.П. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва: монографія. Вінниця, 2014. 218с.
36. Вачевський М. Використання інноваційних педагогічних технологій у системі освіти професійно-технічних навчальних закладів. *Молодь і ринок*. 2013. №6 (101). С.19-23.
37. Вашуленко М. Українська мова і мовлення в початковій школі: метод.посіб. Київ: Освіта, 2006. 268 с.
38. Вашуленко М., Бібік Н., Кочина Л. Програма інтегрованого курсу (навчання грамоти, математика, навколишній світ). *Початкова школа*. 2001. № 8. С. 24-31.
39. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: Контекстный подход. Москва: Высшая школа, 1991. 207 с.
40. Волков И. П. Цель одна – дорог много: проектирование процессов обучения: кн. для учителя: из опыта работы. Москва: Просвещение, 1990. 159 с.
41. Волкова Н.П. До питання про підготовку майбутніх соціальних педагогів

до здійснення професійно-спрямованої комунікації. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах*. №34 (67). Київ: Класичний приватний університет. 2014. С.112-119.

42. Волкова Н. П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі: навчально-методичний посібник. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 360 с.

43. Волкова Н.П. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної комунікації: дис. ... д-ра пед. наук.: 13.00.04 / Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2006. 432 с.

44. Вороненкова Т.О. Формування комунікативної компетентності у студентів коледжів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. Випуск LXXXIV.Том 1. Херсон, 2018. С.87-91.

45. Вороненкова Т.О. Комунікація як головний компонент комунікативної компетентності в майбутніх учителів музичного мистецтва. *Науковий журнал «Інноваційна педагогіка»*. Випуск 9. Том 1. Одеса, 2019. С.73-77.

46. Вороненкова Т.О. Педагогічна технологія формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу. *Фаховий журнал «Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи»* № 80, 2020. Т.1.С.66-69.

47. Вороненкова Т.О. Розвиток комунікативної компетентності у студентів коледжів мистецтв у процесі вивчення іноземної мови. *International Multidisciplinary Conference «Key Issues of Education and Sciences: Development Prospects for Ukraine and Poland»* Stalowa Wola, Republic of Poland, 20-21 July 2018/ Volume 6. Stalowa Wola: Izdevnieciba “Baltija Publishing”, 2018. С.156-159.

48. Вороненкова Т.О. Традиційні методи та інноваційні тенденції на заняттях з іноземної мови. Міжнародна науково-практична конференція

«Психологія та педагогіка: сучасні методика та інновації, досвід практичного застосування» 26-27 жовтня 2018 р. Львів. С.12-15.

49. Вороненкова Т.О. Теоретичні проблеми формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. *International scientific and Practical Conference Pedagogy in EU countries and Ukraine at the modern stage*, Baia Mare, Romania 2018. P. 32-35.

50. Вороненкова Т.О. Розвиток комунікативної компетентності на позаурочних заходах. Міжнародна науково-практична конференція *«Проблеми професійного розвитку вчителя у контексті оновлених освітніх стандартів»*, секція Перспективи розвитку освітньої галузі «Технології» у відкритому освітньому просторі Нової української школи. м.Слов'янськ, 20 травня 2020р. С.71-76.

51. Вороненкова Т.О. Парадигма у контексті комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. *«Проблеми технологічної та професійної освіти в контексті нової української школи»* Всеукраїнська науково-практична конференція студентів і молодих вчених *«Перспективні напрямки сучасної науки і освіти»*. м.Слов'янськ, 23-24 травня 2018 р. С. 55-57.

52. Вороненкова Т.О. Критерії стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу. *Збірник наукових праць «Гуманізація навчально-виховного процесу» № 5 (97)*. Харків: ТОВ «Видавництво НТМТ», 2019. С.76-90.

53. Вороненкова Т.О. Мотиваційно-ціннісний критерій оцінки стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Міжнародна науково-практична конференція *«Педагогіка і психологія сьогодення: теорія та практика»*, 17-18 січня 2020 р. м. Одеса. С.63-67.

54. Вороненкова Т.О. Когнітивний критерій оцінки стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Міжнародна науково-практична конференція «*Стан та перспективи розвитку педагогіки та психології в Україні та світі*». Київ, 4- 5 вересня 2020 р. С.19-22.

55. Вороненкова Т.О. Діяльнісно-комунікативний критерій оцінки сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Науково-практична конференція «*Актуальні питання педагогіки та психології: наукові дискусії*». м. Харків, 11–12 вересня 2020 р, с.33-38.

56. Вороненкова Т.О. Характеристика педагогічної технології формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. «*Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології*». м.Запоріжжя, 5-6 лютого 2021. С.10-14.

57. Вороненкова Т.О., Шibaев Ю.Ф. Навчальна програма навчальної дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням», Державний методичний центр навчальних закладів культури мистецтв України, 2016 р. 49с.

58. Вороненкова Т. О., Магда П. М. Розробка заходу «Ціннісне ставлення до мови у творчості поетів-перекладачів (на матеріалі поезій Р. Бернса та С. Тісдейл)». *Каталог «Відкритий урок: розробки, технології, досвід»*. 2017. № 2. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/outschool/58221/ (дата звернення 25.12.2019).

59. Выготский Л.С. Психология развития человека. Москва: Изд-во Смысл; Изд-во Эксмо, 2005. 1136 с.

60. Вятютнев М. Н. Коммуникативная направленность обучения русскому языку в зарубежных школах. *Русский язык за рубежом*. 1977. № 6. С. 38–45.

61. Гаврилова Л.Г. Система формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами мультимедійних технологій: дис. ...д-ра пед.наук: 13.00.04 / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2015. 656с.

62. Гаврилук О.О. Формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами позааудиторної роботи: автореф. дис...канд. пед. наук: 13.00.04 / ЦДПУ ім.В.Винниченка. Кіровоград, 2007. 22 с.
63. Гаврилук О.О. Комунікативна культура як показник професіоналізму майбутніх педагогів. Професійне становлення майбутнього вчителя: монографічний огляд / за ред. д.п.н., проф. Л.В.Кондрашової. Кривий Ріг, 2006. С.163-195.
64. Гальперін П.Я. Введення в психологію. URL: http://medlit.pp.ua/23797_введення_в_психологію_2000_введення_в_професію_психолог.html (дата звернення 20.09.2019).
65. Галузьяк В. М. Педагогіка: навчальний посібник / ред. В. М. Галузьяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2007. 400 с.
66. Гармаш О.М. Формування тьютерської компетентності майбутніх учителів іноземних мов у процесі професійної підготовки: дис. ...канд.пед.наук: 015 – Професійна освіта / ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ, 2020. 312с.
67. Гегель Г. В. Ф. Феноменологія духу. Київ: Фоліо, 2019. 476с.
68. Гнаткович Т. Мовленнєва діяльність учнів: психолінгвістичний аспект. *Гірська школа українських Карпат*. 2013. № 8-9. С. 154–158.
69. Годлевська Д. М. Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах педагогічного університету: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2007. 21 с.
70. Гоббс Т. Левіафан, або суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної. Київ: Дух і Лутера, 2000. 600с.
71. Головка С. О. Управлінська культура менеджера як сучасний міждисциплінарний феномен. *Конкурентоспроможність вищої освіти України в умовах інформаційного суспільства: збірник тез I Міжнародної*

науково-практичної конференції (м. Чернігів, 9 листопада 2018 року). Чернігів: Чернігів. нац. технол. ун-т, 2018. С. 362–364.

72. Головка С.О. Формування управлінської культури майбутніх магістрів з менеджменту в процесі фахової підготовки: дис. ... канд.пед.наук: 13.00.04 / ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ, 2019. 324с.

73. Голуб Н. Б. Комунікативна компетентність учнів загальноосвітньої середньої школи: структурні компоненти. *Науковий вісник ХДУ: Педагогічні науки*. Херсон, 2011. № 58. С. 220–224.

74. Гончаренко С. Методологічні засади побудови педагогічної теорії. *Шлях освіти*. 2007. № 3. С. 2–10.

75. Гончаренко С. У. Педагогічні закони, закономірності, принципи. Сучасне тлумачення. Рівне: Волинські обереги, 2012. 189 с.

76. Горошкіна О., Караман О. Формування креативності майбутніх учителів української мови як лінгводидактична проблема. *Українська мова і література в школах України*. 2014. № 12. С. 29–33.

77. Горошкіна О. Особливості використання інтерактивних методів навчання української мови в старших класах. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету Педагогічні науки* Бердянськ: БДПУ, 2009. № 4. С. 39 – 43.

78. Горошкіна О. М. Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю: монографія. Луганськ: Альма-матер, 2004. 362 с.

79. Гофрон А. Філософські засади сучасних європейських освітніх тенденцій: автореф. дис. ... д-ра філософ. наук: 09.00.03 / АПН України. Ін-т вищ. освіти Київ, 2005. 47 с.

80. Греб М. М. Теоретичні засади навчання лексикології, фразеології майбутніх учителів початкових класів: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 320 с.

81. Грищенко О. А. Інноваційні педагогічні технології у підготовці

майбутнього вчителя. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. праць*. Вінниця, 2000. С. 331–334.

82. Гудзик И. Ф. Компетентносно ориентированное обучение русскому языку в начальных классах (в школах с украинским языком обучения). Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2007. 496 с.

83. Гузеев В. В., Новожилова Н. В., Рафаева А. В., Скоробогатова Г. Г. Консультации: метод проектов. *Педагогические технологии*. 2007. № 7. С. 105–114.

84. Гуржій А. М. Методологія критеріїв оцінювання. *Освіта України*. 1 листопада. 2000. № 44-45. С. 11.

85. Гуссерль Е. Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія. Вступ до феноменологічної філософії. *Філософська думка*. 2002. № 3. С. 134–149.

86. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения. Москва: ИНТОР, 1996. 544 с.

87. Даль В. И. Толковый словарь великорусского языка: в 4-х т. СПб, Москва: 1881. Т. 2. 807 с.

88. Данченко Г. В. Психологічні детермінанти розвитку комунікативної компетентності менеджера освіти шкільного рівня: дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Київ, 2002. 207 с.

89. Данилова Д.Ю. Формирование поликультурной компетентности студентов. *Учитель*. 2007. № 3. С. 12-15.

90. Даутова О.Б., Лапина Н.Л. Диалог как принцип образования. Диалог в образовании. Сборник материалов конференции. Серия “Symposium”. СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2002. Выпуск 22. 350 с. URL: http://anthropology.ru/ru/texts/dautova/educdial_35.html (дата звернення: 12.10.2018).

91. Демченко М.О. Формування методичної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти засобами електронних освітніх ресурсів: дис. ... канд. пед. наук: 015 - Професійна освіта / ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ, 2020. 354 с.
92. Диагностика коммуникативных и организаторских склонностей (КОС-2)/ ред. Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва, 2002. С. 263–265.
93. Дибкова Л. М. Системний підхід при проведенні оцінювання результатів навчальної діяльності студентів ВНЗ. *Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. Серія: Педагогіка та історичні науки. 2014. Вип. 122. С. 34–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzped_2014_122_7 (дата звернення 09.12.2018).
94. Дидактичні системи у вищій освіті: навч. посіб. / авт.-упоряд. В.В. Бойченко. Умань: ПП Жовтий О,О, 2013. 121 с.
95. Дмитренко К.А. Сутність професійно-педагогічної комунікації у педагогічній освіті / *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя*. Сер.: Психолого-педагогічні науки, 2012. №7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspn_2012_7_4 (дата звернення: 20.03.2019).
96. Добротвор О.В. Формування комунікативної компетентності старшокласників засобами організаційно-діяльнісної гри: дис...канд. пед. наук: 13.00.09 / Інститут педагогіки НАПН України. Київ, 2011. 237 с.
97. Докучаєва В. В. Проектування інноваційних педагогічних систем у сучасному освітньому просторі. Луганськ: Альма-матер, 2005. 304 с.
98. Донченко Т.К. Формування в учнів поняття про типи мовлення і типологічну структуру тексту. *Дивослово*, 2004. № 4. С. 23-26.
99. Дроздова І.П. Теоретико-методичні засади розвитку українського професійного мовлення студентів вищих навчальних закладів нефілологічного профілю. автореферат дис...докт. пед. наук. 13.00.02 / Херсонський державний університет. Херсон, 2011. URL:

<http://mydisser.com/ua/catalog/view/238/240/9431.html> (дата звернення: 16.04.2019).

100. Дроздова І. П. Наукові основи формування українського професійного мовлення студентів ВНЗ нефілологічних спеціальностей: монографія. Харків: ХНАМГ, 2010. 320 с.

101. Дубасенюк О.А. Технологія вивчення педагогіки у вищому навчальному закладі. *Освітні технології у процесі викладання навчальних дисциплін*, 2004. С. 44–52.

102. Дубасенюк О. А. Компетентнісний підхід у професійній підготовці вчителя. *Формування естетичної компетентності особистості засобами народознавства*: зб. наук. праць молодих дослідників / за заг. ред. О. С. Березюк, Л. О. Глазунової. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. С. 10 – 16.

103. Дубасенюк О. А. Професійна педагогічна освіта: системні дослідження: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 308 с.

104. Дубасенюк О. А., Семенюк Т. В., Антонова О. Є. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: монографія. Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. 192 с.

105. Дуцик Д. Р. Політична журналістика. Київ: Вид. Дім «Києво-Могилянська академія», 2005. 138 с.

106. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / гол. ред. О. С. Мельничук, АН УРСР. Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні. Київ: Наук. Думка. Т. 2. 1985. 632 с.

107. Емельянов Ю. М. Обучение паритетному диалогу. Учебное пособие. Л.: ЛГУ, 1991. С. 92—94

108. Єрмакова З.І. Розвиток комунікативної компетентності викладачів професійно-технічних навчальних закладів у післядипломній освіті: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Державний вищий навчальний заклад Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2015. 336 с

109. Жарков Е.Д. Общение и контекст. *Проблемы моделирования психической деятельности*. Новосибирск. Вып. 2. 1968. 276 с.
110. Жинкин Н. И. Речь как проводник информации / Предисл. Р. Г. Котова. Москва: Наука, 1982. 159 с.
111. Жуков Ю.М. Диагностика и развитие компетентности в общении / ред. М.Ю. Жуков, Л.А. Петровская, П.В. Растенников. Москва: Изд-во МГУ, 1990. 104 с.
112. Заблоцька О. С. Компетентнісний підхід як освітня інновація: порівняльний аналіз. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*, 2008. Вип. 40. С. 66–67.
113. Заболотний В. Ф. Психолого-педагогічні аспекти організації процесу формування компетенцій в умовах інформаційного середовища. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань: СПД Жовтий, 2008. Ч. 2. С. 152–158.
114. Заброцький М.М. Комунікативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування / ред. М.М. Заброцький, С.Д. Максименко. Київ-Житомир: Волинь, 2000. 112 с.
115. Заброцький М.М. Топографія комунікативної компетентності педагога. *Актуальні проблеми психології*. 2001. Т.7. С. 272-276.
116. Закон України «Про вищу освіту», 2018. 25 липня 2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 30.09.2018).
117. Закон України «Про фахову передвищу освіту», 2019. 06 червня 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19/ed20190606> (дата звернення: 10.07.2019).
118. Залесский Г.Е. Психология мировоззрения и убеждений личности. Москва: МГУ, 1994. 144с.
119. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании. Москва, 2004. 320 с.

120. Зимняя И. А. Компетенция и компетентность в контексте компетентностного подхода в образовании. *Иностранные языки в школе*. 2012. № 6. С. 6 – 16.
121. Зінченко В. М. Методика формування мовно-мовленнєвих компетентностей на засадах системного підходу учнів старших класів гімназії : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Київський університет імені Б.Грінченка Київ, 2015. 22 с.
122. Знаменская С. В. Педагогические условия формирования коммуникативной культуры студентов в процессе профессиональной подготовки в вузе: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Ставропольский государственный университет. Ставрополь, 2004. 170 с.
123. Зязюн І. А. Освітні парадигми та педагогічні технології у вимірах філософії освіти. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського*. Серія: Педагогічні науки. 2011. Вип. 1 (33). С. 22–27.
124. Зязюн І. А. Технологізація освіти як історична неперервність. *Неперервна педагогічна освіта: теорія і практика*. 2001. Вип. 1. С. 73–85.
125. Інноваційні педагогічні технології в системі неперервної професійної освіти: монографія / за ред. С.С. Вітвицької, доктора педагогічних наук, професора. Житомир: «Полісся», 2015. 368 с.
126. Каган М. С. Мир общения: Проблема межсубъектных отношений. Москва: Политиздат, 1988. 319 с.
127. Казарцева О. М. Культура речевого общения: теория и практика обучения: учеб. пособие. 2-е изд., Москва: Флинт, Наука, 1999. 496 с.
128. Калаур С. М. Формування комунікативних умінь майбутніх соціальних педагогів засобами навчальних тренінгів. *Вісник Національного університету оборони України* : зб. наук. праць. Київ: НУОУ, 2013. № 2 (33) С. 64–69.

129. Калугина А.Е. Рефлексия как необходимое условие развития творческих способностей обучающихся английскому языку. *Дополнительное образование*. 2005. № 12. С. 10–12.
130. Караман С. Реалізація стратегії співдіяльності у професійній мовленнєвій підготовці вчителя-словесника. *Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (28–29 березня). Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. С. 338 – 346.
131. Карпова Л. Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи: автореф. дис....канд. пед. наук: 13.00.04 / Харківський державний педагогічний університет ім. Г.Сковорода. Харків, 2004. 20 с.
132. Касьянова О.В. Формування комунікативної компетентності молодших підлітків у громадських дитячих об'єднаннях: дис....канд. пед. наук: 13.00.07/ Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2011. 224 с.
133. Касярум К.В. Формування комунікативної компетенції магістрантів педагогічних спеціальностей у процесі фахової підготовки: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького. Черкаси, 2011. 20 с.
134. Кипиченко Н.С. формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи у процесі педагогічної практики: дис....канд. пед.наук: 13.00.04 / Київський університет ім. Б.Грінченка . Київ, 2016. 311 с.
135. Кларін М. В. Педагогічна технологія у навчальному процесі. Аналіз зарубіжного досвіду. Москва: Знание, 1989. 80 с.
136. Клеба А.І. Формування інформаційно-комунікативної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів: дис....канд. пед. наук: 13.00.04 / ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ, 2018. 266 с.
137. Коваленко Г. С. Етапи формування акмеологічної позиції майбутнього вчителя. *Проблеми трудової та професійної підготовки*: зб. наук. пр. / НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2009. Вип. 4. С. 52–57.

138. Ковтун О. В. Формування професійного мовлення у майбутніх фахівців авіаційної галузі: монографія / наук. ред. академік НАПН України, докт. пед. наук, проф. Богуш А. М. Київ: Освіта України, 2012. 448 с.
139. Когут І.В. Обґрунтування методики формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Додаток 2 до Вип. 35 Том IV (16). Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання». Київ: Гнозис, 2015. С. 315-323.
140. Когут І. В. Формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя: дис...канд. пед. наук: 13.00.04. / Полтавський національний педагогічний університет ім. В.Г.Короленка. Полтава, 2015. 250 с.
141. Коджаспирова Г. М. Педагогика: учебник для академического бакалавриата. 4-е изд., перераб. и доп. Москва: Издательство Юрайт, 2015. 719 с. ISBN 978-5-9916-3603-2. URL: <https://urait.ru/bcode/380140> (дата звернення: 20.01.2020).
142. Кожушко С. П. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх фахівців з комерційної діяльності до професійної взаємодії: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04 / Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля. Дніпропетровськ, 2014. 595 с.
143. Колодько Т. М. Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. / КПУ імені М. П. Драгоманова. Київ, 2005. 198 с.
144. Комуджі Р. Комунікативна компетентність як складова професійної компетентності вчителя музики. *Дидактика, методика і технологія навчання. Педагогіка і психологія професійної освіти*. №6, 2012. С.26-31.
145. Компетентнісно зорієнтована освіта: якісні виміри: монографія / редкол.: Огнев'юк В.О., Хоружа Л.Л., Сисоєва С.О. та ін.. Київ: Вид-во КУ ім. Б.Грінченка, 2015. 368 с.

146. Кондратенко Н.Ю. Методика формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів на засадах лінгвокультурології: дис...канд.пед.наук: 13.00.02. / Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2018. 253 с.
147. Концепція мовної освіти 12-річної школи. *Дивослово*. 2002. № 8. С. 59 – 65.
148. Копусь О. А. Теоретичні засади формування фахової лінгводидактичної компетентності майбутніх магістрів-філологів у вищому навчальному закладі: монографія. Одеса, 2012. 429 с.
149. Копусь О. А. Теоретико-методичні засади формування фахової лінгводидактичної компетентності майбутніх магістрів-філологів: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. Одеса, 2013. 472 с.
150. Корніяка О. М. Комунікативна компетентність сучасного фахівця – педагога і психолога. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*: Науково-теоретичний збірник. Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2013. Вип. 30. С. 544–551.
151. Котик Т. Перспективи розвитку системи принципів навчання в українській лінгводидактиці. *Вісник Львівського університету*. Серія філологія. Випуск 50. С. 105 – 111.
152. Котик Т. М. Концептуальні орієнтири визначення змісту навчання рідної мови молодших школярів. *Наукові записки*. Серія «Філологічна». Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. Випуск 40. С. 147 – 151.
153. Крамаренко А.М. Гуманістична спрямованість діяльності майбутніх учителів початкових класів. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*: Зб. наук. праць / Ред. кол. Сущенко Т.І. та ін. Київ-Запоріжжя, 2003. Вип. 28. С.125 – 129.

154. Кузьміна Н. В. Фундаментальна акмеологія як важливий ресурс процесу підвищення продуктивності освіти. *Проблеми освіти: збірник наукових праць*. 2015. Вип. 84. С. 14 – 19.
155. Кузьмінський А. І. Підготовка майбутнього фахівця у контексті компетентнісного підходу. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи*: зб. матер. III Міжнародної наук.-практ. конф. Вип. 3. С. 62 – 65.
156. Кун Т. Структура наукових революцій. Київ: Port-Royal, 2001. 228 с.
157. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень: Курс лекцій. Тернопіль: Економічна думка, 2005. 124 с.
158. Кучерук О. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 420 с.
159. Кучерук О. Концепція системи методів навчання мови в основній школі. *Українська мова і література в школі*. 2008. № 7 – 8. С. 10 – 16.
160. Кучеренко І. Теоретичні і методичні засади сучасного уроку української мови в основній школі: монографія. Умань: ФОП Жовтий О.О., 2014. 410 с.
161. Лазарєв О. В. Критерії, показники та рівні сформованості професійної комунікативної компетентності майбутніх фахівців аграрного профілю. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2014. Ч. 1. С. 211 – 216.
162. Латіфова Н. формування ключових компетентностей майбутніх педагогів мистецьких дисциплін. *Особистісно-професійна компетентність педагога: теорія і практика. Збірник наукових статей*. Суми: НІКО, 2021. С.187-189.
163. Леонтьев А.А. Педагогическое общение. Москва: Знание, 1979. 47 с.
164. Лернер И. Развивающее обучение с дидактических позиций. *Педагогика*. 1999. № 2. С. 7– 11.

165. Лисевич О. В. Формування культури педагогічного спілкування майбутніх вчителів засобами діалогічних навчальних ситуацій: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / ЦДПУ ім.В.Винниченка. Кіровоград, 2011. 17 с.
166. Литвин А., Мацейко О. Методологічні засади поняття «педагогічні умови». Педагогіка і психологія професійної освіти. 2013. №4. С.43 – 46.
167. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров. Человек — текст — семиосфера — история. Москва, 1996. 464с.
URL:http://www.philology.univer.kharkov.ua/katedras/prof_sites/kazakova/leccion_5.pdf (дата звернення: 20.02.2020)
168. Лужецька Л. Невербальні засоби спілкування як складник мовленнєвої культури особистості. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2014. С. 145 - 150. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsev_2014_2014_22 (дата звернення: 22.03.2017).
169. Лупак Н.М. теорія і практика формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей на засадах інтермедіальної технології. URL: http://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documents-download/d-58-053-03/Aref_Lupak_N.M.pdf (дата звернення: 20.04.2020).
170. Магда П.М. Формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення предметів соціально-гуманітарного циклу: дис. ...канд.пед.наук: 015- Професійна освіта / ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ, 2020. 334 с
171. Макаренко С. С. Психологічні умови розвитку комунікативної компетентності учителя: дис. ... канд. псих. наук: 19.00.07. / Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України. Київ, 2001. 181 с.
172. Максименко С. Д. Технологія спілкування (комунікативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування) / ред. С. Д. Максименко, М. М. Заброцький: Навч. посібник. Київ: Главник, 2005. 112 с.
173. Малихін О. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів: теоретико-методологічний аспект. Кривий Ріг: Видав. дім, 2009. 306 с

174. Мамчур Л. Перспективність і наступність у формуванні комунікативної компетентності учнів основної школи: монографія. Умань, 2012. 449 с.
175. Мамчур Л. І. Реалізація принципу перспективності й наступності у процесі формування комунікативної компетентності учнів початкової та основної школи. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Пед. Науки*, 2011. № 15 (226) С. 18–25.
176. Маркова А. К. Формирование мотивации учения / ред. А. К. Маркова, Т.А.Матис, А. Б. Орлов. Москва: Просвещение, 1990. 192 с.
177. Мартиненко С.М. Система підготовки вчителя початкових класів до діагностичної діяльності: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04 / АПН України ; Інститут педагогіки. Київ, 2009. 476 с.
178. Мартиненко С.М. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: монографія. Київ: КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2008. 434 с.
179. Мартиненко С.М. Рекомендації з педагогічної практики студентів педагогічного факультету: навч.-метод. посіб. Київ: КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2006. 2-ге видання. 26 с.
180. Мартиненко І. В. Психологічні засади формування комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення: автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.08 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 40 с.
181. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови: навч. посібник / ред. Л. І. Мацько, Л. В. Кравець. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 352 с.
182. Міщенко І. Б. Критерії сформованості психолого-педагогічної компетентності. Методичні та практичні аспекти застосування та розвитку системи контролю знань в університеті: зб. матеріалів наук.-метод. конф. (Київ, 26 січ. – 3 лют. 2004 р.). / редкол.: А. М. Колот, С. В. Степаненко, О. О. Субіна, Т. В. Гуть. Київ: КНЕУ, 2004. С. 113–115.

183. Мендрух Ю.М. Формування комунікативної компетентності майбутніх бакалаврів з маркетингу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Державний вищий навч. заклад КНЕУ ім. В. Гетьмана. Київ, 2016. 268 с.
184. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / за ред. М. І. Пентилюк, С. О. Караман, О. В. Караман, О. М. Горошкіна, З. П. Бакум, М. М. Барахтян, І. В. Гайдаєнко, А. Г. Галетова, Т. В. Коршун, А. В. Нікітіна, Т. Г. Окуневич, О. М. Решетилова. Київ: Ленвіт, 2009. 400 с.
185. Милютин П. Управленческая культура личности и чинники развития. *Власть*. 2007. № 5. С. 90–93.
186. Монахов В.М. Технологические основы проектирования и конструирования учебного процесса. Волгоград: Перемена, 1995. 152 с.
187. Москаленко А.М. Розвиток умінь педагогічного спілкування в системі післядипломної освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / АПН України; Центр. ін-т після диплом. пед. освіти. Київ, 2001. 231 с.
188. Набока О. Г., Ступак О. Ю. Управлінська культура керівника навчального закладу як предмет наукових розвідок. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Сер: Педагогічні науки, 2015. Вип. 1. С. 168–173.
189. Набока О., Чайченко С. Професійно-орієнтоване навчання як інноваційна технологія підготовки майбутніх педагогів. *Рідна школа*: щомісяч. науково-пед. журн. 2014. № 3. С. 11–14.
190. Назарова Т.С. Средства обучения: Технология создания и использования: учеб. пос./ ред. Т.С. Назарова, Е.С. Полат; Ун-т Рос. акад. образования. Москва: Изд-во УРАО, 1998. 203 с.
191. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-уклад.: І.І. Бабин, Я.Я. Болюбаш, А.А. Гармаш й ін.; за ред. Д.В. Табачника і В.Г. Кременя. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. 100 с.
192. Низовець О. А. Особистісні детермінанти розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів: автореф. дис. ... канд. психол. наук :

- 19.00.07 / Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2011. 23 с.
193. Овсієнко Л. М. Сутність понять «компетенція», «компетентність», «компетентністний підхід», «якість освіти» у світлі сучасної освітньої парадигми. *Науковий вісник Донбасу*. 2013. № 2 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_2_32 (дата звернення: 30.07.2018).
194. Овчарук О. В. Компетентісний підхід в освіті: загальноєвропейські підходи. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2009. №5 (13). URL: <http://www.ime.edu-ua.net/em.html> (дата звернення: 20.08.2018).
195. Оліяр М.П. Теоретико-методичні засади формування комунікативно-стратегічної компетентності майбутніх учителів початкових класів: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / 13.00.04 / Державний заклад «Південноукраїнський нац. педагог. ун-т ім. К.Д. Ушинського». Одеса, 2016. 551 с.
196. Оліяр М. П. Теорія і практика формування комунікативно-стратегічної компетентності майбутніх учителів початкових класів: монографія. Івано-Франківськ: Симік, 2015. 476 с.
197. Олександренко К.В. Психологія розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців міжнародних відносин: дис....д-ра психол. наук: 19.00.07/ Ін-т психол. ім.Г.С. Костюка НАПН України. Київ, 2014. 532 с.
198. Омельчук С. А. Усі уроки української мови. 7 клас / ред. С. А. Омельчук, А.І. Ляшкевич та ін. Харків: Основа, 2008. 348 с.
199. Оніщук В. Типи, структура і методика уроку в школі. Київ: Радянська школа, 1973. 159 с.
200. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи. Види педагогічних технологій. URL: http://pidruchniki.com/17190512/pedagogika/vidi_pedagogichnih_tehnologiy (дата звернення: 15.02.2019).
201. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / ред. О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська та ін.; за заг. ред. О.М.Пехоти. Київ: А.С.К., 2001. 256 с.

202. Осипова Т. В. Формування і розвиток творчих здібностей студентів як актуальна проблема підготовки компетентних фахівців музичного виховання. Освіта. Медицина. Виховання: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. Бахмут: МАСМУ, БМК, 2017. С.119 – 123.
203. Основи філософських знань: комплекс навчально-методичного забезпечення дисципліни / ред. П. М. Магда, Н. І. Рилік, Ю. Ф. Шибасєв. Київ: ДМЦ НЗКМУ, 2014. 140 с.
204. Павленко О.О. Формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти: дис...доктора пед. наук: 13.00.04 / Дніпропетровський національний університет ім. О.Гончара. Київ, 2005. 447 с.
205. Паламар Л.М. Функціонально-комунікативний принцип формування мовної особистості: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / НПУ ім. Драгоманова. Київ, 1997. 361 с.
206. Паламарчук В. Від творчої особистості – до нових технологій навчання. *Завуч*. 2001. № 8. С. 2–3.
207. Панфилова А. П. Тренинг педагогического общения: учеб. Пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва: «Академия», 2006. 336 с.
208. Панченко В. Комунікативна культура майбутнього фахівця: теоретичний аналіз. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Серія : «Педагогічні науки». 2014. № 8. С. 49–52.
209. Панько Т. Індивідуальне і соціальне у виробленні українського інтелігентного мовлення. *Українська мова і література в школі*. 1992. № 1. С. 9.
210. Пасинок В.Г. Теоретичні основи формування професійних мовленнєвих умінь у майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04 / НПУ імені М.П. Драгоманова. Харків, 2002. 40 с.

211. Педагогическая психология: учебник / общ. ред. И. А. Зимняя. Москва: Логос, 2002. 384 с.
212. Педагогічні технології: Наука – практиці: Навч.-метод. щорічник / ред. О. І. Кульчицька, С. О. Сисоева, Я. В. Цехмістер. Київ: ВИПОЛ, 2002. Вип. 1. 326 с.
213. Педагогічні технології в сучасних наукових дослідженнях: досвід та інновації: монографія / за ред. С. Я. Харченка. Старобільськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2017. 372 с.
214. Педагогический энциклопедический словарь / Под. ред. Б. М. Бимбада. Москва: Большая рос. энциклопедия, 2002. 527 с.
215. Пентилюк М. І. Ділове спілкування та культура мовлення. Навч. посіб. / ред. Пентилюк М. І., Маруніч І. І., Гайдаєнко І. В. К.: Центр учбової літератури, 2011. 224 с.
216. Пентилюк. М.І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики: збірник статей. Київ: Ленвіт, 2011. 256 с.
217. Пентилюк М. Концептуальні засади комунікативної методики навчання української мови. *Українська мова і література в школі*. 2006. № 1. С. 15–20.
218. Пентилюк М. Концепція когнітивної методики навчання української мови. *Дивослово*. 2004. №8. С. 5–8.
219. Петровская Л.А. Общение-компетентность-тренинг: избранные труды / ред.-сост. О. В. Соловьева. Москва: Смысл, 2007. 387 с.
220. Петровская Л.А. Теоретические и методологические основы социально-психологического тренинга: автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра психол. наук: 19.00.05 / МГУ. Москва, 1985. 37 с.
221. Підгурська В.Ю. Формування мовнокомунікативних умінь у майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / АПН України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти. Київ, 2011. 20 с.
222. Підласий І. Педагогічні інновації. Рідна школа. 1998. № 12. С. 3–17.

223. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2004. 616 с.
224. Писаревський І. М. Професійно-комунікативна компетентність (в туризмі): підручник / ред. І. М. Писаревський, С. А. Александрова; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Харків: ХНАМГ, 2010. 230 с.
225. Платон. Діалоги. Київ: Основа, 1999. 395с.
226. Плиско К. Принципи, методи і форми навчання української мови (теоретичний аспект): навч. посіб. Харків: Основа, 1995. 240 с.
227. Побірченко Н.С. Компетентнісний підхід у вищій освіті: теоретичний аспект. Реалізація компетентнісного підходу у вищій школі України: матеріали методологічного семінару. Київ, 2009. С. 33 – 45.
228. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / ред. Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева, А.Е. Петров / Под ред. Е.С. Полат. Москва: Академия, 2002. 272 с.
229. Пометун О. І. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири сучасної школи. *Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України*: матеріали методологічного семінару. Київ: Педагогічна думка, 2009. С. 332 – 344.
230. Пометун О. І., Піроженко Л. В. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. Київ: А.С.К., 2005. 192 с.
231. Пономарьов Г.Ф., Бабкіна О.О., Беляєв С.Б. Нові педагогічні технології: навч.посіб. Харків, 2013. 280 с.
232. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. Київ: Ваклер, 2001. 656 с.
233. Прищак М. Трансформація освіти України: пошук парадигми. *Наукові записки* Вінницького державного педагогічного університету ім. І.Коцюбинського / Серія: педагогіка і психологія. Вінниця, 2011. № 35. С. 30 – 35.

234. Прищак М.Д. Комунікація, спілкування, комунікативність: категоріальний аналіз. *Гуманізація і гуманітаризація технічної освіти*. Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2010. № 2. С. 5 – 8.
235. Прищак М.Д., Мацко М.А. Психологія: навч. посіб. URL: <http://posibnyky.vntu.edu.ua/corner/index.html> (дата звернення: 23.05.2020).
236. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення Державних стандартів професійно-технічної освіти з конкретних професій на основі компетентнісного підходу: НАКАЗ МОНМС України № 522 від 26 квітня 2012 року / Урядовий портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0522736-12#Text> (дата звернення: 20.08.2018).
237. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Кабінету Міністрів України №1341 від 23 листопада 2011 року / Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF> (дата звернення: 19.09.2018).
238. Проворова Є.М. Методичні засади формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя музики: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / НПУ ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2008. 249 с.
239. Прокопенко І. Педагогічні технології в підготовці вчителів: Навчальний посібник. Харків, 2018. 457с.
240. Прокопенко І.Ф., Євдокимов В.І. Педагогічна технологія: Посібник. Харків: Основа, 1995. 105 с.
241. Равен Дж. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы. Изд 2-е, испр. Москва: Когито-Центр, 2001. 142 с.
242. Радевич-Винницький Я. К. Етикет і культура спілкування. Львів: СПОЛОМ, 2001. 220 с.
243. Рибалка В. Психолого-педагогічні засади організації особистісно орієнтованої підготовки учнівської молоді в системі неперервної професійної освіти. URL:

http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/3/vupysk_14.pdf (дата звернення: 20.10.2019).

244. Роменець В. А. Психологія творчості: Навч. Посібник. 3-тє вид. Київ: Либідь, 2004. 288 с.
245. Рускуліс Л. В. Методична система формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів української мови у процесі вивчення мовознавчих дисциплін: дис....д-ра пед. наук. 13.00.02 / Херсонський державний університет. Херсон, 2019. 544 с.
246. Савенкова Л.О. Теоретико-методичні основи підготовки майбутніх педагогів до професійного спілкування: автореф. дис....д-ра пед. наук: 13.00.01 / НПУ ім. М.П.Драгоманова. Київ, 1998. 32 с.
247. Сараева В.В. Формирование коммуникативных умений студентов вузов. *Казанский педагогический журнал*. 2012. №2. С.22 – 28.
248. Сватко Ю. І. Мовленнєва діяльність і навчальний текст як вторинний інформаційний продукт. *Наукові записки НаУКМА: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2008. Т. 84. С. 16–22.
249. Семенюк О.А. Основи теорії мовної комунікації: навч. Посіб. / ред. Олег Анатолійович Семенюк, В.Ю. Паращук. Львів: ВЦ “Академія”, 2010. 240 с.
250. Семиченко В.А., Заслуженюк В. С., Мистецтво розуміння. Психологія та педагогіка сімейного спілкування: Навч. Посібник для студентів вищ. Навч. Закладів. Київ: Веселка, 1998. 214 с.
251. Селевко Г. Компетентности и их классификация. *Народное образование*. Москва, 2004. №4. С.138-143
252. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии. *Народное образование*. Москва, 1998. 256 с.
253. Сідун М. М. Критерії та рівні сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи. URL: <http://naub.oa.edu.ua/2013/kryteriji-ta-rivni-sformovanosti-profesijnoji->

kompetentnosti-majbutnoho-vchytelya-inozemnoji-movy-pochatkovoji-shkoly

(дата звернення: 15.10.2019).

254. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии. СПб.: ООО «Речь», 2000. 350 с.
255. Симоненко Т. Основні напрямки роботи над розвитком професійної комунікативної компетенції студентів філологічних факультетів. *Українська мова та література в школі*, 2005. № 3. С. 43 – 47.
256. Симоненко Т. В. Формування професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічних факультетів: автореф. дис....д-ра пед. наук: 13.00.02 / НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2007. 40 с.
257. Сисоєва С. О. Педагогічні технології: коротка характеристика сутнісних ознак. Педагогічний процес: теорія та практика. 2006. № 2. С. 127 – 131.
258. Сисоєва С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня : монографія. Київ: Поліграфкнига, 1996. 407 с.
259. Скорик Т. В. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. Ніжин: НДУ, 2016. № 3. С. 108–111.
260. Слостенин В. А., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н. Общая педагогика: учеб. пособие для вузов: в 2 ч. Москва, 2002. Ч. 1. 280 с.
261. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі. Київ: Вища школа, 2005. 239с.
262. Словник іншомовних слів <http://slovopedia.org.ua/36/53407/245396.html> (дата звернення: 15.01. 2019).
263. Словник іншомовних слів / за ред. Морозов С.М., Шкарапута Л.М.. Київ: Наукова думка, 2000. 305 с.
263. Словник-довідник з української лінгводидактики / За ред. М. І. Пентиліук. Київ: Ленвіт, 2014. 310 с.
264. Смирнова І.М. Теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх учителів технологій до розроблення і використання електронних

- ресурсів: дис. ... д-ра пед. Наук: 13.00.02 / Інститут професійної технічної освіти. Київ, 2018. 709 с.
265. Собко Я. М. Теоретико-методичні основи впровадження інтегративних курсів у професійно-технічній освіті: навч.-метод. посібник. Львів: Норма, 2014. 136 с.
266. Соколов А В. Введение в теорию социальной коммуникации. СПб.: Изд-во Михайлова В. А., 2002. 461 с.
267. Спиноза Б. Избранные произведения. Ростов на Дону: Феникс, 1998. 604 с.
268. Столяр З.В. Формування комунікативної компетентності студентів філологічних спеціальностей у процесі вивчення синтаксису: дис....канд. пед. наук: 13.00.02 / Нац. ун-т «Острозька академія». Острог, 2015. 236 с.
269. Стрельбицька С. М. Формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки: дис....канд. пед. наук: 13.00.04 / Південноукраїнський нац. ун-т імені К. Д. Ушинського. Одеса, 2019. 318 с.
270. Стрельников В. Ю., Брітченко І. Г. Сучасні технології навчання у вищій школі : модульний посібник для слухачів авторських курсів підвищення кваліфікації викладачів МІПК ПУЕТ. Полтава: ПУЕТ, 2013. 309 с.
271. Стрельников В. Ю. Проектування професійно-орієнтованої дидактичної системи підготовки бакалаврів економіки: монографія. Полтава: РВЦ ПУСКУ, 2006. 335 с.
272. Тарнопольський О. Б. Кабанова М. Р. Методика викладання іноземних мов та їх аспектів у вищій школі: підручник. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2019. 256 с.
273. Тільняк Н.В. Реалізація комунікативно зорієнтованого підходу до навчання української мови бакалаврів технічних спеціальностей. автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. Київ, 2015. 19 с.

274. Тлумачний словник філософських термінів. Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2009. 264 с.
275. Тур О. Комунікативна діяльність майбутнього спеціаліста: сутність та характерні особливості. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2016. № 5. С. 219–225. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2016_5_30 (дата звернення: 23.04.2017).
276. Філософський енциклопедичний словник URL: <http://slovoedia.org.ua/104/53407/1084775.html> (дата звернення: 28.09.2018).
277. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: «Академвидав», 2006. 352 с.
278. Федоренко Ю.С. Комунікативна компетенція як найважливіший елемент успішного спілкування. *Рідна школа*. 2002. № 1. С. 63–65.
279. Фоміцька Н. Методологія системного підходу та наукових досліджень: опорний конспект лекцій. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2015. 60 с.
280. Халимон І. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя з другої спеціальності «Іноземна мова»: автореф. дис.... канд. пед. наук: 13.00.04 / Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2009. 20 с.
281. Харченко С. Я. Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності: теорія і практика. Луганськ: Альма-матер, 2006. 320 с.
282. Харченко С. Я., Краснова Н. П., Харченко Л. П. Соціально-педагогічні технології: навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луганськ: Альма-матер, 2005. 552 с.
283. Хейзинга Й. Осень середньовіччя. Москва: Айрис-прес, 2002. 544 с.
284. Химинець В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя. URL: <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49> (дата звернення: 16.08.2019).
285. Хом'як І.М. Наукові основи навчання орфографії в середній школі. Рівне: ППФ «Волинські обереги», 1998. 228 с.

286. Хом'як А. П. Педагогічні технології формування комунікативної компетентності старшокласників у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу: автореф. дис....канд. пед. наук: 13.00.09 / Ін-т педагогіки НАПН України. Київ, 2010. 20 с.
287. Хом'як І. Самостійна робота в системі навчальної діяльності студентів. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Педагогічні науки. 2016. № 1 (1). С. 90–95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnur_2016_1%281%29__18 (дата звернення: 23.07.2018).
288. Хоцкіна С.М. Формування комунікативної компетентності майбутніх економістів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін: автореферат дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Київськ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ, 2013. 20 с.
289. Хриков Є.М. Педагогічні умови як складова наукових знань. *Шлях освіти*. 2011. №2 (60). С.11-15.
290. Хуторской А.В. Дидактика: учебник для вузов. Спб.: Питер, 20017. 720 с.
291. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования. *Народное образование*. 2003. №2. С.58 – 64.
292. Хуторской А. В. Технология проектирования ключевых и предметных компетенций. URL: <http://www.eidos.ru/journal/2005/1212.htm> (дата звернення: 02.03.2018).
293. Часнікова О.В. Компетентнісний підхід в освіті як основа її реформування. URL: [hppt://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2607](http://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2607) (дата звернення: 14.10.2020).
294. Шарков Ф. И. Основы теории коммуникации: учебник для вузов. Москва: ИД «Социальные отношения», Изд-во «Перспектива», 2003. 248 с.
295. Шевченко Ю.А. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музики в процесі підготовки до організації роботи з учнівським колективом. *Наукові записки Бердянського державного*

- педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Вип.1. Бердянськ: БДПУ, 2017. С. 235 – 239.
296. Шеховцова С.О. Теоретичні і методичні засади формування суб'єктності майбутніх учителів іноземних мов у процесі фахової підготовки: дис. ... д.пед.наук: 13.00.04 / ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2017. 476 с.
297. Щербина А. М. Соціокультурні регулятиви людської діяльності в технологіях масової комунікації: автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.04. / Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. Київ, 2010. 19 с.
298. Щукин А.Н. Обучение иностранным языкам: Теория и практика: учеб. пос. для преп. и студ. Москва: Филоматис, 2004. С. 139-140.
299. Ягупов В. Методологічні основи розуміння та обґрунтування понять «компетентність» і «компетенція» щодо професійної підготовки майбутніх фахівців. *Нові технології навчання*: зб. наук. пр.: в 2 ч. / гол. ред. Гребельник О. П. Київ – Вінниця, 2011. Вип. № 69, ч. 1. С. 23–29.
300. Якобсон Р. Лингвистика и поэтика. *Структурализм: «за» и «против»*. Москва, 1975. С. 193–230.
301. Яковліва О.П. Формування комунікативних умінь майбутніх учителів у процесі виховної роботи в оздоровчих таборах: дис....канд. пед. наук:13.00.07 / Вінницький держ. педагогічний ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2002. 227 с.
302. Ярощук І. Д. До питання про визначення понять «спілкування», «комунікація» та їхнє співвідношення. *Масова комунікація: історія, сьогодення, перспективи*: наук.-практ. журн. Луцьк: Волин. Нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. Вип. 1 (1). С. 49–53.
303. Boyatzis R.E. The competent manager: a model for effective performance. New York : John Wiley & Sons, 1982. 308 p.
304. Dalton S., Tharp R. Standards for pedagogy: research, theory and practice / In G. Wells & Guy Claxton (Eds.), *Learning for life in the 21 century*. Oxford,UK: Blackwell Publishing, 2002. 453 p.

305. Dance F. The Concept of Communication / *Journal of Communication*, 1970. № 20. P. 201-210.
306. European Council conclusion, March 2000. URL: http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00100-i.eno.htm (дата звернення: 20.12.2018).
307. Hymes D. On Communicative Competence. *Sociolinguistics* / ed. by J. B. Pride, J. Holmes. Harmondsworth: Penguin, 1972. P. 269–293.
308. Hutmacher Walo TITLE Key Competencies for Europe. Report of the Symposium (Berne, Switzerland, March 27-30, 1996). A Secondary Education for Europe Project. Council for Cultural Co-operation (CDCC). A secondary education for Europe. URL: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED407717.pdf>
309. Goban-Klas T. Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu. Warszawa, Kraków: Wydawnictwo naukowe PWN, 1999. 336 s.
310. Peirce Ch. Selected writing. New York, 1977. P. 197.
311. Voronenkova T.O., Omelchenko S.O. Methodological approaches to forming professional mobility of future pedagogues: collective monograph “*Advanced trends of the modern development of psychology and pedagogy in European countries*”. Baia Mare, Romania 2019. P.82-96.
312. Voronenkova T.O., Omelchenko S.O Implementation of pedagogical technology in the educational process of educational institution. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. Lublin, №8 (36), 2020. P.16-21.
313. Walicka de Hackbeil H. Pojęcie “komunikacja” w amerykańskiej teorii komunikacji społecznej: Uniwersytet Wrocławski, 1975. 36 p.
314. White R.W. Motivatio Reconsidered: The Concept of Competence / R. W. White // *Psychological Review*. 1959. № 66. P. 297–333.

ДОДАТКИ

Додаток А

Витяг з Закону України «Про освіту» (від 25.07.2018)

Стаття 21. Спеціалізована освіта

1. Спеціалізована освіта - це освіта мистецького, спортивного, військового чи наукового спрямування, яка може здобуватися в рамках формальної, неформальної, інформальної освіти, спрямована на здобуття компетентностей у відповідній сфері професійної діяльності під час навчання у безперервному інтегрованому освітньому процесі на кількох або всіх рівнях освіти та потребує раннього виявлення і розвитку індивідуальних здібностей.

Держава створює умови для здобуття освіти мистецького, спортивного, військового та наукового спрямування, у тому числі в закладах спеціалізованої освіти всіх рівнів.

2. Мистецька освіта передбачає здобуття спеціальних здібностей, естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій у процесі активної мистецької діяльності, набуття особою комплексу професійних, у тому числі виконавських, компетентностей та спрямована на професійну художньо-творчу самореалізацію особистості і отримання кваліфікацій у різних видах мистецтва.

Мистецька освіта включає:

- початкову мистецьку освіту, що здобувається одночасно з початковою та/або базовою середньою освітою і полягає в набутті здобувачем компетентностей початкового рівня в обраному виді мистецтва;
- профільну мистецьку освіту, що здобувається на основі початкової мистецької освіти одночасно з повною загальною середньою освітою та орієнтована на продовження навчання на наступному рівні мистецької освіти;

- фахову передвищу мистецьку освіту, що здобувається на основі початкової мистецької та базової середньої освіти з одночасним здобуттям повної загальної середньої освіти або на основі повної загальної середньої освіти та полягає в набутті здобувачем освіти професійних компетентностей за певною мистецькою спеціальністю;
- вищу мистецьку освіту, що здобувається на основі профільної або фахової передвищої мистецької освіти та повної загальної середньої освіти і полягає в набутті здобувачем вищої освіти компетентностей відповідного ступеня вищої освіти (молодшого бакалавра, бакалавра, магістра, доктора філософії/доктора мистецтва та доктора наук) за певною мистецькою спеціальністю.

Особи, які здобувають мистецьку освіту в закладах спеціалізованої мистецької освіти одночасно з повною загальною середньою освітою, безоплатно забезпечуються місцями у гуртожитках (інтернатах), харчуванням, навчальним обладнанням та стипендіями згідно із законодавством.

Положення про заклади спеціалізованої мистецької освіти затверджуються у порядку, визначеному спеціальними законами.

Стаття 58. Вимоги до освіти та професійної кваліфікації педагогічного працівника закладу освіти

1. Педагогічну діяльність у закладах освіти здійснюють особи, які працюють на посадах педагогічних працівників.
2. На посади педагогічних працівників приймаються особи, фізичний і психічний стан яких дозволяє здійснювати педагогічну діяльність та які мають освітню та/або професійну кваліфікацію, що відповідає встановленим законодавством, зокрема професійним стандартом (за наявності), кваліфікаційним вимогам до відповідних посад педагогічних працівників.
3. Особам, які здобули вищу, фахову передвищу чи професійну (професійно-технічну) освіту за педагогічною спеціальністю (педагогічну освіту), відповідний заклад освіти присвоює професійну кваліфікацію

педагогічного працівника. Педагогічна освіта передбачає підготовку особи, результатом якої є набуття компетентностей зі спеціальності (предметної спеціальності, спеціалізації), педагогіки, психології, у тому числі шляхом проходження педагогічної практики, необхідних для забезпечення процесу навчання, виховання і розвитку особистості, у тому числі осіб з особливими освітніми потребами, моніторингу педагогічної діяльності та аналізу педагогічного досвіду, проведення освітніх вимірювань, застосування освітніх технологій і методів навчання, ефективних способів взаємодії всіх учасників освітнього процесу.

4. Особам, які здобули у закладі освіти вищу, фахову передвищу чи професійну (професійно-технічну) освіту за іншою спеціальністю, цей заклад може присвоїти професійну кваліфікацію педагогічного працівника у разі, якщо це передбачено відповідною освітньою програмою.

5. Особи, які здобули вищу, фахову передвищу чи професійну (професійно-технічну) освіту за іншою спеціальністю та яким не було присвоєно професійну кваліфікацію педагогічного працівника, можуть бути призначені на посаду педагогічного працівника строком на один рік.

Особи можуть продовжити працювати на відповідних посадах педагогічних працівників системи дошкільної, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої та післядипломної освіти після їх успішної атестації у порядку, визначеному законодавством.

Особам, які забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти, професійна кваліфікація педагогічного працівника може бути присвоєна закладом вищої чи післядипломної освіти або відповідним кваліфікаційним центром після одного року роботи на посадах педагогічних працівників, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти, за умови успішного складення кваліфікаційного іспиту відповідно до кваліфікаційних вимог до педагогічного працівника чи відповідного професійного стандарту (за наявності).

Стаття 59. Професійний розвиток та підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників

1. Професійний розвиток педагогічних і науково-педагогічних працівників передбачає постійну самоосвіту, участь у програмах підвищення кваліфікації та будь-які інші види і форми професійного зростання. Заклади освіти, в яких працюють педагогічні та науково-педагогічні працівники, сприяють їхньому професійному розвитку та підвищенню кваліфікації.

2. Підвищення кваліфікації може здійснюватися за різними видами (навчання за освітньою програмою, стажування, участь у сертифікаційних програмах, тренінгах, семінарах, семінарах-практикумах, семінарах-нарадах, семінарах-тренінгах, вебінарах, майстер-класах тощо) та у різних формах (інституційна, дуальна, на робочому місці (на виробництві) тощо).

Педагогічні та науково-педагогічні працівники мають право підвищувати кваліфікацію у закладах освіти, що мають ліцензію на підвищення кваліфікації або провадять освітню діяльність за акредитованою освітньою програмою. Результати підвищення кваліфікації у таких закладах освіти не потребують окремого визнання і підтвердження.

Педагогічні та науково-педагогічні працівники мають право підвищувати кваліфікацію в інших суб'єктів освітньої діяльності, фізичних та юридичних осіб. Результати підвищення кваліфікації педагогічного (науково-педагогічного) працівника у таких суб'єктів визнаються окремим рішенням педагогічної (вченої) ради. Умови і порядок визнання результатів підвищення кваліфікації у таких суб'єктів визначаються відповідно до частини шостої цієї статті.

Вид, форму та суб'єкта підвищення кваліфікації обирає педагогічний (науково-педагогічний) працівник.

3. Педагогічна (вчена) рада закладу освіти на основі пропозицій педагогічних (науково-педагогічних) працівників затверджує щорічний план підвищення кваліфікації педагогічних (науково-педагогічних) працівників (з відривом чи без відриву від освітнього процесу).

4. Підвищення кваліфікації є необхідною умовою атестації педагогічного працівника та враховується під час обрання за конкурсом на посаду науково-педагогічного працівника.

5. Загальна кількість годин, відведена на підвищення кваліфікації педагогічного (науково-педагогічного) працівника, що оплачується за кошти відповідних бюджетів, визначається законодавством.

Кошти на підвищення кваліфікації педагогічних (науково-педагогічних) працівників отримує заклад освіти, який розподіляє їх за рішенням педагогічної (вченої) ради закладу освіти.

Підвищення кваліфікації педагогічного (науково-педагогічного) працівника може фінансуватися засновником закладу освіти, закладом освіти, в якому він працює, педагогічним (науково-педагогічним) працівником, а також іншими фізичними та юридичними особами.

На час підвищення кваліфікації з відривом від освітнього процесу в обсязі, визначеному законодавством, за педагогічним (науково-педагогічним) працівником зберігається місце роботи (посада) із збереженням середньої заробітної плати.

6. Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, включаючи порядок оплати, умови і порядок визнання результатів підвищення кваліфікації, затверджується Кабінетом Міністрів України.

Принципи комунікативної компетентності

Принцип комунікативної компетентності	Характеристика принципу комунікативної компетентності
Принцип науковості	<p>Даний принцип передусім тлумачиться як достовірність, точна відповідність викладеного матеріалу тому, що реально існує в житті та встановлено в науці, правильне розкриття сутності явищ та їх ознак, характеристика їх співвідношень і зв'язків з іншими явищами [90, с. 37-38].</p>
Принцип систематичності	<p>Принцип систематичності передбачає «порядок розміщення матеріалу, який забезпечує розуміння мовних фактів та явищ у взаємозв'язках і цілісній системі» [184, с.7]. У процесі засвоєння мовного матеріалу студенти не завжди можуть зв'язати мовні поняття з іншими явищами. Виходячи з цього завдання викладача – сформувати систему знань з окремого розділу та всієї програми курсу, які легко будуть відновлюватися в цілісній системі.</p>
Принцип наступності	<p>Цей принцип реалізується на основі розширення й поглиблення комунікативних умінь і навичок за допомогою опори на відоме. Так, у процесі формування професійного мовлення в майбутніх учителів музичного мистецтва викладач спирається на мовленнєві</p>

	<p>уміння й навички, які були сформовані в них раніше у молодшому віці.</p>
<p>Принцип наочності</p>	<p>Даний принцип сприяє конкретизації та узагальненню мовного матеріалу за допомогою посібників, таблиць, схем, малюнків з використанням технічних засобів навчання. Наочність сприяє оволодінню абстрактними поняттями, активізує увагу студентів. Сучасні електронні засоби навчання дають змогу розвивати логічне мислення, мовний слух, зв'язне мовлення студентів.</p>
<p>Принцип доступності</p>	<p>За цим принципом зміст мовного матеріалу має бути реально здійснюваним і викликати роздуми, міркування, сприяти мовленнєвому розвитку студентів. Крім того, добираючи дидактичний матеріал. Викладач має передбачати, щоб проблемні завдання були посильними й сприяли активізації розумово-мовленнєвої діяльності з поступовим наростанням труднощів.</p>
<p>Принцип гуманізації начального процесу в закладах вищої освіти</p>	<p>Принцип передбачає зміну загальної організації, функції освіти, її подальше реформування на гуманістичних засадах. По-перше, цей принцип розкриває гуманне толерантне ставлення викладача до студента, розвиток його суб'єктивних якостей, виховання на основі гуманістичних цінностей, визначення соціальної цінності майбутнього педагога як</p>

	<p>особистості, його права на якісну освіту, розвиток, свободу вибору в процесі навчання, повагу до майбутнього педагога, його людської гідності, врахування його потреб, інтересів, здібностей, мотивів тощо, а по-друге – формування високоморального, доброзичливого, людяного вчителя, який характеризується гуманістичною спрямованістю комунікативної діяльності, що виявляється в мотиваційно-ціннісній орієнтації педагога на творення добра, відповідальність за долю студента, його захист, створення комфортного морально-психологічного середовища на заняттях, максимально сприятливих умов для навчання і розвитку студентів, організацію спілкування з дітьми на демократичних засадах, здатність співпереживати, потребу допомагати і підтримувати тощо [149,с 127]</p>
<p>Принцип демократизації спілкування викладача зі студентом</p>	<p>Даний принцип передбачає відмову від авторитарного і ліберального стилів спілкування, регламентації діяльності студентів та припущення їх ініціативи, творчості й самодіяльності, але одночасно й відмову від позиції викладача як пасивного спостерігача, який не втручається в процес формування комунікативної сфери майбутніх педагогів, самоусувається від відповідальності за результати цієї роботи, є прихильником абсолютної, нічим не детермінованої свободи</p>

	<p>вибору студентами, які ще не мають досвіду професійного спілкування. Встановлення демократичних відносин зі студентами в ракурсі особистісно-орієнтованого підходу ґрунтується на засадах співробітництва, співпраці, взаєморозуміння, коли викладач створює оптимальні умови для розвитку особистості кожного студента, сприяє його психологічному і соціальному комфорту, спільно зі студентами визначає тему та завдання навчальної діяльності, мотивує до активної роботи, підтримує ініціативу майбутніх педагогів, радиться щодо визначення шляхів і способів вирішення навчальних проблем і завдань, не забуваючи при цьому про необхідність формування в них знань та вмінь дотримуватися нормативних вимог у спілкування.</p>
<p>Принцип технологізації навчання</p>	<p>Принцип технологізації навчання включає два аспекти: внутрішньо технологічний та зовнішньо технологічний. Внутрішньо технологічний аспект передбачає осмислення студентом мети та завдань своєї комунікативної діяльності відповідно до конкретної ситуації, змісту діяльності, необхідних мовленнєвих дій та операцій, послідовність їх виконання, очікуваного результату (розвиток когнітивних стратегій), а також здатність втілити визначену технологію в життя [96, с 23]. Другий аспект включає використання вже відомих або</p>

	розробку нових технологій формування комунікативної компетентності майбутніх учителів, які використовуються в процесі їх професійної підготовки.
Принцип діалогізації навчального процесу	<p>Цей принцип передбачає процес взаємодії між людьми шляхом обміну смисловими позиціями-судженнями спрямований на розв'язання завдання формування комунікативної культури майбутніх педагогів загалом і такого її компонента, як комунікативної компетентності. Діалог сьогодні трактується не лише як форма чи метод, а як особливий рівень комунікативного процесу. Діалогізація змісту освіти передбачає: звернення освіти до цілісної картини світу, насамперед до світу культури, світу людини через «олюднення» знань, формування системного і вибудову відповідних смислових та ціннісних контекстів; через переорієнтацію змісту освіти на проблеми людського життя» [62]. Даний принцип передбачає відмов викладача від монологу як способу статусного домінування, суб'єкт-об'єктних відносин зі студентом, маніпулювання, стереотипності у передачі знань та перехід до продуктивного соціально-орієнтованого інтерактивного спілкування. Діалогічна форма спілкування передбачає рівність у відносинах «викладач-студент», зосередженість на потребах співрозмовника,</p>

	<p>передачу йому знань із залученням особистого досвіду студента, врахування його індивідуальних особливостей тощо, є своєрідною формою співтворчості викладача і студента, яка будується на синергетичних зв'язках. Дотримання даного принципу зумовлює розвиток у студентів уміння бачити сильні й слабкі аспекти співрозмовника, критично ставить до отриманої інформації, розрізняти упереджену й неупереджену інформацію, виявляти розбіжність в позиціях учасників діалогу, розуміти позицію співрозмовника, об'єктивно її оцінювати тощо.</p>
<p>Принцип креативності</p>	<p>Принцип визначає провідну роль продуктивної творчої діяльності студентів у формуванні їх комунікативної компетентності (Л.Божович [28], В.Давидов [86], О.Леонтьєв 163 та ін.), пов'язаної як із засвоєнням і використанням надбань загальнокультурного та педагогічного досвіду, так і з масо стійним продукуванням нових професійних підходів. Принцип розкриває вміння генерувати нові ідеї, використовувати інноваційні підходи у професійній підготовці студентів, навчати майбутніх учителів приймати нестандартні рішення, здійснювати вибір найбільш оптимальних рішень серед альтернативних, володіти навичками самопрезентації для того, щоб бути конкурентоспроможними і</p>

	<p>мобільними на ринку праці, вміти інтегруватися в соціокультурне середовище навчального закладу.</p>
<p>Принцип проблемної ситуативності</p>	<p>Даний принцип передбачає створення, імітацію, моделювання проблемних ситуацій і розв'язання їх студентами з метою максимального наближення до реалій майбутньої педагогічної професії. Основою здійснення даного принципу в аспекті формування комунікативної компетентності є усвідомлення того, що «пояснення індивідуальних відмінностей у виконанні мисленнєвих задач слід шукати не в успішності виконання того чи іншого компонента інформаційної обробки, а у виборі стратегії, яка визначає рівень управління цими компонентами» [214]. Засобом здійснення даного принципу є також орієнтація на зразки діалогічного та монологічного мовлення, мовленнєві моделі, типові стандартизовані мовленнєві структури. Які допомагають здійснювати вільну комунікацію в різних ситуаціях.</p>
<p>Принцип соціально-особистісного прагматизму</p>	<p>Принцип відкриває закономірне відображення особистісно-прагматичного підходу до процесу формування комунікативної компетентності майбутнього викладача, актуальність якого підтверджується</p>

дослідження цілої низки вітчизняних і зарубіжних вчених (В.Рибалка [243], Н.Побірченко [227] та ін.). Сутність принципу полягає «в усвідомленні принципової залежності рівня життя суспільства від особистості і, навпаки, благополуччя особистості від суспільства. Забезпечення високого рівня вказаної взаємозалежності постає важливою передмовою сталого економічного і соціального розвитку країни» [197]. В особистому плані це усвідомлення студентом мотивів власної комунікативної діяльності, спрямованість на досягнення реальної мети (прагматичної й комунікативної) і завдань формування комунікативної компетентності, розуміння її суті як процесу і результатів відповідних видів діяльності, вибір індивідуального способу розв'язання комунікативної ситуації; використання комплексу необхідних мовленнєвих засобів. У соціальному плані принцип передбачає підготовку студентів до використання набутих у закладах вищої освіти компетенцій в умовах реального суспільного і професійного життя, вміння постійно аналізувати та корегувати власну комунікативну діяльність, запобігати конфліктним ситуаціям або правильно виходити з них, розвивати в собі якості толерантності у стосунках з дітьми, їх батьками, іншими

	<p>викладачами, берегти власне психічне і фізичне здоров'я та здоров'я інших людей як найвищу цінність. Ці завдання можуть бути реалізовані шляхом використання як групових, так і індивідуальних форм навчання студентів, які найбільше відповідають як завданням формування комунікативної компетентності майбутніх учителів, так і завданням розвитку їх суспільної та індивідуальної природи, що мають гармонійно поєднуватися.</p>
<p>Принцип професійно-особистісного саморозвитку майбутніх учителів</p>	<p>Даний принцип ґрунтується на аксіомі про те, що неможливо в закладах вищої освіти раз і назавжди дати майбутньому спеціалісту все необхідне для його успішної професійної діяльності. Кожен фахівець навчається впродовж всього життя й постійно вдосконалюючи свої вміння та розширювати обсяг знань (В.Андрущенко [2], А.Вербицький [39], І.Зязюн [124], І.Підласий [222;223] та ін.). Процес саморозвитку необхідний і тому, що комунікативна компетентність – це складна інтегративна якість викладача, і тому без самооцінки власних комунікативних умінь, постійної активної самостійної роботи над собою. Необхідна серйозна психолого-педагогічна підтримка процесу саморозвитку комунікативних якостей студентів, методичне забезпечення, а також розробка необхідних навчально-тренувальних технологій. Студент</p>

	повинен безперервно самовдосконалюватися, вміти знаходити необхідну інформацію, аналізувати її, використовувати для власного саморозвитку.
<p>Принцип інтегративності</p>	<p>Принцип інтегративності передбачає використання всіх запропонованих підходів, принципів, методів і засобів, фахових дисциплін, гуманітарних дисциплін з метою формування компонентів комунікативної компетентності майбутніх учителів, наявність міжпредметних зв'язків, узгодження дій викладача, навчання студентів працювати у групах. Майбутній вчитель повинен мати такі інтегративні якості особистості, як комунікативність, креативність, толерантність, соціальна активність, творче мислення та ін. Саме принцип інтегративності забезпечує створення у закладах вищої освіти середовища з альтернативними можливостями для різнобічної комунікативності майбутніх учителів музики.</p>
<p>Принцип комунікативної спрямованості процесу вивчення студентами дисциплін гуманітарного циклу</p>	<p>Принцип комунікативної спрямованості передбачає опанування студентами стратегіями і тактиками комунікативно доцільного використання мови як засобу спілкування і спрямовує увагу на організацію активної практичної мовленнєвої діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва, багаторазового розв'язання ними комунікативних завдань.</p>

	<p>Л.Паламар стверджує, що «принцип комунікативності найбільш успішно реалізується в навчальному процесі тільки тоді, коли вся система навчання скерована на засвоєння операцій з матеріалом, який необхідний для здійснення мовленнєвої діяльності» [205, с.226-227]. В основі даного принципу лежить дискурсний підхід, що передбачає розуміння комунікації як соціальної взаємодії.</p>
<p>Принцип рефлексивної активності</p>	<p>«Критичність мислення студентів; прагнення майбутніх педагогів до доказовості навчального матеріалу; здатність викладати навчальний матеріал «проблемним методом»; прагнення та здатність студентів вести дискусію; готовність до адекватної самооцінки; здатність до самоуправління ; вміння творчо вирішувати виникаючі проблеми; особистісний підхід до здібностей; спрямованість на особистість [99]. На нашу думку, для успішного засвоєння студентами комунікативних стратегій кожен їх структурний елемент повинен супроводжуватися активною рефлексивною діяльністю.</p>
<p>Текстоцентричний принцип</p>	<p>Класичний принцип лінгводидактики, який передбачає обов'язкову опору на текст як найважливішу одиницю в навчанні мови та здійснення комунікативної функції. Результатом будь-якого виду мовленнєвої діяльності є текст.</p>

Текст є «засобом пізнання мови як поліфункційного явища; текст виступає найважливішим засобом доручення до української культури; текст виступає як мовленнєвий витвір, результат використання системи мови, оскільки на його засадах вивчається мова в дії, засвоюються закономірності функціонування фонетичних засобів у мовленні; текст – основний засіб оволодіння усними та писемними формами українського мовлення, оволодіння мовленнєвою діяльністю у всіх її видах (читання, говоріння, аудіювання, письмо), на його основі формується комунікативна компетенція; текст є засобом створення ситуацій, на основі яких здійснюється реальне спілкування» [1, с.134]. Завжди незмінною є діагностична функція тексту, оскільки він не лише передає певну інформацію читачеві чи слухачеві, але й інформацію про самого творця тексту, рівень його комунікативних умінь, особистісні якості тощо. Отже якісні характеристики текстів можуть слугувати критеріями сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

ТЕСТ ВИЗНАЧЕННЯ ПОТРЕБИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ

Якщо ви згодні з твердженнями ,наведеними нижче, поставте знак “+” навпроти відповідного номера . Якщо ж не згодні, поставте знак “-“

1. “Я залюбки беру участь у різних урочистостях”.
2. “Я не можу перемогти свої бажання, навіть якщо вони суперечать бажанням моїх товаришів”.
3. “Мені подобається висловлювати кому-небудь свою прихильність”.
4. “Я більше зосереджений на завоюванні впливу, ніж дружби”.
5. “Я відчуваю , що стосовно друзів маю більше прав, ніж обов’язків”.
6. “Коли я дізнаюся, про успіхи свого товариша , у мене чомусь погіршується настрій”
7. “Щоб бути задоволеним собою, я повинен кому-небудь у чомусь допомогти “.
8. “Мої турботи зникають, коли я перебуваю серед товаришів”.
9. “Мої друзі мені добряче-таки набридли”.
10. “Коли я виконую важку роботу, присутність людей мене дратує”.
11. “Загнаний у глухий кут, я кажу лише ту частку правди, яка, на мою думку, не зашкодить моїм друзям та знайомим”.
12. “У важкій ситуації я думаю не стільки про себе, скільки про близьку людину”.
13. “Неприємності у друзів викликають у мене таке переживання, що я можу захворіти”.
14. “Мені приємно допомагати іншим, навіть коли це завдає мені труднощів”.
15. “З поваги до друга я можу погодитися з його думкою, навіть якщо він і не правий”.

16. “Мені більше подобаються пригодницькі оповідання, аніж оповідання про кохання”.
17. “Сцени насильства у фільмах викликають у мене відразу”.
18. “На самоті я відчуваю більшу тривогу і напруженість, ніж коли перебуваю серед людей”.
19. “Я вважаю, що головна радість у житті-спілкування”.
20. “Мені шкода бездомних кішок і собак”.
21. “Я вважаю, що краще мати менше друзів, але зате близьких”.
22. “Я люблю бути серед людей”.
23. “Я довго хвилююся після суперечки з близькими”.
24. “У мене, мабуть, більше близьких друзів, аніж у багатьох інших”.
25. “Я більше прагну досягнень, аніж дружби”.
26. “Я більше довіряю власній інтуїції й уяві думаючи про людей, ніж судженням про них інших”.
27. “Для мене важливіше матеріальне забезпечення і добробут, ніж радість спілкування з приємними мені людьми”.
28. “Я співчуваю людям, у яких немає близьких друзів”.
29. “Люди часто невдячні щодо мене”.
30. “Я люблю оповідання про безкорисливу дружбу”.
31. “Заради друга я можу пожертвувати своїми інтересами”.
32. “У дитинстві я належав до компанії, яка завжди трималася вкупі”.
33. “Якби я був журналістом, то із задоволенням писав би про силу дружби”.

Підрахуйте кількість відповідей “-“ на запитання 3, 4, 5, 6, 9, 10, 15, 16, 25, 27, 29 і відповідей “+” на всі інші запитання.

Якщо одержана сума менше 23 балів- потреба у спілкуванні дуже низька, 23-26- низька, 27-28-середня, 29-30- висока, 31 і більше – дуже висока.

- Семиченко В.А., Заслуженюк В. С., Мистецтво розуміння. Психологія та педагогіка сімейного спілкування: Навч. Посібник для студентів вищ. Навч. Закладів. К.: Веселка, 1998. 214 с.

Додаток Г

Методика діагностики рівня сформованості комунікативної культури особистості (С. Знаменська)

Інструкція: «Вам необхідно відповісти на 20 питань. Відповідайте тільки «так» чи «ні». Якщо Ваша відповідь на питання позитивна, то поставте знак «+», якщо негативна, то знак «-». Уявіть собі типові ситуації й не замислюйтесь над деталями. Не зволікайте на обдумування. Відповідайте швидко».

Текст опитувальника.

1. Чи багато у Вас друзів, з якими Вам приємно постійно спілкуватися?
 2. Чи довго Вас турбує відчуття образи, заподіяної Вам кимось з Ваших товаришів?
 3. Чи є у Вас прагнення до встановлення нових знайомств з різними людьми?
 4. Чи вірно, що Вам приємніше й простіше проводити час з книгами або за якимись іншими заняттями, ніж з людьми?
 5. Чи можете Ви стримати негативні емоції в суперечці?
 6. Чи легко Ви встановлюєте контакт з людьми, які значно старше Вас за віком?
 7. Чи можете Ви довго слухати пізнавальну інформацію, якщо вона Вам емоційно нецікава?
 8. Чи любите Ви слухати незнайомого співбесідника?
 9. Чи прагнете Ви при слушній нагоді познайомитися й поговорити з новою людиною?
 10. Чи любите Ви слухати інформацію від малоприємного співбесідника?
 11. Чи подобається Вам постійно знаходитися серед людей?
- 209
12. Чи дратують Вас навколишні люди, й чи хочеться Вам побути на самоті?

13. Чи випробовуєте Ви труднощі при забороні негативних емоцій при отриманні недостовірної інформації?
14. Чи випробовуєте Ви відчуття утруднення, незручності, якщо доводиться проявити ініціативу, щоб познайомитися з новою людиною?
15. Чи можете Ви розмовляти спокійним тоном в гніві?
16. Чи прагнете Ви обмежити круг своїх знайомих невеликою кількістю людей?
17. Чи відчуваєте Ви себе невимушено, потрапивши в незнайому для Вас компанію?
18. Чи правда, що Ви не відчуваєте себе достатньо упевненим і спокійним, коли доводиться говорити що-небудь великій групі людей?
19. Чи можете Ви відмовитися від спілкування, якщо передбачили негативну реакцію співбесідника?
20. Чи часто Ви збентежуєтесь, відчуваєте незручність при спілкуванні з малознайомими людьми?

Обробка результатів.

Рівень комунікативної культури визначається за сумою позитивних відповідей на запитання 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19 і сумою негативних відповідей на запитання – 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, розподілених на 20.

Рівні комунікативних умінь

Низький 0,1–0,45; Нижче середнього 0,46–0,55; Середній 0,56–0,65

Вище середнього 0,66–0,75; Високий 0,76–1

Методика «КОС-2»

Професійно важливими якостями спеціаліста з соціальної педагогіки є комунікативні та організаторські здібності, властивості емоційно-вольової сфери.

Для оцінювання рівня розвитку комунікативних та організаторських здібностей користуються методикою “КОС-2” (Б. Федоришин). Вона допомагає виявити вміння чітко і швидко налагоджувати ділові та товариські контакти, бажання розширити їх, впливати на людей, проявляти ініціативу.

Інструкція

Перед вами 40 запитань, на кожне з яких треба дати відповідь «так» або «ні». Час виконання методики – 10–15 хвилин.

Текст опитувальника

1. Чи є у Вас потяг до спілкування і знайомства з різними людьми?
2. Чи подобається Вам займатися громадською роботою?
3. Чи довго турбує Вас почуття образи на своїх товаришів?
4. Чи завжди Вам важко орієнтуватися в критичній ситуації, що склалася?
5. Чи багато у Вас друзів, з якими постійно спілкуєтеся?
6. Чи часто вдається Вам схилити більшість своїх товаришів до прийняття ними Вашої думки?
7. Чи правда, що Вам приємніше і простіше проводити час за книгами або за яким-небудь іншим заняттям, ніж з людьми?
8. Якщо виникли певні перешкоди у здійсненні Ваших намірів, чи легко Вам від них відмовитися?
9. Чи легко Ви встановлюєте контакти з людьми, які значно старші за Вас?
10. Чи любите Ви придумувати й організовувати зі своїми товаришами різноманітні ігри та розваги?
11. Чи важко вам “включатися” в нові для Вас компанії (колективи)?

12. Чи часто Ви відкладаєте на інші дні справи, які слід було б виконати сьогодні?
13. Чи легко Вам вдається встановлювати контакти і спілкуватися з незнайомими людьми?
14. Чи прагнете Ви, щоб Ваші товариші діяли відповідно до Вашої думки?
15. Чи важко Вам освоюватися в новому колективі?
16. Правда, що у Вас не буває конфліктів з товаришами через невиконання ними своїх обіцянок, зобов'язань, обов'язків?
17. Чи прагнете Ви, якщо обставини сприяють цьому, познайомитися і поспілкуватися з незнайомою людиною?
18. Чи часто Ви у вирішенні важливих справ берете ініціативу на себе?
19. Чи дратують Вас оточуючі, чи виникає у Вас бажання бути наодинці?
20. Чи правда, що Ви, як правило, погано орієнтуєтесь в незнайомій для Вас ситуації?
21. Чи подобається Вам постійно бути серед людей?
22. Чи виникає у Вас відчуття дискомфорту, якщо Вам не вдається завершити розпочату справу?
23. Чи важко Вам проявити ініціативу, щоб познайомитися з іншою людиною?
24. Чи правда, що Ви втомлюєтесь від постійного спілкування з друзями?
25. Чи подобається Вам брати участь у колективних іграх?
26. Чи часто Ви проявляєте ініціативу під час вирішення проблем, які торкаються інтересів Ваших друзів?
27. Чи правда, що Ви почуваете себе невпевнено серед незнайомих людей?
28. Чи правда, що Ви прагнете того, щоб довести правильність своїх дій?
29. Чи вважаєте, що Вам неважко внести позбавлення в незнайоме товариство?
30. Чи брали Ви участь у громадському житті школи (підприємства)?
31. Чи прагнете Ви обмежити коло своїх знайомих?

32. Чи правда, що Ви не прагнете відстоювати свою думку або рішення, якщо його не відразу прийняли друзі?
33. Чи відчуваєте Ви себе комфортно в незнайомій компанії?
34. Чи охоче Ви організуєте вечірку для своїх друзів?
35. Чи правда, що Ви розгублені, коли треба говорити перед великою кількістю людей?
36. Чи часто Ви спізнюєтеся на ділові зустрічі, побачення?
37. У Вас багато друзів?
38. Чи часто Ви буваєте у центрі уваги своїх друзів?
39. Чи відчуваєте Ви дискомфорт під час спілкування з малознайомими людьми?
40. Чи правда, що Ви не дуже впевнено почуваєте себе в оточенні великої групи своїх друзів?

Обробка результатів

Комунікативні схильності: “Так” – 1, 5, 9, 13, 17, 21, 25, 29, 33, 37;

“Ні” – 3, 7, 11, 15, 19, 23, 27, 31, 35, 39.

Організаторські схильності: “Так” – 2, 6, 10, 14, 20, 22, 26, 30, 34, 38;

“Ні” – 4, 8, 12, 16, 20, 24, 28, 32, 36, 40.

Коефіцієнт комунікативних або організаторських схильностей K – це відношення кількості відповідей, що збігаються з ключем, до числа 20: $K = x/20$

Показники, отримані заданою методикою, можуть коливатися від 0 до 1. Показники, близькі до 1, свідчать про високий рівень комунікативних чи організаторських схильностей; близькі до 0 – про низький рівень.

Оцінний коефіцієнт (K) – це первинна кількісна характеристика. Для якісної стандартизації результатів дослідження використовуються шкали оцінок, в яких тому чи іншому діапазону кількісних показників K відповідає визначена оцінка. Наприклад, у Вас кількість відповідей, що збіглися, виявилась рівною 19 за шкалою комунікативних схильностей і 16 – за

шкалою організаторських схильностей. Користуючись формулою, вираховуємо: $K(ком) = 19/20 = 0,95$ і $K(орг) = 16/20 = 0,8$

Записуємо результати досліджень у бланк відповідей і порівнюємо їх зі шкалами оцінок комунікативних та організаторських схильностей.

Шкала оцінок комунікативних схильностей

Коефіцієнт К	0,10-0,45	0,46-0,55	0,56-0,65	0,66-0,75	0,76-1
Оцінка	1	2	3	4	5
Рівень	Низький	Нижче середнього	Середній	Високий	Дуже високий

Шкала оцінок організаторських схильностей

Коефіцієнт К	0,20-0,55	0,56-0,65	0,66-0,70	0,71-0,80	0,77-1
Оцінка	1	2	3	4	5
Рівень	Низький	Нижче середнього	Середній	Високий	Дуже високий

Етика соціально-педагогічної діяльності : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Р. В. Зозуляк-Случик, Б. І. Ков-бас. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2011. – 212 с. – ISBN 978-617-7009-45-9.

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ ДОНЕЦЬКОЇ
ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ

ІНОЗЕМНА МОВА ТА МУЗИКА В ОСВІТНЬОМУ
ПРОЦЕСІ У ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЦОЇ
ОСВІТИ

**ПРОГРАМА
ВАРІАТИВНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

**підготовки молодшого спеціаліста
галузі знань 02 «Культура і мистецтво»
спеціальності 025 «Музичне мистецтво»**

УДК 378.147:37.011.3-051:7

Навчальна робоча програма з варіативної дисципліни «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової перед вищої освіти» освітньо-професійної програми підготовки молодшого спеціаліста за спеціальністю 025 Музичне мистецтво. – Бахмут: БКМ, 2018.

Укладач: Вороненкова Т.О.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор, ректор Донбаського державного педагогічного університету Омельченко С. О.

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри

Протокол від ____ - ____ 20__ р. № ____

Завідувач кафедри _____

ВСТУП

Програма вивчення варіативної навчальної дисципліни «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової перед вищої освіти» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки молодшого спеціаліста спеціальності «Музичне мистецтво».

Предметом вивчення варіативної навчальної дисципліни є формувальний зміст комплексу завдань, пов'язаних із формуванням комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Міждисциплінарні зв'язки: варіативна дисципліна «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової перед вищої освіти» рекомендована до вивчення здобувачами III курсу у V семестрі паралельно з предметами «Українська мова за професійним спрямуванням» та «Культурологія». Без знань, отриманих під час вивчення курсу «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової перед вищої освіти», неможлива реалізація комунікативної компетентності під час проходження педагогічної практики та у подальшій фаховій діяльності.

Мета та завдання навчальної дисципліни.

1.1. Метою курсу є сприяння усвідомленню необхідності формування комунікативної компетентності за рахунок інтерактивних технологій на практичних заняттях, з удосконаленням навичок самопізнання, самовдосконалення, саморозвитку та формування комунікативної компетентності.

1.2. Основними завданнями вивчення спецкурсу є:

- послідовне оволодіння комунікативними навичками, уміннями та знаннями;
- формування комунікативної компетентності та застосування на практиці здобутих навички та вмій;
- стимулювати комунікативність, артистизм, креативність як невід'ємних складових педагогічних здібностей;

- сприяти розвитку творчої особистості майбутнього учителя музичного мистецтва;
- формування вміння працювати у команді;
- особливості саморозвитку та самовдосконалення майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі практичних занять.

Програма курсу передбачається знайомство з фаховою термінологією, робота з якою буде проводитися впродовж усього курсу. Оскільки головна мета навчання визначена як навчання спілкуванню, а спілкування, як правило, не є моно темним, навчальний процес не поділяється на загальний і спеціальний етап. Робота зі спеціальною фаховою лексикою і фаховими текстами проводиться впродовж усього курсу і входить складовою частиною у вивчення тем, запропонованих для навчання усного мовлення, письма, читання, в тому числі і поза аудиторного.

Завдання, винесені на самостійне вивчення здобувачами, виконуються під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі. В умовах кредитно-модульної системи самостійна робота здобувачів набуває важливого значення, оскільки має навчатися вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, стати активним учасником навчального процесу.

Самостійна робота здобувачів забезпечується початково-методичним матеріалом, передбаченим для вивчення конкретної навчальної дисципліни: підручник, навчальні та методичні посібники, методичні вказівки, конспект лекцій, фахова, наукова та періодична література тощо.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі повинні:

знати:

- здобувачі повинні знати лексичні і граматичні матеріали курсу;
- здобувачі повинні знати фразові одиниці, мовні кліше;
- здобувачі повинні знати основні норми мовного етикету, фразові одиниці, які можна вживати з незначними змінами і підстановками у різноманітних комунікативних ситуаціях, мовних кліше;

- здобувачі повинні володіти такими видами читання, як вивчаюче (з повним розумінням тексту і елементами аналізу) та ознайомлювальне (з розумінням основного змісту);
- здобувачі повинні знати як висловлювати власну думку, давати оцінку почутому і прочитаному, аргументувати свою позицію;
- здобувачі повинні володіти знаннями про культуру, традиції, звичаї, видатних людей англомовних країн;

вміти:

- здобувачі повинні розуміти на слух мову партнера по навчанню, мову викладача, який має близький до природного темп, текст у звукозапису, що має незначну кількість незнайомих слів, які не перешкоджають розумінню тексту в цілому;
- здобувачі повинні вміти вживати фразові одиниці та мовні кліше за фаховим напрямком;
- здобувачі повинні вміти правильно вживати граматичні структури;
- здобувачі повинні вміти висловлюватися логічно, послідовно, з використанням різноманітних мовних засобів і граматично правильно оформленим монологічним мовленням;
- здобувачі повинні вміти читати правильно, з дотриманням орфоепічних норм, у темпі, близькому до читання різною мовою;
- здобувачі повинні вміти підтримати бесіду, дискусію про видатних діячів мистецтва, про культурні зв'язки з англомовними країнами.

На вивчення варіативної навчальної дисципліни відводиться 36 годин /
1 кредит ECTS.

2. Структура варіативної навчальної дисципліни «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової перед вищої освіти»:

Назва змістового модулю, теми	Заг. кільк. годин	Лекції	Практичні	Семінари	Самостійна робота
Змістовий модуль I. «Культура і мистецтво англomовних країн» 1.1. «Засоби комунікації» 1.2.«Видатні діячі мистецтва та культури англomовних країн» 1.3.«Традиції Великобританії» 1.4.«Національні свята Великобританії» 1.5.«Естрада в англomовних країнах»	16		2 4 4 2 4		
Змістовий модуль II. «Іноземна мова та музика» 2.1. «Видатні діячі мистецтва України» 2.2. «Україна та англomовні країни» 2.3.«Музика – універсальна мова» 2.4.«З історії української музики» 2.5.«Естрадна термінологія. Естрада України» 2.6. «Улюблений естрадний співак»	20		4 2 4 2 4 4		2 2

3.Інформаційний обсяг вибіркової навчальної дисципліни

Змістовий модуль № I. «Культура і мистецтво англомовних країн»

1.1. «Засоби комунікації»

Засоби комунікації: найзручніший засіб зв'язку – телефон, комп'ютер. Діалоги (розмови по телефону, скайп). Використання методу «Мозковий штурм»

1.2.«Видатні діячі мистецтва та культури англомовних країн»

Англійські композитори Данстембл, Доуленд, Гендель, Едгард Елгар, Фредерік Делюс, Уільям, Бенджамін Бріттен. Poet's Corner: Charles Dickens, Kipling, Shakespeare, Byron, Scott. Використання методу тренінг.

1.3.Традиції Великобританії.

Традиції Великобританії: лівосторонній вуличний рух, камін у кожній оселі, день починається та закінчується чашкою чаю, спорт – улюблене заняття, театри зачинені у неділю, Лорд-канцлер сидить у кріслі, під яким знаходиться мішок з вовною, та ін. Використання web-квестів.

1.4.Національні свята Великобританії.

Christmas Day, Boxing Day, Good Friday, Easter Spring Bank Holiday, Late Summer Bank Holiday, St. Valentine's Day, Pancake Day, Mothering Sunday, April Fool's Day.

1.5. Естрада в англомовних країнах.

Творчий та життєвий шлях Елвіса Преслі – світової зірки rock music.

Підсилююча конструкція it is ...who (that) вживається для виділення того чи іншого речення: «It was Marie Curie who discovered radium in 1898. It was radium that M. Curie discovered in 1898».

Змістовий модуль II. «Іноземна мова та музика»

2.1. «Видатні діячі мистецтва України»

Ознайомлення з життєвим та творчим шляхом видатних діячів мистецтва України. Проектна робота.

2.2. Україна та англомовні країни.

Тісні зв'язки України з Великобританією, Канадою, Австралією, Новою Зеландією. Допомога цих країн в розвитку економіки, промисловості (вугільна, кораблебудівна, енергетика), сільського господарства. Відкрита бінарна година.

2.3. Музика – універсальна мова.

Творчий шлях М.Скорика, М.Лисенка, М.Березовського, І.Карабиця, Є.Мартінова, їхній життєвий шлях та музична скарбничка.

Дієслова «бути», «мати». Їх відмінювання.

Три особи форми дієслова to be в теперішньому часі (am, is, are) і дві форми у минулому (was, were). Дві форми дієслова to have – has і have у теперішньому часі (The Present Indefinite Tense) і had – у минулому часі (The Past Indefinite Tense).

2.4.3 історії української музики.

Ознайомлення з історією української музики. Читання та переказ прочитаного.

Present Indefinite Tense збігається з формою інфінітива (без частки to) в усіх особах крім третьої особи однини, яка приймає закінчення –s: I (we, you, they) work, he (she, it) works. Виражає дії чи процеси, які відбуваються взагалі чи постійно або дії, притаманні якійсь особі чи предмету.

2.5. Естрадна термінологія. Естрада України.

Естрадна термінологія: variety – естрада, musical items – естрадні номери, comperе – конферансьє, acting, play – п'єса, choir – хор, pop singer – естрадний співак, pop music, light music, jazz, rock music, “heavy metal”; piano, sonata, symphony, duet, trio, quarter, quintet, septet, octet; sopranos, contraltos, altos, tenors, musician та ін.

Утворення минулого неозначеного часу (The Past Indefinite Tense) правильних дієслів за допомогою закінчення –ed. Неправильні дієслова утворюються по-різному (список неправильних дієслів).

Утворення майбутнього неозначеного часу (The Future Indefinite Tense) за допомогою дієслів shall і will.

2.6. Улюблений естрадний діяч.

Проектна робота: Кожен студент робить презентацію власного проекту з теми «Улюблений естрадний діяч». Наприклад: життєвий та творчий шлях американської співачки Мадонни.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання – недиференційований залік

Орієнтовні питання до недиференційного заліку з нормативної навчальної дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням»

Лексичні (розмовні) теми.

1. Улюблений естрадний діяч (My Favorite Variety Singer).
2. Засоби комунікації (Publicity Vehicle).
3. Видатні діячі мистецтва – Є.Мартинов (The Well-known Culture Figure – Y. Martynov) .
4. Видатні діячі мистецтва – І. Карабиць (The Well-known Culture Figure – I. Karabits).
5. Творчий шлях М.Скорика (The creative development of M. Skorik).
6. Життя і творчість композитора Моцарта (Life and creation of famous composer Mozart).
7. Україна та англійськомовні країни (Ukraine and English-speaking Countries).
8. Канада (Canada).
9. Австралія (Australia).
10. США (The USA).
11. Великобританія (Great Britain).
12. Лондон (London).
13. У. Шекспір (W. Shakespeare).
14. Традиції та звичаї України (Traditions and Customs in Ukraine).
15. Традиції та звичаї Великобританії (Traditions and Customs in Great Britain).

Фонетичні, граматичні та синтаксичні розділи.

1. Особові займенники, присвійні та об'єктні форми займенників.
2. Форми дієслова 'to be'.
3. Конструкція 'there is / are' в різних часах.
4. Артикль.
5. Прикметник, ступені порівняння прикметника.
6. Інфінітив.
7. Герундій.
8. Модальні дієслова, їхні еквіваленти.
9. Прості теперішній, минулий і майбутній часи (Present, Past and Future Simple).
10. Теперішній, минулий і майбутній тривалі часи (Present, Past and Future Continuous).
11. Пасивний спосіб дії. Часові форми в пасивному стані.
12. Перфектні теперішній, минулий і майбутній часи (Present, Past and Future Perfect Simple).
13. Перфектні подовжені часи – теперішній, минулий і майбутній (Present, Past and Future Perfect Continuous).
14. Узгодження часів, пряма та непряма мова. Формулювання питань непрямою мовою.
15. Звороти з інфінітивом, герундієм і дієприкметником.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ.

Методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи (СР).

Програма курсу «Іноземна мова та музика в освітньому процесі у закладах фахової перед вищої освіти» передбачає 36 навчальних годин, з яких 4 відводяться на самостійну роботу. Самостійному опрацюванню здобувачами підлягає 2 теми.

Завдання, винесені на самостійне вивчення здобувачами, виконуються під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі. В умовах кредитно-модульної системи самостійна робота здобувач набуває важливого значення, оскільки студент має навчитися вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, стати активним учасником освітнього процесу.

Самостійна робота здобувачів забезпечується системою навчально-методичних матеріалів, передбачених для вивчення конкретної навчальної дисципліни: підручник, навчальні та методичні посібники, методичні вказівки, конспект лекцій, фахова, наукова та періодична література тощо.

На допомогу здобувачам викладач розробляє методичний пакет дисципліни за модульною системою навчання.

Структура модульного пакету включає такі елементи:

- мета вивчення дисципліни, зміст навчальних модулів;
- до кожного модуля: назва розділу дисципліни, назва теми, план вивчення теми (якщо тема чи окреме питання виносяться на СР, то необхідно зробити примітку – на самостійне вивчення, дивись комплекс самостійної роботи);
- література до вивчення теми, питання для самоконтролю; вимоги до знань та умінь студентів, рекомендації до опрацювання навчального модулю (якщо такі потрібні), складові модульного оцінювання.

Доцільно завчати напам'ять окремі частини текстів, діалогів, вірші, пісні, приказки та прислів'я. Необхідно постійно слухати радіо, записи, телепрограми англійською мовою.

Якщо трапляються нові слова та вирази, занотуйте їх на окремих невеличких картках. Доцільно на такі картки заносити 5-9 слів чи виразів (це число одиниць, які людина може легко запам'ятати). Звертатися до цих карток слід якомога частіше, доки не запам'ятаєте їх зміст.

Орієнтовна таблиця співставлення оцінювання навчальних досягнень здобувачів

Складовими модульного оцінювання є:

- поточне оцінювання;
- оцінки за семестри;
- оцінки за різні види контрольних завдань; написання рефератів;
- оцінки за самостійну роботу;
- оцінки за модульну контрольну роботу.

За результатами усіх складових модульного оцінювання після завершення вивчення модуля виводиться середня оцінка, яка виставляється в журналі окремою колонкою. Середня оцінка не перескладається і у тому випадку, якщо вона негативна.

Семестрова оцінка з дисципліни виводиться як середня за навчальні модулі за 12-бальною шкалою.

Семестровий екзамен здають студенти, які бажають підвищити семестрову оцінку на 1 бал.

Національ на 5-бальна шкала	12- бальна шкала	Сума балів (R)	Шкала ECTS	Критерії навчальних досягнень студентів
ПИСЬМО				
2-	1	0-20	F	Здобувач уміє писати вивчені слова.
2	2	21-50	FX	Здобувач уміє писати вивчені словосполучення.
2+	3			Здобувач уміє писати прості непоширені

				речення.
3-	4	51-60	E	Здобувач уміє написати листівку за зразком.
3	5	61-70	D	Здобувач уміє написати коротке повідомлення за зразком у межах вивченої теми.
3+	6			Здобувач уміє написати короткого особистого листа за зразком.
4-	7	71-80	C	Здобувач уміє написати коротке повідомлення за вивченою темою, використовуючи опору.
4	8	81-90	B	Здобувач уміє, без використання опор, написати повідомлення за вивченою темою, скласти план переказу тексту, зробити нотатки.
4+	9			Здобувач уміє написати повідомлення на запропоновану тему, обґрунтовуючи власні думки, заповнити анкету.
5-	10	91-100	A	Здобувач уміє написати повідомлення або скласти доповідь, висловлюючи власне ставлення до проблеми, написати особистого листа.
5	11	91-100	A	Здобувач уміє передавати свої міркування з широкого кола питань, використовуючи різноманітні мовні засоби, написання резюме та скласти ділового листа за зразком.
5+	12			Здобувач уміє написати анотацію та повідомлення, реферат, оголошення, заповнити анкету, скласти план.
ГОВОРІННЯ				
2-	1	0-20	F	Здобувач знає вивчені найбільш поширені слова, проте не завжди адекватно використовує їх у мовленні.
2	2	21-50	FX	Здобувач використовує прості непоширені речення за опорою на зразок.

2+	3			Здобувач знає вивчені найбільш поширені словосполучення, проте не завжди адекватно використовує їх у мовленні.
3-	4	51-60	Е	Здобувач використовує у мовленні прості речення і за опорами робить короткі повідомлення; у його мовленні мають місце помилки.
3	5			Здобувач уміє робити короткі повідомлення з вивченої теми за опорами, вживаючи прості речення, ставить запитання і відповідає на них з опорою на зразок, у його мовленні мають місце помилки.
3+	6	61-70	Д	Здобувач висловлюється за опорами у межах вивчених тем відповідно до навчальної ситуації, малюнка, уміє починати і закінчувати розмову, погоджуватись або не погоджуватись; у його мовленні мають місце помилки.
4-	7	71-80	С	Здобувач уміє зв'язно висловлюватись відповідно до навчальної ситуації, малюнка, робити повідомлення з теми, простими реченнями передавати зміст прочитаного, почутого або побаченого, підтримувати бесіду, ставити запитання та відповідати на них, у його мовленні мають місце помилка, які не заважають спілкуванню.
4	8	81-90	В	Здобувач уміє логічно висловлюватись у межах вивчених тем, відповідно до навчальної ситуації, а також у зв'язку із змістом прочитаного, почутого, побаченого, висловлюючи власне ставлення до предмета мовлення; уміє підтримати бесіду, вживаючи короткі репліки; у його мовленні мають місце помилки, які не заважають спілкуванню.

4+	9			Здобувач уміє логічно висловлюватись у межах вивчених тем, передавати основний зміст прочитаного, почутого або побаченого, підтримати бесіду, вживаючи розгорнуті репліки; у його мовленні мають місце помилки, які не заважають спілкуванню.
5-	10	91-100	A	Здобувач уміє без підготовки висловлюватись і вести бесіду у межах вивчених тем, у його мовленні можуть мати місце помилки.
5	11	91-100	A	Здобувач уміє без підготовки висловлюватись і вести бесіду у межах вивчених тем, аргументуючи власне ставлення; у його мовленні можуть мати місце помилки.
5+	12			Здобувач уміє вільно висловлюватись та вести бесіду відповідно до ситуації, без особливих зусиль, гнучко та ефективно користуватись мовними засобами.
ЧИТАННЯ				
2-	1	0-20	F	Здобувач розпізнає та читає окремі слова.
2	2	21-50	FX	Здобувач розпізнає та читає окремі словосполучення.
2+	3			Здобувач читає та розуміє окремі прості непоширені речення.
3-	4	51-60	E	Здобувач уміє читати вголос і про себе з розумінням основного змісту короткі прості тексти, побудовані на вивченому матеріалі.
3	5	61-70	D	Здобувач уміє читати вголос і про себе з розумінням основного змісту короткі тексти, які можуть містити певну кількість незнайомих слів, про значення яких можна здогадатись.
3+	6			Здобувач уміє читати з повним розумінням короткі тексти, які можуть містити певну кількість незнайомих слів, про значення яких

				можна здогадатись.
4-	7	71-80	C	Здобувач уміє читати з повним розумінням короткі тексти, які містять певну кількість незнайомих слів, про значення яких можна здогадатись або відшукати у словнику, знаходити потрібну інформацію у текстах інформативного характеру.
4	8	81-90	B	Здобувач читає з певним розумінням тексти, які містять певну кількість незнайомих слів, знаходить і аналізує потрібну інформацію.
4+	9			Здобувач читає з повним розумінням адаптовані тексти, знаходить потрібну інформацію, аналізує її та робить відповідні висновки.
5-	10	91-100	A	Здобувач читає з повним розумінням адаптовані тексти, статті, уміє аналізувати і робити висновки, порівнює отриману інформацію з власним досвідом.
5	11	91-100	A	Здобувач читає з розумінням основного змісту нескладні неадаптовані тексти, статті, доповіді, аналізує їх, використовуючи словник.
5+	12			Здобувач читає нескладні неадаптовані тексти, статті, доповіді, у разі необхідності використовуючи словник, аналізує їх і робить власні висновки.
АУДІОВАННЯ				
2-	1	0-20	F	Здобувач розпізнає на слух вивчені найбільш поширені слова у мовленні, яке звучить в уповільненому темпі.
2	2	21-50	FX	Здобувач розпізнає на слух вивчені найбільш поширені словосполучення у мовленні, яке звучить в уповільненому темпі.
2+	3			Здобувач розпізнає на слух прості

				непоширенні речення і мовленнєві зразки, побудовані на вивченому матеріалі у мовленні, яке звучить в уповільненому темпі.
3-	4	51-60	E	Здобувач розпізнає на слух прості речення, фрази та мовленнєві зразки, подані у нормальному темпі.
3	5	61-70	D	Здобувач розуміє основний зміст поданих у нормальному темпі, невеликих за обсягом текстів, побудованих на вивченому матеріалі.
3+	6			Здобувач розуміє основний зміст поданих у нормальному темпі, невеликих за обсягом текстів, побудованих на вивченому матеріалі, які містять певну кількість незнайомих слів, про значення яких можна здогадатись.
4-	7	71-80	C	Здобувач розуміє основний зміст поданих у нормальному темпі текстів, побудованих на вивченому матеріалі, які містять певну кількість незнайомих слів, про значення яких можна здогадатись.
4	8	81-90	B	Здобувач розуміє основний зміст стандартного автентичного мовлення у межах вивчених тем, яке може містити певну кількість незнайомих слів, про значення яких можна здогадатись.
	9			Здобувач розуміє основний зміст, яке може містити певну кількість незнайомих слів, про значення яких можна здогадатись, а також «схоплює» основний зміст чітких повідомлень та оголошень.
5-	10	91-100	A	Здобувач розуміє основний зміст, яке може містити певну кількість незнайомих слів, про значення яких можна здогадатись, а також «схоплює» основний зміст чітких повідомлень та оголошень.

5	11	91-100	А	Здобувач розуміє тривале мовлення, а також основний зміст радіо- і телепередач.
5+	12			Здобувач без особливих зусиль розуміє тривале мовлення та основний зміст радіо- і телепередач та фільмів.

7. Рекомендована література

1. Верба Г.В., Верба Л.Г. Довідник з граматики англійської мови: Довідкове видання – 3-тє вид. Київ: Освіта, 1993. 320 с.
2. Чечель Є.Г., Чечель Н.П. Англійська мова для вищих навчальних мистецьких закладів. Підручник для студентів та аспірантів вищих навчальних закладів. Вінниця: Нова Книга, 2011.456с.
3. Арбекова Т.И., Власова Н.Н. Пособие по разговорному английскому языку: Учебное пособие – 2-ое изд. Москва: Высшая школа, 1978.128с.
4. Ахманова О.С., Уилсон Е.А. Русско-английский словарь: около 25000 слов – 28-ое изд. Москва: Русский язык, 1976. 520 с.
5. Беляев М.А. Грамматика английского языка. Москва: Высшая школа, 1967. 344с.
6. Дж. Поуви Говорите правильно по-английски. Москва: Высшая школа, 1984. 152 с.
7. М. Твен Жив он или умер? Москва, Высшая школа, 1976. 202с.
8. Прошкина Е.П. В мире музыки: Книга для чтения на английском языке: Учеб.пособие для музыкальных вузов и вузов искусств. Москва: Вышш.школа, 1991. 141с.
9. Сидельников Л., Прибегина Г. 25 дней в Америке к 100-летию гастролей поездки П.И. Чайковского, Москва: Музыка,1991. 228с.

10. Славина Н.М., Бударкевич Н.М. Сборник упражнений по переводу с английского языка на русский язык (грамматические трудности). Москва: Высш.шк., 1974. 159с.
11. Стейнбек Дж. «Гроздь гнева» (на английском языке). Москва: Прогресс, 1978. 520с.
12. Сэлинджер Дж. «Над пропастью во ржи» (на английском языке). Москва: Прогресс, 1979. 247с.
13. Тенсон И.А., Войтова Г.А. «Habits and Ways in Great Britain and the United States». Москва: Международные отношения, 1978. 216с.
14. Уайльд О. «Сказки» (на английском языке) 2-ое изд. Москва: Прогресс, 1979. 210с.
15. Хацкевич Ю.Г. Русско-английский словарь. Полный школьный курс. Москва: Издательство АСТ, 2002. 592с.
16. Хорнби А.С. учебный словарь современного английского языка. Москва: Просвещение, 1984. 769с.
17. Хемингуэй Э. «Фиеста» (на английском языке). Москва: Международные отношения, 1981. 248с.
18. Ч. Диккенс Оливер Твист. Москва: Просвещение, 1981. 101с.
19. Судзиловский Г.А. Сборник юмористических рассказов на английском языке. Москва: Высшая школа, 1984. 124с.
20. Шатух В.Г. English through Correspondence. Київ: Радянська школа, 1964. 164с.
21. Прочитай летом III. Москва: Просвещение, 1981. 201с.
22. Р. Диксон Говорите по-английски. Москва: Высшая школа, 1969. 174с.

Додаток Ж

Методична карта заняття №5

Предмет	іноземна мова за проф. спрямуванням	Група	Дата
Викладач	Вороненкова Т.О.	ІІІ курс	20.09.2018

Тема заняття		Культура України
Тип уроку		комбінований
М Е Т А	<i>Навчальна</i>	Організувати читання тексту, переклад тексту, граматичний аналіз тексту; виконання вправ; організація діалогічного мовлення; організація аудіювання тексту Welcome to Ukraine, використовувати адекватні стратегії визначення невідомих мовних одиниць, аналізувати окремі уривки з тексту, визначати найбільш значущу інформацію, систематизувати і коментувати її.
	<i>Виховна</i>	Виховувати культуру спілкування; формувати позитивні риси характеру: працелюбність, активність, старанність; виховувати культурно обізнану людину.
	<i>Розвивальна</i>	Розвивати навички монологічного мовлення; вдосконалювати навички читання; розвивати слухову та короткотривалу пам'ять; розвивати мислення; вдосконалювати мовленнєву реакцію.

Обладнання	<i>Наочність</i>	Таблиця часів англійської мови
	<i>ТЗН</i>	Комп'ютер – відео запис для аудіювання Welcome to Ukraine
	<i>Дидактичні матеріали</i>	Г.В. Верба "Довідник з граматики англійської мови" Київ: Освіта, 1993 текст "Culture of Ukraine", картки з завданням для контролю читання, аудіювання Welcome to Ukraine

Міждисциплінарні зв'язки	Які забезпечують	ЗУН
	Що забезпечуються	Культурологія, історія

Література	Основна	Г.В. Верба "Довідник з граматики англійської мови" .К. Освіта, 1993
	Додаткова	Ніколаєва С.Ю., Шерстюк О.М., Щербак Л.Н. Тести з англійської мови Київ:Ленвіт, 1995 Мартинюк А.П. Англійська мова: навч.посіб. / А.П,Мартинюк, І.О. Свердлова, І.Ю.Набокова .Український центр підготовки абітурієнтів, 2013. 352с.

Структура заняття

№	Вид роботи	Тривалість	Зміст	Додатки
1	Оргчастина	10	<ol style="list-style-type: none"> 1. Привітання 2. Перевірка присутніх 3. Повідомлення теми й мети уроку 4. Перевірка домашнього завдання (перевірити знання ЛО та ідіом; переказ тексту "Життєвий та творчий шлях американської співачки Мадонни") 	
2	Актуалізація опорних знань студентів	15	<ol style="list-style-type: none"> 1. Мовленнєва зарядка. Work in pairs. Discuss the quotations. - <i>Man's heart away from nature becomes hard.</i> (<i>Standing Bear</i>) - <i>Reading about nature is fine, but if a person walks in the wood and listens carefully, he can learn more than what is in books.</i> (George Washington Carver) 2. Write down new word combinations and make sentences with them. 	

			<p><i>3. Повторення ГС Present Continuous Perfect</i></p> <p>1. Дати визначення ГС</p> <p>2. Виконання вправ</p> <p>Ex. 101 p.256</p> <p>Ex. 103, 104 p. 257</p>	<p>Г.В. Верба</p> <p>"Довідник з граматики англійської мови".</p> <p>Київ:Освіта, 1993</p>
3	Основна частина	22	<p><i>1. Організація читання тексту –"Culture of Ukraine"</i></p> <p>а) Запис нової лексики у словники</p> <p>б) Хорова робота над новими ЛО</p> <p>Р: Pls</p> <p>в) Читання тексту – "Culture of Ukraine"</p> <p>Р: P1, P2...</p> <p>г) Переклад тексту (за необхідністю використання словників)</p> <p>Р: P1, P2...</p> <p>д) граматичний аналіз тексту</p> <p>є) Перевірка розуміння тексту:</p> <p>Answer the following questions:</p>	
		17	<p><i>2. Організація аудіювання тексту</i></p> <p>а) зняття лексичних труднощів (запис на дошці незнайомих слів)</p> <p>б) Первинне читання тексту вчителем</p> <p>Р:Т-Pls</p> <p>в) Вторинне читання тексту вчителем</p> <p>Р: Т- Pls</p> <p>г) Виконання вправи на розуміння змісту тексту</p> <p>Р: P1, P2...</p>	<p>Ніколаєва С.Ю.,</p> <p>Шерстюк О.М., Щербак Л.Н. Тести з англійської мови. Ленвіт,</p>
		19		

			<p><i>3. Організація діалогічного мовлення</i></p> <p>Work in pairs, discuss the next topic “What is the difference between culture of Ukraine and culture of GB”</p> <p>P:P1-P2</p>	1995
4	Заключна частина	7	<p><i>1. Підведення підсумків</i></p> <p><i>2. Виставлення оцінок</i></p> <p><i>3. Коментарі вчителя</i></p> <p><i>4. Домашнє завдання</i></p> <p>-</p> <p>ивчити нові ЛО та ідіоми, скласти з ними речення;</p> <p>-</p> <p>ереказ тексту "Culture of Ukraine".</p>	

Умовні скорочення: ГС – граматична структура; ЛО – лексичні одиниці; Р – режим; Pls – учні (студенти); P1, P2 – учень (студент) 1, учень (студент) 2

Додаток И

Методична карта заняття № 15

Предмет	іноземна мова за проф. спрямуванням	Група	Дата
Викладач	Вороненкова Т.О.	III курс ЦК «Оркестрові духові та ударні інструменти»	09.12.2020 10:35
Тема заняття	<i>М.Лисенко, К.Стеценко, М.Леонтович. Непряме питання.</i>		
Тип уроку	комбінований		
М Е Т А	<i>Навчальна</i>	ознайомлення з новими ЛО; організувати читання тексту " <i>М.Лисенко, К.Стеценко, М.Леонтович</i> "; організувати монологічне мовлення; вміти скласти непряме питання, виконання вправ. Розуміти професійно орієнтовні тексти, використовувати адекватні стратегії визначення невідомих мовних одиниць, аналізувати окремі уривки з тексту, визначати найбільш значущу інформацію, систематизувати і коментувати її	
	<i>Виховна</i>	Виховувати культуру спілкування; формувати позитивні риси характеру: працелюбність, активність, старанність; виховувати професійну обізнаність.	
	<i>Розвивальна</i>	Розвивати навички монологічного мовлення; вдосконалювати навички читання; розвивати слухову та короткотривалу пам'ять; розвивати мислення; вдосконалювати мовленнєву реакцію.	
Обладнання	<i>Наочність</i>	Таблиця часів англійської мови.	
	<i>ТЗН</i>	Відео матеріали з теми «Непряме питання»	
	<i>Дидактичні матеріали</i>	текст « <i>М.Лисенко, К.Стеценко, М.Леонтович</i> » картки з завданням	
Міждисциплінарні зв'язки	Які забезпечують		
	Що забезпечуються		
Література	<i>Основна</i>	Чечель Є.Г., Чечель Н.П. англійська мова для вищих навчальних мистецьких закладів. Підручник для студентів та аспірантів вищих навчальних закладів.Вінниця:Нова книга, 2011. 456с.	
	<i>Додаткова</i>	Г.В. Верба "Довідник з граматики англійської мови".Київ: Освіта, 1993. 364с.	

Структура заняття

№	Вид роботи	Тривалість	Зміст	Додатки
1	Оргчастина	10	<p>1. Привітання</p> <p>2. Перевірка присутніх</p> <p>3. Повідомлення теми й мети уроку</p>	
2	Актуалізація опорних знань студентів	17	<p>1. Мовленнєва зарядка</p> <p>Discuss the following quotations:</p> <p>“Every father should remember that one day his son will follow his example instead of his advice”.(Winston Churchill)</p> <p>“Kind words can be short and easy to speak, but their echoes are truly endless”.(Mother Teresa)</p> <p>2. Write down new word combinations and make sentences with them.</p>	
3	Основна частина		<p>1. Організація читання тексту</p> <p>“ М.Лисенко, К.Стеценко, М.Леонтович ”</p> <p>а) Запис нової лексики у словники</p> <p>б) Хорова робота над новими ЛО</p> <p>Р: Pls</p> <p>в) Читання тексту “ М.Лисенко, К.Стеценко, М.Леонтович ”</p> <p>Р: P1, P2...</p> <p>г) Переклад тексту (за необхідністю використання словників)</p>	<p>Чечель Є.Г., Чечель Н.П. англійська мова для вищих навчальних мистецьких закладів. Підручник для</p>

			<p>P: P1, P2...</p> <p>д) Перевірка розуміння тексту: скласти план питальний або тезисний, зробити переказ тексту.</p> <p><i>2. Організація монологічного мовлення</i></p> <p>1. Speak in class. Tell your classmates about what do you know about culture workers.</p> <p>2. Talk about the role of arts in public education.</p> <p>3. Організувати ознайомлення з граматичною конструкцією «Непряме запитання»</p> <p>- Перегляд відео матеріалів з теми https://youtu.be/YS8IXIm-GoE https://www.youtube.com/watch?v=35IX_Y4W8iE&feature=emb_title</p> <p>- Обговорення основних питань з теми; - Виконання вправ (робота з картками)</p>	студентів та аспірантів вищих навчальних закладів. Вінниця:Нова книга, 2011. 456с.
4	Заключна частина	7	<p><i>1. Підведення підсумків</i></p> <p><i>2. Виставлення оцінок</i></p> <p><i>3. Коментарі вчителя</i></p>	

Умовні скорочення: ГС – граматична структура; ЛО – лексичні одиниці;

P – режим; Pls – учні (студенти); P1, P2 – студент 1, студент 2

Завдання

1. Передайте запитання за допомогою непрямої мови.

1. Mother said to me: "Who has brought this parcel?" 2. He said to her: "Where do you usually spend your summer holidays?" 3. Ann said to Mike: "When did you leave London?" 4. She said to Boris: "When will you be back home?" 5. Boris said to them: "How can I get to the railway station?" 6. Mary asked Tom: "What time will you come here tomorrow?" 7. She asked me: "Why didn't you come here yesterday?" 8. She asked me: "What will you do tomorrow if you are not busy at your office?" 9. I said to Nick: "Where are you going?" 10. I said to him: "How long are you going to stay there?" 11. I said to him: "How long will it take you to get there?" 12. Pete said to his friends: "When are you leaving St. Petersburg?" 13. He said to them: "Who will you see before you leave here?" 14. They said to him: "What time does the train start?" 15. I asked Mike: "What will you do after dinner?" 16. I asked my uncle: "How long did you stay in the Crimea?" 17. Ada said to me: "Where did you see such trees?" 18. I said to Becky: "What kind of book has your friend brought you?"

2. Complete the sentences.

1. "What time are you leaving?"

"Do you know _____?"

2. "Where's the station?"

"Can you tell me _____?"

3. "Does Susana like classical music?"

"I can't remember if _____."

4. "How does it work?"

"Can you explain _____?"

5. "Could you lend me 50 Euros?"

"Is there any chance _____?"

6. "Could you take me to the airport?"

"Is there any chance _____?"

7. "Has she reached a decision yet?"

"Has she told you whether _____?"

8. "How long does it take to get there?"

"Do you know _____?"

3. Передайте запитання за допомогою непрямої мови, починаючи кожне речення зі слів, даних у дужках.

1. Have they sold the picture? (I did not know...) 2. Do they know anything about it? (I wondered...) 3. Has Jack given you his telephone number? (She asked me...) 4. Is he coming back today? (I was not sure...) 5. Have you found the book? (She asked me...) 6. Are there any more books here? (The man asked...) 7. Did she go shopping yesterday? (I wanted to know...) 8. Has she bought the dictionary? (He did not ask her...) 9. Does she know the name of the man? (I doubted...) 10. Did Boris see the man this morning? (I asked...)

4. Заповніть пропуски.

1 "Where's the station?"

"Can you tell me _____?"

2 "Are you coming to the party?"

"Can you let me know if _____?"

3 "How does it work?"

"Can you explain _____?"

4 "What's the the matter?"

Please tell me _____."

5 "Where are you from?"

"I'd like to know _____."

6 "How long does it take to get there?"

"Do you know _____?"

7 "Has she reached a decision yet?"

"Has she told you whether _____?"

8 "What time are you leaving?"

"Do you know _____?"

Додаток К

Методична карта відкритої бінарної години

Предмет		Виховна година	Група	Ауд
Викладачі		Вороненкова Т.О.(за участі Магда П.М викладача психології та педагогіки)	I, II, III, IV курси ВНЗ I-II р. а.	
Тема заняття		Творчість поетів-перекладачів (на матеріалі віршів Роберта Бернса та Сари Тісдейл)		
Тип заходу		Бінарна виховна година: усний журнал з елементами демонстрації та драматизації		
М Е Т А	Навчити	Познайомити студентів з творчістю українських та російських перекладачів англійської поезії, розглянути інтерпретацію поетичних творів у прозі, кіно, музиці, живописі, залучити вихованців до процесу перекладу поезії		
	Виховувати	Любов до поезії, повагу до перекладацької діяльності, захоплення красою англійської, української, російської мов, любов до рідної мови, бажання самовдосконалюватись, розвиватись; біоетику, розуміння цінності життя, усвідомлення людини як частки природи, емпатію, креативність, патріотизм		
	Розвивати	Навички емпатійного слухання, виразного читання, вміння порівнювати, аналізувати, узагальнювати лінгвістичний матеріал з англійської та української, асоціативне, логічне, образне мислення, увагу, пам'ять, музичне сприймання, емпатійні здібності, післядовільну увагу, мовне чуття		
Надзавдання заходу		Сформувати ставлення до мови як цінності, у якій втілено менталітет нації, ініціювати національну гідність		
Обладнання	Наочність	Портрети С. Тісдейл, Р. Бернса, Д. Паламарчука, Т. Лавинюкової, О. Шнуренко, Л. Жданова, М. Рахунова; епіграф на дошці; виставка нотних збірок (романси на слова Р. Бернса)		
	ТЗН	DVD програвач		

	<i>Дидактичні матеріали</i>	Перекладні словники, картки з текстами віршів для перекладу, символічні призи
Перелік матеріалів для демонстрації: слайд-шоу «Доля вірша» на фоні симфонії № 3 Є. Подгайця, аудіозапис пісні «Будет ласковый дождь» у виконанні О. Градського, уривки з фільмів «Службовий роман», «Добрый день, я ваша тітка!» (саундтреки на слова Р. Бернса), мультфільм «Прийде лагідний дощ» (1984)		
Міждисциплінарні зв'язки		Зарубіжна література, англійська мова, українська мова, кіномистецтво, філософія, соціологія, безпека життєдіяльності, екологія, історія літератури, природознавство, естетика
Література	Основна	URL https://ru.wikipedia.org/wiki
		URL urfu.ru/main/ , https://www.google.ru/ , URL http://www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=501235
		URL http://www.norge.ru/zhdanov/
	Додаткова	Мюллер В. К. Англо-русский словарь. М.: Рипол классик, 2014. 736 с.
		Бредбері Р. Марсіанські хроніки. Переклад О. І. Тереха. М.: Вища школа, 1967.

Структура виховної години

№	Структурний елемент	Хвилини	Зміст структурного елементу, використані методи
1	Організаційна частина	1	1. Вітання викладача та студентів (учнів) 2. Занурення: читання епіграфу на фоні музики (уривок з фонограми до пісні О. Матюхіна «Любов»)
2	Мотивація навчальної діяльності	2	1. Оголошення теми й мети, типу заняття, плану роботи та структури виховної години. 2. Визначення лейтмотиву заходу.
3	Актуалізація навчальної діяльності	3	Вступне слово викладача про підсумки «Року англійської мови 2016 в Україні»
4	Усний журнал з елементами демонстрації	36	I частина (викладач Магда П. М.) 1. Розповідь викладача за планом: - біографічні відомості про С. Тісдейл та її вірш «Прийде

			<p>лагідний дощ»;</p> <ul style="list-style-type: none"> - біографічні відомості про перекладачів цього твору (Д. Паламарчук, Т. Лавинюкова, О. Шнуренко); - відомості про перекладачів російською мовою (Жданов Л., Рахунов М.); - Інтерпретації вірша у музиці, кінематографі. <p>2. Ілюстрація розповіді портретами авторки та перекладачів.</p> <p>3. Драматизація: художнє декламування поезії</p> <p>4. Демонстрація:</p> <ul style="list-style-type: none"> - слайд шоу «Доля вірша»; - пісні на слова С. Тісдейл у виконанні О. Градського; - уривку з мультфільму «Будет ласковый дождь». <p>II Частина (Вороненкова Т.О.)</p> <p>1. Розповідь викладача за планом:</p> <ul style="list-style-type: none"> - біографічні відомості про Р. Бернса; - творчість Р. Бернса і музика, кіно. <p>2. Драматизація: виконання студентом ПЦК «Естрадний спів» пісні на слова Р. Бернса «<i>O, wert thou in the cauld blast</i>» (музика О. Градського)</p> <p>3. Демонстрація:</p> <ul style="list-style-type: none"> - уривку х/ф «Службовий роман» з піснею на слова Р.Бернса («Моей душе покоя нет»); - уривку х/ф «Добрый день, я ваша тітка!» з піснею на слова Р. Бернса («Любовь и верность») <p>4. Конкурс на кращий переклад епіграми серед студентів та вручення заохочувальних призів.</p>
5	Підсумок	3	Заключне слово викладача про мову як цінність

Матеріали до проведення заходу

1. **Епіграф Л. Костенко:** «Поезія – це завжди неповторність, якийсь безсмертний дотик до душі».
2. **Сара Тісдейл «ПРИЙДЕ ЛАГІДНИЙ ДОЩ...» (текст та переклади)**

Sara Teasdale (1884–1933)

THERE WILL COME SOFT RAINS...

There will come soft rains and the smell of the ground,
 And swallows circling with their shimmering sound;
 And frogs in the pool singing at night,
 And wild plum trees in tremulous white;
 Robins will wear their feathery fire,
 Whistling their whims on a low fence-wire;
 And not one will know of the war, not one
 Will care at last when it is done.
 Not one would mind, neither bird nor tree,
 If mankind perished utterly;
 And Spring herself when she woke at dawn
 Would scarcely know that we were gone.

Перекладач	Варіант перекладу
Т. Лавинюкова (м. Івано-Франківськ)	Збудить лагідний дощ аромати земні, Ластівки защебечуть пісні навесні. Із нічного ставка зрине жаб'ячий спів, Затремтить на вітру білий цвіт диких слив. Як жаринки, вільшанки зірвуться в політ, Потім сядуть на мить на низький живопліт. Розцвіте вся природа й не знає вона, Що примарою досі тут бродить війна.

	<p>Буде байдуже мешканцям лісу і рік, Що в тім вирі загинуло людство навік. І красуня-Весна у ранковім розмаю Не помітить, що вже нас з тобою немає.</p>
Д. Паламарчук	<p>Дощі випадають над гладдю ріки, Зі співом кружляють прудкі ластівки, Вільшанки за тином в пістрявім вбранні Висвистують примхи свої голосні. Десь кумкають жаби, забувши про сон, Сплять сливи, узяті у білий полон, Не думає все це про згубі війни, Про долю людей, що загинуть вони. І все це живе і нічого не зна... І тільки у синім серпанку весна, З'явившись зранку на зміну зими, Дізнається, може, що зникли всі ми.</p>
О. Шнуренко (м. Київ)	<p>Лагідний дощ принесе свіжий запах землі, Ластівка в танці заквилить тужливо, Жаби влаштують концерт у ставку уві млі, В білім вбранні затремтять дикі сливи. Полум'ям пір'я вільшанки яскраво горить, Свист-передзвін – її спів на паркані, Чуєте ви, що війна недалеко гримить? Небо завмерло в тривожнім чеканні... Нас не згадає ні ліс, ні вільшанка - Що їм до того, що людство зникає? Навіть весна, що прокинеться зранку,</p>

	Не зрозуміє, що нас вже немає...
Л. Жданов	<p>Будет ласковый дождь, будет запах земли. Щебет юрких стрижей от зари до зари, И ночные рулады лягушек в прудах. И цветение слив в белопенных садах... Огнегрудый комочек слетит на забор, И малиновки трель выткет звонкий узор. И никто, и никто не вспомнит войну - Пережито-забыто, ворошить ни к чему... И ни птица, ни ива слезы не прольёт, Если сгинет с Земли человеческий род И весна... и весна встретит новый рассвет, Не заметив, что нас уже нет...</p>
М. Рахунов	<p>Будут сладкими ливни, будет запах полей, И полёт с гордым свистом беспечных стрижей; И лягушки в пруду будут славить ночлег, И деревья в цветы окунутся, как в снег; Свой малиновка красный наденет убор, Запоёт, опустившись на низкий забор; И никто, ни один, знать не будет о том, Что случилась война, и что было потом. Не заметят деревья и птицы вокруг, Если станет золой человечество вдруг, И весна, встав под утро на горло зимы, Вряд ли сможет понять, что исчезли все мы.</p>

3. Відображення вірша С. Тісдейл у мистецтві:

- ремінісценція у романі Р. Бредбері «Марсіанські хроніки»;
- мультфільм «Будет ласковый дождь...» (1984);
- Є. Подгайц «Симфонія № 3» (з використанням тексту вірша);
- пісні композиторів: А. Кудрявцевої (виконувала О. Камбурова); С. Бальцера; В. Розумного (д/ф «Прип'ять. Поріг» 1988, на 37-й хвилині), О. Градського;
- ремінісценція у вірші В. Матвеевої;
- виставка японського художника Такасі Муракамі «Буде лагідний дощ» у музеї сучасного мистецтва «Гараж» (Москва, 2017).

4. Романси і пісні на слова Р. Бернса:

- композитор і виконавець О. Матюхін («Давно ли твел зеленый дол», «Джон Ячменное зерно», «Финдлей», «Где-то в пещере», «Любовь», «Любовь и бедность», «Мельник», «Песня», «Честная бедность», «Старая дружба» та ін.);
- Г. Свиридов (цикл пісень: «Честная бедность», «Робин», «Всю землю тьмой заволокло», «Горский парень» «Прощай!», «Джон Андерсон», «Возвращение солдата», «Финдлей»);
- А. Петров «Моей душе покоя нет» (к/ф «Служебный роман»);
- К. Казенєєв «Любовь и бедность» (к/ф «Здравствуйте, я ваша тетя!»);
- перекладачі поезій Р. Бернса: С. Маршак, М. Лукаш, К. Коник, В. Мисик, М. Новикова, М. Бажан, Г. Голованівський, В. Колодій, С. Борщевський, І. Франко, П. Грабовський;
- виконавці пісень на слова Р. Бернса: Є. Флакс, «Піккардійська Терція», О. Градський, «Хелавіса», сестри Тельнюк, Л. Лещенко, Є. Нестеренко, С. Жигулін С. Єгураєв та ін.

Методична карта заняття

Предмет		Іноземна мова за професійним спрямуванням	Група	Дата
Викладач		Вороненкова Т.О.	III курс	30.01.2019
Тема заняття		Англійська поезія (на прикладі віршів Р.Бернса та У.Шекспіра)		
Тип уроку		Усний журнал з елементами демонстрування		
М Е Т А	Навчити	Познайомити студентів з творчістю англійських поетів Р.Бернса та У.Шекспіра, розглянути інтерпретацію поетичних творів у прозі, кіно, музиці; поглибити знання з історії англійської літератури		
	Виховувати	Любов до поезії, дисциплінованість, етику сценічної поведінки, естетичну свідомість, почуття, смаки, бажання самовдосконалюватись, розвиватись		
	Розвивати	Навички активного слухання, зв'язне мовлення, артистизм, аналізувати, узагальнювати лінгвістичний матеріал з англійської, образне мислення, пам'ять, музичне сприймання		
Обладнання	Наочність	Портрети Р.Бернса, У.Шекспіра, цитати		
	ТЗН	Ноутбук		
	Дидактичні матеріали			
Перелік матеріалів для демонстрації: слайд шоу «Творчість Р.Бернса», «Творчість У.Шекспіра», уривок з фільму «Добрий день, я ваша тітка!», аудіо запис пісні «My Bonnie is over the ocean», фільм «W.Shakespeare»				
Міждисциплінарні зв'язки		Зарубіжна література, англійська мова, кіномистецтво, історія літератури		
Література	Основна	https://ru.wikipedia.org/wiki/Бёрнс,_Роберт https://uk.wikipedia.org/wiki https://www.youtube.com/watch?v=9iiukzwKDD8 http://engshop.ru/sonety-shekspir-na_anglieskom/		
	Додаткова			

Структура заняття

№	Вид роботи	Хв	Зміст
1	Організаційна частина	1	1.Вітання викладача та студентів 2.Перевірка присутніх
2	Мотивація навчальної діяльності	3	Оголошення теми й мети, типу заняття, план роботи та структури виховної години
3	Актуалізація навчальної діяльності	2	Вступне слово вчителя про актуальність вивчення поезії Р.Бернса та У.Шекспіра
4	Усний журнал з елементами демонстрації	38	<p>Розповідь ведучих про</p> <ul style="list-style-type: none"> - Біографічні відомості про Р.Бернса - Творчий шлях Р.Бернса - Інтерпретація віршів у музиці, кінематографі <p>Ілюстрація розповіді портретами автора</p> <p>Виразне читання поезії Р.Бернса в оригіналі та українською мовами студентами</p> <p>Демонстрація:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Слайд шоу «Творчість Р.Бернса» - Пісні на слова Р.Бернса - Уривок з кінофільму «Добрий день, я ваша тітка!» <p>Розповідь ведучих про</p> <ul style="list-style-type: none"> - Біографічні відомості про У.Шекспіра - Творчий шлях У.Шекспіра

			<p><i>Ілюстрація розповіді портретами автора</i></p> <p><i>Виразне читання поезії У.Шекспіра в оригіналі та українською мовою студентами</i></p> <p><i>Демонстрація:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Слайд шоу «Творчий шлях У. Шекспіра» - Фільм англійською «W. Shakespeare»
5	Підсумок заняття	1	Заключне слово викладача

Список публікацій за темою дисертаційної роботи***Статті в наукових фахових виданнях України:***

4. **Вороненкова Т.О.** Формування комунікативної компетентності у студентів коледжів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. Випуск LXXXIV. Том 1. Херсон, 2018. С.87-91.

5. **Вороненкова Т.О.** Комунікація як головний компонент комунікативної компетентності в майбутніх учителів музичного мистецтва. *Науковий журнал «Інноваційна педагогіка»*. Випуск 9. Том 1. Одеса, 2019. С.73-77.

6. **Вороненкова Т.О.** Критерії стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу. *Збірник наукових праць «Гуманізація навчально-виховного процесу»* № 5 (97), Харків: ТОВ «Видавництво НТМТ», 2019. С.76-90.

7. **Вороненкова Т.О.** Педагогічна технологія формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу. *Фаховий журнал «Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи»* № 80, 2020. Т.1.С.66-69.

Статті в зарубіжному науковому виданні

8. **Voronenkova T.O., Omelchenko S.O** Implementation of pedagogical technology in the educational process of educational institution. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*, Lublin, №8 (36), 2020. P.16-21.

Статті в інших виданнях, матеріали конференцій

9. **Voronenkova T.O., Omelchenko S.O.** Methodological approaches to forming professional mobility of future pedagogues: collective monograph

“Advanced trends of the modern development of psychology and pedagogy in European countries”. Baia Mare, Romania 2019. P.82-96.

10. **Вороненкова Т.О.** Розвиток комунікативної компетентності у студентів коледжів мистецтв у процесі вивчення іноземної мови. International Multidisciplinary Conference *«Key Issues of Education and Sciences: Development Prospects for Ukraine and Poland»* Stalowa Wola, Republic of Poland, 20-21 July 2018/ Volume 6. Stalowa Wola: Izdevnieciba “Baltija Publishing”, 2018. С.156-159.

11. **Вороненкова Т.О.** Традиційні методи та інноваційні тенденції на заняттях з іноземної мови. Міжнародна науково-практична конференція *«Психологія та педагогіка: сучасні методика та інновації, досвід практичного застосування»* 26-27 жовтня 2018 р, Львів. С.12-15.

12. **Вороненкова Т.О.** Теоретичні проблеми формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. *International scientific and Practical Conference Pedagogy in EU countries and Ukraine at the modern stage*, Baia Mare, Romania 2018. P. 32-35.

13. **Вороненкова Т.О.** Парадигма у контексті комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. *«Проблеми технологічної та професійної освіти в контексті нової української школи»* Всеукраїнська науково-практична конференція студентів і молодих вчених *«Перспективні напрямки сучасної науки і освіти»*. м.Слов'янськ, 23-24 травня 2018 р. С. 55-57.

14. **Вороненкова Т.О.** Розвиток комунікативної компетентності на позаурочних заходах. Міжнародна науково-практична конференція *«Проблеми професійного розвитку вчителя у контексті оновлених освітніх стандартів»*, секція Перспективи розвитку освітньої галузі *«Технології»* у відкритому освітньому просторі Нової української школи. м.Слов'янськ, 20 травня 2020р. С.71-76.

15. **Вороненкова Т.О.** Мотиваційно-ціннісний критерій оцінки стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів

музичного мистецтва. Міжнародна науково-практична конференція *«Педагогіка і психологія сьогодення: теорія та практика»*, 17-18 січня 2020 р., м. Одеса. С.63-67.

16. **Вороненкова Т.О.** Когнітивний критерій оцінки стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Міжнародна науково-практична конференція *«Стан та перспективи розвитку педагогіки та психології в Україні та світі»*, Київ, 4-5 вересня 2020 р. С.19-22.

17. **Вороненкова Т.О.** Діяльнісно-комунікативний критерій оцінки сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Науково-практична конференція *«Актуальні питання педагогіки та психології: наукові дискусії»*, м. Харків, 11–12 вересня 2020 р, с.33-38.

18. **Вороненкова Т.О.** Характеристика педагогічної технології формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Міжнародна науково-практична конференція *«Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології»*, м.Запоріжжя, 5-6 лютого 2021. С.10-14.

Апробація матеріалів дослідження. Основні положення і результати дослідження висвітлено на засіданнях кафедри педагогіки й методики технологічної та професійної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», засіданнях предметно-циклової комісії загальноосвітніх, гуманітарних та соціально-економічних дисциплін Бахмутського коледжу мистецтв імені Івана Карабиця, Маріупольського фахового коледжу культури і мистецтв, Полтавського фахового коледжу мистецтв ім. М. В. Лисенка та оприлюднено на науково-практичних конференціях різного рівня: *Міжнародних – «Pedagogy in EU countries and Ukraine at the modern stage»* (Бая Маре (Румунія), 2018), *«Key issues of education and science»* (Польща, 2018), *«Психологія та педагогіка: сучасні методики та інновації, досвід практичного застосування»* (Львів, 2018), *«Педагогіка і психологія сьогодення: теорія та практика»* (Одеса, 2020),

«Стан та перспективи розвитку педагогіки та психології в Україні та світі» (Київ, 2020), «Актуальні питання педагогіки та психології: наукові дискусії» (Харків, 2020), «Проблеми професійного розвитку вчителя в контексті оновлених освітніх стандартів» (Слов'янськ, 2020), «Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології» (Запоріжжя, 2021); *Всеукраїнських* – «Проблеми технологічної та професійної освіти в контексті нової української школи» (Слов'янськ, 2018).

Публікації. Основні теоретичні положення й висновки дослідження висвітлено 15 публікаціях (з них 13 – одноосібно), зокрема, 4 з яких – статті в наукових фахових виданнях України, (2 з яких індексується у Index Scopus); 1 - у зарубіжному науковому виданні; 9 - у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій; 1 розділ – у складі зарубіжної колективної монографії (Рига).

**УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ ДОНЕЦЬКОЇ
ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ,
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
БАХМУТСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
ІМЕНІ ІВАНА КАРАБИЦЯ**

вул. Лермонтова, буд.12 м. Бахмут, Донецької обл. 84511
тел 093 053 0911

e-mail bakhartcollege@gmail.com, <http://amuzatua.wixsite.com/amuz>

19.07.2021 №01-36/25-21

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертації
Вороненкової Тетяни Олександрівни,**

**аспіранта кафедри педагогіки і методики технологічної та професійної
освіти Державного вищого навчального закладу «Донбаський
державний педагогічний університет» на тему «Формування
комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного
мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу»**

Згідно з програмою дослідно-експериментальної роботи Вороненкової Тетяни Олександрівни результати її дисертації «Формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу» (спеціальність 015-професійна освіта) було впроваджено в навчальний процес Бахмутського фахового коледжу культури і мистецтв імені Івана Карабиця для здобувачів галузі знань 02 «Культура і мистецтво» спеціальності 025 «Музичне мистецтво».

Розроблена дисертантом педагогічна технологія підтвердила свою необхідність у процесі підготовки фахівців зазначеної галузі. Ефективність педагогічної технології формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу була перевірена згідно з критеріями (мотиваційно-ціннісним, когнітивним, діяльнісно-комунікативним) та показниками сформованості (високим, середнім, низьким) комунікативної компетентності здобувачів.

Аналіз результатів впровадження технології формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу свідчить про доцільність її використання в навчальній діяльності Бахмутського фахового коледжу культури і мистецтв імені Івана Карабиця під час викладання навчальних дисциплін зазначеного циклу підготовки.

Директор

Бахмутського фахового коледжу
Культури і мистецтв ім. І. Карабиця

В.В.Паржицький

Управління культури і туризму
Донецької обласної державної адміністрації
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД

«МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ»
пр. Миру, 5/62, м. Маріуполь, Донецької області: 87515 тел./факс (0629) 33-24-43, 47-05-21
<http://muzmar.com.ua> E-mail: muzmar@muzmar.com.ua Код ЄДРПОУ 02214580

01.09.2021 № 211

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертації
Вороненкової Тетяни Олександрівни
«Формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів му-
зичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу»
у освітній процес коледжу мистецтв**

Відповідно до програми дослідно-експериментальної роботи Вороненкової Тетяни Олександрівни результати її дисертації «Формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу» (спеціальність 015-професійна освіта) було впроваджено у освітній процес коледжу. Під час викладання дисциплін гуманітарного циклу викладачі відповідної циклової комісії апробували запропоновану дисертантом педагогічну технологію формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Наслідком проведеної роботи з включення висновків дисертації до освітнього процесу стало те, що викладачами було внесено зміни у робочі програми деяких навчальних дисциплін циклу гуманітарної підготовки, активізовано нестандартну роботу студентів, урізноманітнено методи інтерактивного навчання.

Досягнуті результати впровадження педагогічної технології формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу свідчать про доцільність її використання в діяльності закладів освіти і мистецтв, що здійснюють підготовку фахівців спеціальності «Музичне мистецтво».

Розроблені дисертантом методичні рекомендації підтвердили свою необхідність та ефективність у процесі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Директор КЗ «МФККМ»

Валентина АНДРОНОВА

ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
**ПОЛТАВСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ МИСТЕЦТВ
ІМЕНІ М.В. ЛИСЕНКА**

вул. Соборності 11, м. Полтава, 36020, тел./факс (0532) 56-26-91,
E-mail: poltavamusic@ukr.net, код ЄДРПОУ 02214277

31.08.2021р. № 01.1-29/95

На № _____ від _____

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертації
Вороненкової Тетяни Олександрівни,
аспіранта кафедри педагогіки і методики
технологічної та професійної освіти
Державного вищого навчального закладу «Донбаський
державний педагогічний університет»
на тему «Формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів
музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу»**

Згідно з програмою дослідно-експериментальної роботи Вороненкової Тетяни Олександрівни результати її дисертації «Формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу» (спеціальність 015-професійна освіта) було впроваджено в навчальний процес коледжу у процесі викладання дисциплін гуманітарного циклу. Визначена дисертантом технологія була впроваджена в освітній процес діяльності здобувачів закладу освіти, апробована викладачами гуманітарного циклу у навчальній роботі зі здобувачами фахової передвищої освіти.

Підсумком проведеної роботи з уведення висновків дисертації до навчального процесу закладу освіти стали зміни у робочих програмах гуманітарних дисциплін, активізація комунікативної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва, урізноманітнено форми і методи навчальної роботи.

Аналіз результатів впровадження педагогічної технології формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу доводить доцільність її використання в діяльності освітніх закладів різного рівня, а особливо – у закладах фахової передвищої освіти, що готують вчителів музичного мистецтва у ЗПМО.

Розроблений аспірантом навчально-методичний комплекс доцільно рекомендувати для використання у процесі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва під час вивчення дисциплін гуманітарного циклу для удосконалення комунікативної компетентності здобувачів.

Директор коледжу

М. ДЕМЧЕНКО